

עומקא דפרשה

הערות בענייני הנוכה

בס"ד ערב שבת הנוכה פר' מקץ תשע"א

תוכן הענינים

מעלין בקדש
הגר"ש קסלר זצ"ל

נס השמן בטומאה
הגר"נ כהניו זצ"ל

הנאת ריה מג"ח
הגרא"י זלניק זצ"ל

בדין מהדרין בג"ח
הגר"מ קסלר

שימוש לאורה בפנים
הגרא"י ברזל

מצות נר הנוכה

חיוב נ"ח כלפי הגברא הורגיל בנר הנוכה הדלקה בשבת לב"ש הדלקה בשעת פטור לעצמו או לאחרים פרסום הנס לעצמו הדלקה מנר לנר הדלקה מנר הנוסף הבדלה בנר הנוכה ודבר דבר לצורך נ"ח הדלקה כשכבתה המדליק ע"מ לכבות כבתה כשלא הדליק יפה נר שמפיץ ריח טוב חפצא דמצוה בשמן נ"ח שהתערב בהיתר שריפת מותר הפתילות מותר הפתילות בזמננו קנס נר נוסף לשוכח מה נעמת בנר הנוכה

מקום ההדלקה

גדר ההדלקה בחלון דין פתח ביתו מבחוץ הדלקה במקום שינה מקום אכילה או שינה בחור ישיבה שלן בביתו בחלונות מב' רוחות הדלקה על גדר החצר מדידת כ' אמה

דיני הנרות והחנוכה

קערה שהקיפה פתילות שמן שנלקח בהקפה שמן גזול בנרות ביהכ"נ שמן שהיה תחת המטה שימוש בבית חנוכיה חנוכיה יקרה או נאה

דין מהדרין

נר לכל אחד ואחד גדר נרות ההידור נר העיקר ונרות ההידור מנין הנרות מנין הנרות לב"ש ולב"ה הדלקה בעצמו ללא הידור ב' נרות ביום השלישי ג' נרות ביום השני מהדרין בהדלקת ב"ב שמן זית בנרות הנוספים

זמן ההדלקה

ההדלקה קודם זמנה זמן ההדלקה זמן ההדלקה בזמננו גדר שיעור עד שתכלה ריגלא דתרמודאי בזמננו סוף זמן ההדלקה הדלקה לרה"ר אחר הזמן ענין חצי שעה חיוב ברכה בספק הדלקה

ברכות נר הנוכה

ברכת הרואה בשל חשד שהחיינו בהדלקת ביהכ"נ שהחיינו בבעל שני בתים ברכה ע"י אשה המדליקה שהחיינו בשני לציבור בדין ברכת השליח

תפילות הנוכה

העברה על המצוה - בקרה"ת דחנוכה חיוב נשים בהלל דחנוכה בקשת ניסים בכרהמ"ז

מנהגי הנוכה

מזמור שיר חנוכת משמעות הסביבון אכילת מאכלי חלב זבח משפחה בחנוכה

נס חנוכה

חזרה מלכות ישראל הצורך בנס חנוכה אז אגמור בשיר מזמור שבת חודש ומילה היוונים נגד ר"ח שאין לכם חלק הנס שנתקן עליו נ"ח בקושיית הב"י מסי"נ שלא לחלל שבת חנוכה - עבודה שבלב

ביאורי על הניסים

הודאה או בקשה על המלחמות בזמן הזה ולהעבירם מחוקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים רבת את ריבם זדים ביד עוסקי תורתך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו נרות בחצרות קדשך

הנרות הללו - שער הציון

דין אמירת "הנרות הללו" זמן האמירה מנין התיבות על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות ע"י כהניך הקדושים הנרות הללו קדש אלא לראותם בלבד חיזוק - תחת רישול תגובות

...וכשגברו החשמונאים זכו לשלש אורות, ראשון - אור השכינה, דהיינו טהרת המקדש. השני - אור התורה. השלישי - נר מצוה, כמו שנאמר נר מצוה ותורה אור.
של"ה (פר' וישב בהגה)

מעלין בקדש

הגאון רבי שמחה קסלר זצ"ל
רב ואב"ד קרית-ספר

בגמ' שבת כ"א ע"ב, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך, וכו'. טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין.

א. הנה פרי החג הם כנגד אומות העולם וכדאי בילקוט פנחס והקרבנות עולה וכו' א"ר פנחס בר חמא ע"י פרים היו שהיו ישראל מקריבין בחג כנגד שבעים אומות שישבו בשלוה וכו'. ובגמ' סוכה נ"ו ע"ב א"ר יוחנן אוי להם לעכו"ם שאבדו ואין יודעין מה אבדו בזמן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר עליהם ועכשיו מי מכפר עליהן.

וברש"י פנחס (כ"ט, י"ח), כנגד אומות עו"ג שמתמעטים והולכים סימן כליה להם, ובימי המקדש היו מגינין עליהן מן היסורין. ובגור ארי" כ על פרש"י - הוקשה לו דלעולם מעלין בקודש ולא מורידין וכאן מורידין בקרבנות, ומתוך שהע' פרים נגד האומות שהם כלים והולכים ולכך מתמעטים עכ"ל.

ולפי"ז יש לומר דטעמא דב"ש דתקנו חכמים בהדלקת הנר ענין של פוחת והולך כנגד פרי החג, כדי לרמוז בזה ענין הנס והנצחון שעל אומות העולם, דמה שקבעו הנס ע"י נרות המנורה בשביל שידעו הכל כי כשם שנס השמן היה ע"י נס שעשה הש"י כך המלחמה שהיו מנצחין את היונים הי' מן הש"י, ולרמוז בנרות את ענין השמדת הגויים תקנו שהי' פוחת והולך כנגד פרי החג.

ב. והנה שנאת העמים את ישראל היא בב' ענינים, הא', כדאי בשבת פט. באגדתא דרב חסדא ורבה בריה דרב הונא דאמרי תרוייהו מאי הר סיני הר שירדה שנאה לעכו"ם עליו, וביאר בס' דעת חכמה ומוסר (ח"א עמ' ע"ו), דהוא סוד שנאת הרע לטוב בבחי' זה לעומת זה עשה אלקים, וכשקבלו ישראל את התורה והושרש בקרב כלל ישראל כל סוד הטוב באותה שעה ירדה שנאה לישראל מאו"ה.

והענין הב', דאפי' כשישראל אינם עושים רצונו של מקום ג"כ יש שנאה, וכדאי בתהלים ק"ה "הפך לבם לשנוא עמו להתנכל בעבדיו". וכו' בבית הלוי על פר' שמות עפ"י המ"ר עה"פ ויקם מלך חדש על מצרים, כשמת יוסף הצדיק הפרו ברית מילה אמרו נהי' כמצרים וכו' וכיון שעשו כן הפך הקב"ה האהבה שהיו המצרים אוהבין אותם לשנאה שנאמ' הפך לבם לשנוא עמו וכו', ופירש שם שישראל רצו להתקרב למצרים ולא להיות מובדלים מהם הרבה כדי שלא תהי' שנאה למצרים עליהם ועפ"י שכל אנושי כן הוא הנכון, לכן הוסיף ד' שנאה בלב המצרים עליהם עד שקצו המצרים בהם כדי שלא יתערבו בהם ובגדר שמירה כדי שלא יתערבו בהם.

א"כ ממה נפשך יש שנאה של העמים לישראל, כשעושין רצון ד' - יש שנאת הרע לטוב, וכשלא עושין - גם יש שנאה, כדי לשמור על ישראל מן הקירוב לעמים.

והנה היונים עיקר כוונתם - להשכיחם תורתך - היתה שנאת הרע לטוב ובקשו לעקור תורה ומצוות, ובכח זה לעומת זה היתה להם שליטה על ישראל. ובמהר"ל (אור חדש) נר מצוה (ח"ב ד"ה ולא היה) כ' שהיונים היו מטמאים את ההיכל כי כח יון מיוחד להתגבר על ההיכל יותר מכל האומות, וסימן לדבר היכל עולה למספרו ס"ה ויון מספרו ס"ו להורות כי יש ליון כח גובר על ההיכל ובה מטמאים אותו, ולכן טמאו את כל השמנים שהם מיוחדים לקדושה, וראי' שבשמן משחו וקדשו הכל. אמנם נשאר פך פחותו של כ"ג, כי כ"ג יש לו קדושה על קדושה, שהוא נכנס לא רק לקודש אלא לק"ק ובצד זה אין ליונים שליטה וכו'.

ונעשה נס להדליק בו ח' ימים. כי קדש קדשים הוא אחר ז', ז' הוא הטבעי, ומה שמעל לטבע מספרו ח', ולכן מילה בשמיני כי האדם נולד ערל וכך הוא הטבע, והמילה על הטבע לכן הוא ביום השמיני, וזה רמזו במ"ר (אחרי מות) בזאת יבוא אהרון אל הקדש בזכות המילה שנא' בה זאת בריתי אשר תשמרו. כי לא ראוי אדם חמרי להכנס לק"ק אם לא שיש בו המילה שהוא על הטבע, לכן בקדש הקדשים הי' הארון והתורה שהיא שכלית מעל לגשם, וניתנה אחר ז' שבועות תספור לך וכן מזמור קי"ט הוסיף על התורה והולך בתמניא אפי' כמו שבארנו וכו' ע"כ קצור ד' המהר"ל.

וזה אפשר לומר בדברי ב"ה שמעלין בקדש, דתקנו הדלקה על דרך מעלין בקדש לרמוז כי הנצחון בא דוקא ע"י מעלין בקדש דהיינו קדושת הכה"ג שהיא מעל הטבע של האדם. ובזמננו אף שמקדש וק"ק אין לנו, אבל התורה שבק"ק קיימת, וממנה חייב כלל ישראל להתעלות על הטבע, ובה ישנה גם הסיעתא דשמיא מעל לטבע.

מכת"י, נמסר ע"י בנו המרא דאתרא שליט"א.

נס השמן אע"פ שהיו טמאים

הגאון רבי משה נחמיה כהניו זצ"ל
ראש ישיבת עץ חיים

יש לי תמיהה רבתי על כמה פוסקים מהאחרונים ז"ל, ובפרט על מ"ש הפנ"י דהקשה בדף כ"א בשבת דאמאי לא היו יכולים להדליק בשמן טמא, דהא קי"ל טומאה הותרה בצבור. ולפלא בעיני שהרי הן טמאים מטומאת עכו"ם שנגעו בהן, אשר כבר גזרו שיהיו כזבין לכל דבריהם וכמ"ש התוס' שם בדף כ"א ב' ד"ה שהיה מונח, וזה לא הותרה בצבור דלא הותרה כ"א טומאת מגע כידוע [רמב"ם פ"ז מהל' קרבן פסח ה"ח] וכל דתקון וכו'.

וג"ל דכוונתו דאמאי היה צריך לנס ח' ימים דהטעם כמ"ש הבי"י ועוד פוסקים ז' ימים לטהר מטומאת מת ויום אחד לעשיית השמן, ואמאי כולי האי צריך הנס דהא אפשר להדליק בטומאה. אך המעיין בדבריו יראה דעיקר קושיתו גם על עיקר הנס למה, דהא אפשר להדליק בשמן טמא, וזה אינו וכו"ל (וממילא דקושיא זו השניה ג"כ לא קשה כלל, ובמ"ש י"ל עוד ע"ד כמה מהאחרונים ז"ל, דהמהרש"א הביא בשם הרא"ם שהקשה דמאי נ"מ מהנס, הא ע"כ נטמא מהכהן המדליק, ותירץ שהדליקו ע"י פשוטי כלי עץ. והקשה המהרש"א דעכ"ז היאך נכנס למקדש טמא. והבכ"ש בשבת כתב ע"ז והביא שכ"כ הרא"ם גופא דודאי הכהן נכנס בטומאה דגם הדלקת הנרות [דוחה] טומאה כמבואר בת"כ פ' אמור, אך הקב"ה עשה להם נס שעכ"פ גוף השמן יהיה בטהרה. וע"ז הקשה שלמה נעשה הנס (הא אפשר בטומאה) דמאי נ"מ מהנס, הא יהא נטמא השמן בשעת הדלקה. ותירץ דע"י פשוטי כלי עץ. ולפי מש"ל דעצם הנס היה מוכרח דטומאת זבים לא הותרה כלל בצבור. ובענין ההדלקה אם שעיקר הנס של ח' ימים היה להראות אהבתו ית"ש וחיתו לעמו שיעשו אה"ח השמן בטהרה לגמרי אף מטומאת מת שהותרה, אזי נאמר שהדליקו בפשוטי כלי עץ או שמצאו כהן אחד טהור לגמרי. ואם נאמר שהנס היה נצרך כמ"ש הר"ן דהיה להם שמן מהלך ד' ימים (ומסתמא לא היה אפשר להם להשיג ולעשות שמן זך אחר), או שעשיית השמן הוי כמכשירי מצוה ואינו דוחה טומאה, אפ"ל דגם על ההדלקה לא הקפידו אף שנטמא, אך שיהיה טהור מטומאת זבין.)

ואיך שיהיה ניחא שפיר מ"ש האחרונים דאמאי עושים חנוכה ח' ימים דהא לא היה נס כ"א ז' ימים, דזה גופא היה נס גדול, מאחר שטמאו כל השמנים שבהיכל, ואיך העלימו עין מפך הזה, ולולא זאת לא היה להם במה להדליק כלל.

שוב ראיתי שגם על הב"ח ז"ל סימן תר"ע ועל הנו"ב מהדו"ת באו"ח סימן קל"ו שחייב דבריו קשה ג"כ כנ"ל שהאריך שם לתרץ קושיית התוס' הנ"ל בשבת שם דאמאי לא נטמא הפך בהיסט, ובסו"ד כתב שאם לא היה חתום וצמיד פתיל הרי נטמא באוהל המת ע"ש ובנו"ב. ולפי מ"ש בשביל זה לא היה מוכרח דדחוייה או הותרה בצבור, וכ"ז ברור לפ"ד. (ומ"ש האחרונים דאמאי לא הדליקו בשמן אחר שהיה חוץ ההיכל, אפ"ל בפשוט דודאי היו הרבה שמנים בכמה מקומות ואולי שלא נטמאו, אך ידוע דלהדלקה בעינין שמן זית זך וכו' ויעוין במנחות פ"ח, והשמנים אלו שהיו ראויין להדלקה היו מונחים בהיכל ששם מקום הדלקה ונטמאו כולם ולא נמצא אז שמן אחר הראוי.)

מכת"י, מהמכון לכת"י שע"י הספריה הלאומית י-ם, סימן 8.190, דף 191.

מתר"כ ז' עד פטירתו בתרמ"ז. מח"ס נתיבות השלום (ח"י"מ) שנת השבע ועוד.

הנאה מנ"ה שמפיץ ריח טוב

הגאון רבי אברהם יעקב זלזניק זצ"ל
ראש ישיבת עץ חיים

יום ב' יג' בכסלו התש"ן

להרב אליעזר פרידליס שליט"א
שלו

בענין נרות חנוכה שמפיץ ריח טוב אם [אפשר להדליקם] לשם מצות נרות חנוכה.

נראה דמותר, דזה דומה לאתרוג דמצוה שהוא ג"כ הוקצה למצוה, ומ"מ להריח בו מותר, כמפורש באור"ח סי' תרנ"ג, והוא דינא דגמרא. שלא הוקצה אלא לאכילה דלזה הוא עומד, כמו"כ נרות חנוכה דאיסורן בהנאה הוא ג"כ ממה שהוקצו למצותם, זה ג"כ רק להאיר דלזה הן עומדין אבל לא להריח, ושפיר דמי להריח וממילא כך לנרות המפיצין ריח.

הי"ת יאיר עינינו בתורתו
כבוד רב א. י. זלזניק

מכת"י, נכתב כתשובה להר"א פרידליס שליט"א שנשאל ע"ז מא' מלמדידיו. נמסר ע"י בנו הרב א"ש פרידליס.

מרא דאתרא
הגאון רבי מאיר קסלר שליט"א

[א] כתב השו"ע בסי' תרע"א סעי' ב', כמה נרות הוא מדליק בלילה הראשון מדליק א' מכאן ואילך מוסיף והולך וכי ואפי' אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. הג"ה וי"א דכל א' מבני הבית ידליק וכן המנהג פשוט וזיהרו ליתן כאו"א נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא ניכר כמה נרות מדליקין.

דעת השו"ע כשי' התוס' בשבת, שהדין מהדרין מן המהדרין הוא תוספת על עיקר המצוה של נר איש וביתו, ואין הדין של המהדרין מן המהדרין בא להוסיף על המהדרין נר לכל אחד ואחד, וביארו התוס' שאם ידליק נרות כמספר האנשים וגם כמספר הימים, לא יהי' היכר אם ריבוי הנרות הוא מחמת מספר בני הבית או מחמת מספר הימים, ולכן כשבא אדם להדר ביותר, מדליק הוא לבדו, ומוסיף והולך כמספר הימים, ושי' הרמ"א מבוססת על שי' הרמב"ם שהדין של המהדרין מן המהדרין נאמר כתוספת על המהדרין להדליק נר לכאו"א, אלא שלדעת הרמב"ם בעה"ב לבדו הוא זה שמדליק, ואילו הרמ"א כתב שכ"א מבני הבית מדליק בפנ"ל, וצ"ע במה נחלקו הרמב"ם והרמ"א.

וביותר יש לעי' בדעת הרמ"א האריך הדין הידור כשכל אחד נפרד מחבירו ומדליק בפנ"ע, דבשלמא להרמב"ם שלעולם בעה"ב לבדו מדליק, מובן ענין ההידור בתוספת נרות כמספר אנשי הבית, דבזה מתהדרת מצוותו של בעה"ב, אבל לשי' הרמ"א הרי כאו"א מקיים את מצותו לחוד, ואיזה הידור יש כאן במה שכ"א מדליק ולא משתתף בהדלקתו של בעה"ב.

והנה כבר ביאר מרן הגרי"ז ז"ל בספרו, שהרמב"ם והרמ"א נחלקו בדין הידור מצוה אם שייך לקיימו גם לאחר שכבר גמר לעשות את עיקר המצוה ומוסיף לאחר מכן תוספת הידור, די"ל שלאחר שפירש כבר מעשיית המצוה שוב לא שייך הידור כלל, שהדין דאנוהו זהו דין בעיקר מעשה המצוה, וכשפירש מעשיית המצוה שוב לא שייך להדר המצוה, וזו היא דעת הרמב"ם, שלא שייך דין הידור כשסילק ידיו מעשיית המצוה. ולכן סובר הרמב"ם שההידור של נר לכאו"א, הוא דוקא כשבעה"ב הדליק עבור כולם, ואז עצם המצוה נעשית בהידור, משא"כ אם כ"א ידליק בפנ"ע, עיקר המצוה לחוד וההידור לחוד, אבל דעת הרמ"א שגם לאחר שפירש וסילק ידיו מן המצוה עדיין שייך דין הידור, ולכן כתב שכאו"א מדליק בפנ"ע, דגם באופן כזה מתקיימת המצוה בהידור. ועדיין צ"ע דמה הידור מצוה יש בזה שכ"א נפרד מחבירו ומקיים המצוה לעצמו, ואיזה תוספת הידור יש במה שכל אחד מדליק לחוד, דבשלמא בציצין שאינם מעכבין, יש ענין לחזור גם לאחר שפירש, משום שע"י כן המילה באותו אדם מתקיימת בהידור יותר, אבל כאן הרי כ"א מקיים מצוה לעצמו ואין מצטרפים כל ההדלקות יחד למעשה הידור.

ונראה דלדעת הרמ"א יסוד הדין מהדרין הוא שיהא ריבוי הדלקות, שע"י מתפרסם הנס יותר, ואין נפקותא אם א' מדליק עבור כולם או שכל אחד מדליק בפנ"ע, וכמש"כ בחי' מרן רי"ז הלוי, "אבל גם לדעת הרמ"א תוכל הדלקה זו להעשות ע"י איש אחד לכל בני הבית נר לכאו"א דלא במעשה הדלקה תליא מילתא ורק בהנרות", דיסוד החיוב הוא נר איש וביתו, ועצם זה שלא הסתפקו בני אותו בית בנר א' עבור כולם אלא הדליקו נרות רבים כמספר בני הבית זהו גופא ההידור, שכאו"א חפץ לקחת חלק במצוה, הגם שמצד התקנה די בנר אחד לכל בני הבית, נמצא שלכל או"א מבני הבית יש חלק באותו הידור, וזמש"כ רש"י בשבת כ"א ע"ב בד"ה, "והמהדרין אחר המצות עושין נר א' בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית", ואינם מסתפקים בנר איש וביתו.

ונראה שהרמ"א למד כן מדברי הרמב"ם עצמו, דהנה כ' הרמב"ם "והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים", משמע מדבריו שהדין מהדרין להדליק לפי מנין אנשי הבית, אינו רק קיום דין בהדלקת בעה"ב לחוד, אלא נתקיים בזה דין הידור כלפי כל אחד ואחד מבני הבית, שהרי לאחר שכ' הרמב"ם שהמהדר מדליק נרות כמנין אנשי הבית, הוסיף הרמב"ם וכתב נר לכל או"א, דמשמע שהוספת הבעה"ב נרות כמנין אנשי הבית, מתייחסת כלפי כאו"א, אלא דלדעתו לא שייך תוספת הידור לאחר שכבר נתקיימה עיקר המצוה, ולכן צריך שבעה"ב עצמו ידליק את כולם וכמו שביאר הגרי"ז, אבל ביסוד הדברים דעת הרמב"ם והרמ"א שוין, שהוספת נרות היא קיום דין כלפי כאו"א, ועי"ז מתקיימת מצות הבית בהידור, נמצא לפי"ז דהנהוגים כשי' הרמ"א אין להם לכוין שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, דבמה שלא מסתפקים בזה שמדליק בעה"ב עבורם אלא כ"א מדליק בפנ"ע בזה גופא מקיימים ההידור

הגאון רבי אברהם יצחק ברזל שליט"א
מור"י מיר - ברנפולד

הנה בסי' תרע"ח ס"א כתב השו"ע מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת יקנה נר שבת מפני שלום ביתו, וכתב על זה המ"א שמצטערים לישב בחושך, ואפשר דבזמן הזה שמדליקין בפנים יקנה נר חנוכה ואעפ"כ לא ישב בחושך, ואע"פ שאסור לאכול לאורה מ"מ כיון דא"א בענין אחר הוי כשעת הסכנה דמניחו על שולחנו, אע"פ שעל כרחק משתמש בו כמ"ש הר"ן ה"נ כן, וה"ה בחול מי שאין לו נר אחד.

ומבואר בדברי המ"א חידוש דכשהתירו בשעת הסכנה להניחו על שולחנו הרי התירו גם להשתמש לאורה ולכן כל פעם שמדליק בפנים ויש צורך מותר לו להשתמש לאורה אם א"א בענין אחר (דלכתחילה ודאי צריך נר אחד להשתמש לאורה). אמנם הדברים צריכים עיון דבר"ן שהביא המ"א כתב וז"ל, אמר רבא וצריך נר אחר להשתמש לאורה. נראה לי דנהי דרבא מודה דאסור להשתמש לאורה וכיון שכן פשיטא דצריך נר אחרת, אלא הכא ה"ק דאע"ג דבשעת הסכנה כיון דמניחו על שולחנו ע"כ משתמש לאורה אפילו הכי צריך נר אחרת לעשות היכרא בדבר, ע"כ. הרי מבואר בר"ן דזה ודאי שצריך נר אחר גם כשמדליק בפנים על שולחנו אלא שהיה מקום לומר שאפי' שמניח נר אחר אין זה מועיל לו שסו"ס הוא משתמש גם בנ"ח שהרי זה על שולחנו וקמ"ל דמותו כיון שיש היכר, אולם כ"ז כשיש עוד נר ומנ"ל להמ"א לומר דה"ה כשאין לו נר אחר להיכרא דמותר הרי אז נשאר האיסור של להשתמש לאורה.

והנה בסי' תרע"ג פסק המ"א בסק"ב כשיטות הראשונים דאיסור להשתמש לאורה הוא אפילו אכילה ולכן אסור לאכול לאור נר חנוכה וראיה דאם היה מותר לאכול יקנה נר חנוכה וידליקנה בביתו ויהיה גם שלום בית אלא ע"כ דכל תשמיש אסור. וצ"ע הרי המ"א עצמו כתב דבזמן שמדליקים בפנים מותר להשתמש לאורה כשא"א בענין אחר, א"כ תיקשי לדידיה שידליק בפנים ויאכל לאורה. ומבאר שם המחצית השקל דאה"נ כשמדליקים בפנים התירו, אבל המ"א מביא ראיה מהגמ' שהיו מדליקים בחוץ ואז אם היה מדליק נ"ח לא היה לו אור בביתו והיה אוכל בחושך, ועל זה טוען המ"א מדוע לא נאמר דמכיון שיש לו רק נר אחד שיתירו לו להדליק בפנים כמו בשעת הסכנה, אלא צ"ל שמכיון שאסור לאכול לאורה לכן לא התירו לו ב' דברים גם להדליק בפנים וגם לאכול לאורה, אבל אם האכילה לא היה נחשב תשמיש לאורה היו צריכים רק להתיר לו להדליק בפנים, וראיה שאסור לאכול לאורה, וע"ש. עכ"פ מבואר דכשמדליקים בחוץ לא התירו כלל להדליק בפנים ולהשתמש לאורה, וכשמדליקין בפנים הקילו להשתמש לאורה כשא"א בענין אחר. אמנם הדברים צ"ע טובא דאם האיסור להשתמש לאורה הוא רק לכתחילה א"כ גם אם מדליקים בחוץ מדוע לא יתירו ומה לי שצריך עוד היתר להדליק בפנים, ואם באמת יש איסור להשתמש לאורה אז מהי תיתי להתיר כשמדליקים בפנים אם אין לו נר אחר.

והנה במה שאמר רבא שבת דף קא ע"ב וצריך נר אחרת להשתמש לאורה. מפרש"י לעשות היכר לדבר, ואם אין לו נר אחרת לא הוי היכר. משמע שזה מעצם הדין של פרסומי ניסא דאם משתמש לאורה יאמרו שלצרכו הדליקה ולא לפרסומי ניסא. ויש עוד טעם דאם משתמש הוי ביזוי מצוה וכמו שמבואר בגמ' דף כב ע"א שלא יהיו מצוות בזויות עליו, ונ"מ בטעם של פרסומי ניסא דאפי' תשמיש של מצוה אסור. ע"י בבעל המאור בסוגיא.

והנה בהא דאיתא בגמ' דבשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, ואמר רבא וצריך נר אחר לאורה. והבאנו לעיל דברי הר"ן דאף שבפועל הוא משתמש גם בנ"ח אבל מכיון שיש היכר סגי בזה, והנה בשלמא להטעם שאסור להשתמש לאורה משום ביזוי מצוה דאז יש לומר שסגי נר אחר להיכרא שמראה שלוקח עוד נר כדי להשתמש בנר חול וממילא כבר אין בזה ביזוי למצוה. אבל להטעם שיאמרו לצרכו הדליקה וחסר בהיכר א"כ גם אם יש עוד נר עדיין יאמרו דלצרכו הדליקה כיון שנמצא על שולחנו ודרך האדם להשתמש בשניהם, א"כ מה מועיל היכרא בעלמא דעוד נר והרי סו"ס הוא משתמש גם בנ"ח. [וכמ"ש המ"א שלכן אסור להשתמש לאור השמש ורק אם מונח רחוק מנרות חנוכה].

ומזה משמע דמה דאמרו דמשעת הסכנה מניחה על שולחנו, הביאור הוא כמו שביאר מרן הרב מבריסק זצ"ל מובא בספרו של הגר"ח טורצין זצ"ל שעשו תקנה חדשה של הדלקה בפנים, דמצד עיקר הדין שצריך להדליק בחוץ אם הדליק בפנים לא יצא את עיקר המצוה, ורק בשעת הסכנה עשו תקנה חדשה שידליק בפנים, ולכן מבואר בתוס' כא ע"ב ד"ה דאי, דאם עבר הזמן הפסיד המצוה ללישנא בתרא, ולמעשה זה ספק, אבל היום שמדליקים בפנים והיכר הוא לבני הבית אפשר להדליק גם אח"כ, ומדוע לא נאמר שגם בזמן שמדליקים בחוץ אבל לאחר הזמן ידליק בפנים בדיעבד. אלא שא"א להדליק בפנים ורק משעת הסכנה היה תקנה מיוחדת לזה, [והנה כפי שהביא ממרן הגרי"ז משמע דתיקנו רק בשעת הסכנה ממש, אולם כפי

יסוד חיוב נ"ח כלפי הגברא

הרב יוסף פרחים

בשו"ע תרע"ה דקטן י"א דמוציא, וצ"ע ממגילה דלא מוציא. ונראה דשורש החילוק הוא ביסוד החיוב דנר חנוכה.

דהנה לכאורה מצינו כאן דבר שונה משאר מצוות דבכל המצוות לכל גברא איכא מעשה מצוה דידה או ע"י עצמו או ע"י שומע כעונה, ואילו כאן במצות נר חנוכה מעשה אחד לכולם, דבפשוטו אין האחד מוציא לחבירו שהרי קטן מוציא. והטעם נראה דמצות נ"ח אינה מצוה מעשית אלא התכלית היא התוצאה, שהתכלית היא שבתו יכריז את הנס וכיון שזו המצוה מציאות זו יכולה להתייחס לכל אנשי הבית במעשה של אחד מהם.

אמנם לא סוף דבר דסגי בזה שיהיה נר דלוק בפתח ביתו שהרי יש גדרי מצוה בנר ואי נכרי ידליק לא מהני, וכן קטן שלא הגיע לחינוך וע"כ החיוב הוא שיהיה נר חנוכה בפתח ביתו.

עוד יש להוסיף דע"כ לא סגי בנר על פתח ביתו, אלא בעי שהנר יתיחס אליו באופן שיחשב שנרו דלוק שם, שהרי אכסנאי אע"פ שגר בבית ובפתח ביתו דלוק נר חנוכה לא סגי בזה, וע"כ דבעי שיהיה נרו שם, ואכסנאי כיון שחלוק בעיסתו בעי נר נפרד.

ברם נראה דלא בעי דווקא שייחשב נרו ע"י קשר ממוני, שהרי אי ידליק נרו משמן של הפקר מהני דזה ודאי נר דידיה, אלא דבלא"ה לא הוי נר דידיה אלא א"כ ממונו הוא.

עוד נראה דאף בבני חבורה לא בעי דווקא קשר ממוני לנר, אלא אפי' אם יהיו בני חבורה בבית אחד והאחד יקנה מכספו הפרטי יועיל לכל בני החבורה כיון דכל דבר המועיל לכולם הסברא היא דעביד לכולם.

הרגיל בנר חנוכה

הרב יעקב ישראל יונגרמן

בגמ' שבת כ"ג ב' אמר רב הונא הרגיל בנר היינן ליה בנים תלמידי חכמים, הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה, הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין. ופרש"י, בנים ת"ח דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה. ומבואר ברש"י דקאי בין על נר שבת ובין על נר חנוכה. אכן בסידור רש"י סי' שט"ו ובבה"ג ובר"ח בסוגיון גרסו, הרגיל בנר חנוכה. וצ"ב, דלכאור רש"י סותר דבריו. וצ"ב.

ויש לדקדק, שינוי הלשון בין נר לשאר דברים, דבנר כתוב "הרגיל" בנר, ובמזוזה ציצית קידוש כתוב "הזהיר".

ונראה ביאור נפלא בזה, לפי מש"כ הרמב"ן בספרו האמונה והבטחון פ"ז דענין הזהיר במזוזה ציצית וקידוש הוא מאחר שזהיר בדבר שאינו מחוייב, דמי שאין לו בית פטור ממזוזה ומי שאין לו בגד פטור מציצית וכן יכול לקדש על פת. וא"כ י"ל, דלכן בהם דווקא נקט "זהיר" היינו שאינו מחוייב, משא"כ בנר שבת וחנוכה נקט "רגיל" כי הוא מחוייב.

ולפ"ז יהיה ראייה דבנר חנוכה מי שאין לו בית מחוייב לקנות בית כדי שיוכל להדליק נר חנוכה, ובס' פניני חנוכה הביא כן בשם מרן הגריש"א שליט"א, והביא ממרן הגר"ח ק שליט"א שחולק.

אכן בסידור רש"י סי' שט"ו גרס גם בנר "זהיר", ולפי הרמב"ן דזהיר היינו שאינו מחוייב, א"כ זהו ראייה למרן הגר"ח ק שליט"א שאינו מחוייב לקנות בית.

היכי משכח"ל הדלקת נ"ח בשבת לב"ש

הרב שלמה זלמן כהן

א. כבר נודעו מדברותיהם דרבותינו הראשונים, דבנ"ח אין אדם יוצא בנר של חבירו, ובעיניו שהנר יהיה שלו, ועיקר ראייתם מדקי"ל בשבת (כג.) דאכסנאי צריך להשתתף בפרוטה. [יעויין בזה בר"ן בפסחים ז: ד"ה ומיהו, ובליקוטי הרמב"ן שם ד"ה וא"ת, ובמאירי שם ד"ה וחכמי הדורות, ובספרו מגן אבות בענין הח' ד"ה נמתי להם. והכי נקטו להלכתא, בב"ח תרע"ו סק"ג, ובא"ר תרע"ב, ובפמ"ג תרע"ג, ותרע"ט, וע"י בביאה"ל תרע"א, ד"ה עמו].

ב. וצ"ע, דהנה שנינו בראשון בשבת (יח:) דלכית שמאי דאיכא חיוב שבתית כלים בשבת, אזי צריך להפקיר הנרות שדולקים בשבת, דאל"כ נמצא דכליו אינם שובתים בשבת. [וברוקח סי' מא מבואר דלענין שבתית כלים הלכתא כב"ש, ושמעתי מהגאון האדיר בעל ה"להורות נתן" דצוקללה"ה, דכבר מבואר כן באור זרוע הל' ער"ש סי' ב' משמיה דהרשב"ם יעו"ש. ובב"ח רמ"ב, כתב בשילהי דבריו, דכל יר"ש יחמיר לעצמו כמו שפסק הרוקח. אמנם במ"ב לא הובא זה, ויעויין היטב בשעה"צ בהל' יוהכ"פ תרט"א].

ומעתה קשיא, היכי משכח"ל הדלקת נ"ח בערב שבת חנוכה, הא כיון דצריך להפקיר הנרות, דאל"כ עובר על שבתית כלים, א"כ אין הנרות שלו, ונמצא דאינו מקיים מצות הדלקת נ"ח, וצ"ע.

« המשך »

ג. ומרישא הו"א ליישב, דאפשר דדינא דשבתית כלים, היינו דוקא על עצם הכלי, ולא על מה שבתוכו, וא"כ אף דהפקיר הכלי, מ"מ השמן שפיר נשאר שלו. ברם ברשב"א (שבת שם ד"ה גיגית) מבואר דלרבה אף מה שבתוך הכלי צריך להפקיר, והא ברשב"א (ח"א תקמ"ב) נמי מבואר דס"ל דצריך שהשמן והפתילות יהיו שלו יעו"ש.

ד. ועוד היה אפשר, דלעולם אין כונת הראשונים דבנ"ח איכא דין שיהיה שלו כבאתרוג, אלא כונתם דהיכא שהוא אכסנאי, אזי במאי חשיב דהוא מקיים המצוה בעצמו, לפיכך צריך שלפחות השמן יהיה שלו, אבל באמת אין דין שיהיה שלו. מיהו מסתימת לישנא דהראשונים משמע דאיכא דין שיהיה שלו, דכתבו "דאינו יוצא אלא בשל עצמו". וביותר, דשמעתי ממרנא ורבנא ריש"א דגלותא הגריש"א שליט"א, דאפי' שהאכסנאי עושה המעשה הדלקה בעצמו, מ"מ צריך שהשמן יהיה שלו, וכפשוטו לישנא דהר"ן. ובר מן כל דין קשיא, מאי נימא באכסנאי גופא, היאך ידליק בערב שבת. וליכא למימר דסגי דבשעת ההדלקה השמן יהיה שלו ואח"כ יפקירו, דהא נהי דכבתה אין זקוק לה, מ"מ כשמכבה בידים זקוק לה, והכ"כ כשמפקירה חשיב כמכבה בידים, ובפרט דכבר בשעת ההדלקה בדעתו להפקירה, וצ"ע.

הדלקת נ"ח בשעת פטור

הרב מנחם כהן

דנו הפוסקים בעושה מצוה באופן שהיה לו פטור ממצוה כגון עוסק במצוה אי יש לו לחזור ולקיים שנית. דאפשר שלא נפיק בשעה שקיים. [וראה בשעה"צ תעה אי יכול לברך בנוסח וציונו]. ויש לדון האם גם בנר חנוכה יאה הדין כן, או שבנר חנוכה נימא שודאי יוצא חובת הדלקה, אחר שהוא קיום דין הבית.

שורש מצות הדלקה, לעצמו או לאחרים

הרב יוסף פרחים

יל"ע אי ההדלקה היא פירסום לעצמו או לבני הרה"ר. והנה מהא דכ' האחרונים דהמדליק בביתו ובני הבית ישנים לא יברך, נראה דעיקר ההדלקה היא לבני הרה"ר. מאידך בסומא נמי יש דיעות שלא יברך, הרי ההדלקה ופירסומי ניסא הוי לעצמו. וצ"ל דב' חלקים במצוה ושניהם לעיכובא. אך יותר נראה דהדלקה לעצמו הוי מעשה מצוה וחייבו החכמים לעשות את מצותו ברה"ר היינו בפרהסיא, והיינו מצותו הפרטית בפרהסיא, אך דווקא בטפח הסמוך לביתו כיון דהוי מצוותו. וכן מדוקדק מלשון רש"י "בנר חנוכה פטור - חנוני, שברשות פירסום מצוה הניחה שם". שהגדיר הוצאה לרה"ר פרסום מצוה.

ואין לתלות זאת במח' אי יכול להדליק ברה"ר לאחר שתכלה רגל מן השוק, שהרי אף לפי הרשב"א מבואר הטעם כיון דאף אחר שתכלה איכא מעט פרסומי ניסא. ויש שרצו לפרש דזהו טעמו של רש"י שמדליקה דווקא בפתח הבית בתוך החצר כדי דלהוי ליה וביתיה פרסומי ניסא.

פרסום הנס לעצמו ולבני ביתו

הרב מאיר רותן

הנה יש לדון בעיקר מצות הדלקת נ"ח דנא' בה דינא דפרסומי ניסא, אם היא לפרסם הנס לבני הרה"ר כדמוכח מצורת ההדלקה. או"ד דודאי דראשית לכל איכא דין פרסום הנס לעצמו וגם לבני ביתו, רק דבנוסף לזה צריך שיהיה באופן שיתפרסם גם לרה"ר. ונפק"מ כשמדליק באופן שהנרות נראים רק לבני הרה"ר ולא לבני ביתו אם מהני.

והנה קי"ל דסומא אינו מדליק בברכה כיון דאין רואה הנרות. וצ"ב בזה דלכאור לא תתא שמיעה גדולה מראיה, וכיון שידוע שהוא מדליק ועושה בדעת ומפרסם הנס ברה"ר, למאי צריך דוקא שיראה. וע"כ מוכח דיש דין פרסום הנס לעצמו והצורה של פרסום בזה קבעו חז"ל דהוא בדוקא ע"י ראייה.

ויתכן לומר דבזה נחלקו רש"י והתוס' בשבת כ"א ע"ב בדין הדלקה על פתח הבית דשי"ר רש"י דידליק על פתח הבית הפתוח לחצר ולא בפתח החצר, אך תוס' ס"ל דידליק על פתח החצר הסמוך לרה"ר. והיינו דנחלקו בזה, דרש"י ס"ל דהפרסום הוא גם לבני ביתו לכך ע"כ צריך שידליק בפתח ביתו ולא בפתח החצר, אך תוס' ס"ל דהדין פרסום הוא רק לבני הרה"ר לכן צריך כמה שיותר סמוך לרה"ר דבזה הוא מפרסם הנס טפ'.

באיסור להדליק מנר לנר

הרב לוי גרוסברד

במש"כ הרמ"א (תרעד, א) שאין מדליקין מנר לנר בנרות חנוכה. יש לדון אם דין זה גם היכן שיש תועלת הנר הדולק עצמו. וכגון שהנר הדולק עומד להיכבות ורוצה לתקנו וחושש שתוכ"ד התיקון יכבה, אם מותר להדליק נר אחד ממנו כדי שאם יכבה יהיה ממה לתקנו, שיתכן שבאופן זה אין בזוי למצוה. עוד יש לדון

« המשך »

אם לכל נר ונר יש גדר אחר וא"א להדליק מא' לחבירו, מה דין מותר השמן מנר שכבה תוך זמנו, אם מותר להשתמש עמו לנר אחר.

הדלקה מנר לנר בשאר נרות

הרב מנחם ברגמן

כ' הרמ"א בסי' תרעד ס"א, ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר דעיקר מצותו אינו אלא נר א' והשאר אינו למצוה כ"כ וכו'. ונראה לומר דמש"כ מנר לנר היינו דוקא להדליק את הנר השני מהנר הראשון אבל בשאר נרות כגון להדליק את השלישי מהשני וכן הלאה שפיר דמי. דהרי הנרות הנוספים אינם אלא בגדר הידור ונחשבים באותה דרגה. וכמו שמבואר בהלכות שבת (רסג) דשני בעה"ב הגרים באותו בית יכולים להדליק נר שבת זה מזה כיון שחיובם שוה.

הדלקה מנר לנר בשאר הנרות

הרב לוי גרוסברד

ברמ"א (תרעד, א) שאין מדליקין מנר לנר משום דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד, משמע דבשאר נרות מותר מזה לזה. עיי' תוס' שבת כג, א ד"ה שמע ואגודה אבל בשאר נרות שבת ב, לד שמי שאין לחלק, וכן נקט להלכה בשה"ל ג, צו-ב. אולם בדרכ"מ ובב"ח שהביאו ד' רבינו שמחה וגליון מרדכי משמע שכל האיסור רק מנר העיקר.

ובדמשק אליעזר (סק"ד), ביאר שמבחינה מציאותית אי אפשר להדליק מנר לנר, דע"י קיסם וכדו' ה"ז בזוי מצוה (עיי' הסוגי' שבת כב, א). וע"י שמרים הנר להדליקו מנר חבירו, כבר אסרינן בס' תרעה, א לעשות כן דהרואה אומר לצורכה נוטלו. ולחבר פתילה לפתילה ג"כ א"א דמבו' בסי' תרעה, ס"ד דהוה כמדורה, עכ"ד. ויש לדחות הד' כמוש"כ המ"ב סק"ב ושעה"צ סק"ד דכה"ג לא חשוב לצורכה דהרואה יודע שנוטלה לצורך הנר, ובלא"ה לזמן מועט ל"ח. גם יש לחלק שכה"ג לא חשוב כמדורה, דכל הדלקה נעשית כן, ולא אמרו שיש בזה כמדורה, אא"כ משאיר הנרות באופן זה.

בשלמת חיים (סי' רס - בישנים צח), כתב שלא ידליק משום נר לנר משום "לא פלוג". מיהו יש להעיר דבפמ"ג (א"א סק"א) מבואר דלא ס"ל כן, דכתב שאב ובנו לא ידליקו זה מזה, אבל ב' בעה"ב בבית א' מדליקים זה מזה. ומבואר דחילק.

בדין אין מבדילין בנר הנוכה

הרב יצחק מרגליות

בשו"ע ר"ס תרפ"א כ' במוצ"ש אין מבדילין בנר חנוכה שאין נהנין לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאותרו לאורו. ובחכמת שלמה בגליון שו"ע סי' תרע"ג הקשה דבשו"ע שם הביא ב' שיטות אי שרי בתשמיש מצווה, והיכי סתם הכא לאיסור. [ועוד הוכיח מדשרי בנר בהכנ"ס אף דאסור לתשמיש של חול, וצ"ל דבמג"א קנ"ד סק"כ מבואר דנ"ח גרע, (וע"ע חת"ס או"ח מ"ג)].

ולכאוי י"ל דגוף ההנאה מהאש במוצ"ש הוי תשמיש חול, וכדחזי שיטות ראשונים דהוי ברכת הנהנין עיי"ש פרק אלו דברים ופרק מקום שנהגו, וע"ע ביה"ל ר"י ג, ואף לשי' דהוי ברכת השבח הא הוי ע"י דנהנה, ואף למש"כ הרע"ב בברכות דסגי שיכול ליהנות, מ"מ הוי כמו"כ דשוב אפשר לשבח ע"כ, ונמצא דגוף ההנאה לצורכו וחלוק מהיכא דגוף התשמיש הוי מצוה, וע"ע בפמ"ג רח"צ סק"ו דל"ש בזה מצוות לאו ליהנות ניתנו, ועיי'. ובחכמ"ש הק' עוד לשי' דתשמיש ארעי שרי מ"ש בזה דאסור. והנה דיעוי ברא"ש ס"ו דהוא מקור שיטה זו וכתב הטעם דכה"ג ל"א דלהכי הדליקה, והו"ד בב"י, ולפ"ז י"ל דיעוי בספר מדרש שכל טוב (שמות ט"ז ב"ה) ושנו רבותינו פ"ב עמ' 256) דאין מבדילין על נ"ח משום דמבטל לה ממצוותה דמחזי דלהבדלה מדליקה, וגבי תשמיש חול כתב הטעם דביזוי מצוה, והרי דלצורך הבדלה דדרך להדליק לה גרע. האמנם דהשו"ע לא כתב טעם זה ובביה"ל תרע"ג צידד דהשו"ע נקט כהרא"ש, ועיי'.

דיבור בשבת לצורך הדלקת הנרות במוצ"ש

הרב יהודה שלמה שטראוס

יש לעיין במי שרוצה להדליק את הנרות במוצאי שבת מיד בבואו מביהכנ"ס, האם מותר לו לומר בשבת לבני ביתו שיכינו לו את הנרות במוצ"ש קודם בואו מביהכנ"ס, או אסור משום ודבר דבר. וראיתי בס' שלמי תודה (סי' כ"ח) שפקפק בזה ע"פ דברי המשנ"ב (סי' ש"ז סק"א) שכתב וז"ל, יש שכתבו דאפי' דבר מצוה כגון כתיבת ס"ת וכה"ג אסור לומר אעשה למח, אבל בא"ד וכן במאמ"ד וברכ"י חולקים עליהם וסוברים דכל לדבר מצוה שרי, ומ"מ נכון לכתחילה להחמיר בזה כשאין צורך לזה בדיבור היום (עיי' בתו"ש), עכ"ל.

וכפיה"נ הבין מדברי המשנ"ב שכל שאין הדיבור לצורך שבת נכון להחמיר בו.

אמנם הנה בכתובות ה ע"א מבואר להדיא דמותר לחשב בשבת חשבונות לצורך סעודת מצוה במוצ"ש, וכבר הקשה מזה הפמ"ג על התו"ש, איברא באמת התו"ש לא כתב כלשון המשנ"ב שאין צורך בדיבור היום, אלא כתב בסתם שאין צורך בדיבורו, ובלבושי שרד ביאר שהאוסרים אסרו כשהוא סיפור דברים בעלמא בלא צורך כלל, אבל כשיש צורך בדיבורו מותר, ולפ"ז ל"ק ק"י הפמ"ג, וכע"ז כתב התהלה לדוד בישוב ק"ו הפמ"ג, אלא שמדברים משמע קצת שגם אם יש צורך בדיבורו, כל שאין צורך לדבר בזה בשבת, ויכול לדבר בזה אחר השבת אסור, ואפשר שזוהי ג"כ כוונת המשנ"ב שכתב שאין צורך בדיבורו היום, ומ"מ כל שצריך לדבר בזה בשבת אע"פ שהוא לצורך מוצ"ש מותר כמבואר בכתובות שם.

הדלקה כשכבתה משום חשד

הרב י"א פרלמוטר

הנה קיי"ל (שו"ע סי' תרע"ג ב') דכבתה אין זקוק לה, וצ"ע למה לא יצטרך להדליק משום חשד, וכמו מי שיש לו ב' פתחים, דה"נ יבואו לחשדו שלא הדליק, ולומר דשאני הכא שרואה את המנורה הוא דחוק, ועוד דהא יכול להזיז המנורה ממקומה אחר שכבו.

ועיין בבית הלוי שכתב, דאה"נ דכבתה אין זקוק לה הוא רק מדין עצם ההדלקה, אך מדין חשד אה"נ וצריך לחזור ולהדליק, אך תמה ע"ע שלא הזכיר זה בפוסקים.

ובשע"ת (תרע"ג) הביא מתשו' שבו"י, דכבתה תוך הזמן צריך להשאיר הנרות במקומם מפני החשד, אך קשה - מלבד עצם החידוש שבדבר - דא"כ שנרות כבויים מצילים מחשד, למה הזקיקו למי שיש לו ב' פתחים להדליק שם ולא סגי בהנחת נרות, וי"ל.

ועכ"פ אם נאמר כהפשטות דכבתה אין זקוק לה אין דין חשד, צ"ל דכיון שענין חשדא הוא חשש בעלמא, לכך במילתא דלא שכיחא - שיכבו הנרות - לא גזרו, (שמעתי מהרא"א שליט"א).

וי"ל עוד, דדין חשד הוא רק בשעת עשיית המצווה שיהיה הדלקה בלא חשד וכהיא דב' פתחים שהחשד הוא בעת ההדלקה, אך אם גמר המצוה וההדלקה בלא חשד, שוב לא איכפ"ל במה דכבתה, דהא עשה מצוותו. [ואין נפק"מ בכ"ז למעשה, לפי מש"כ המשנ"ב (שם סק"ז) בשם האחרונים דראוי לחזור ולהדליקה בלא ברכה].

המדליק נרות הנוכה ע"מ לכבותם

הרב אלקנה אוסטרו

הנה מבואר במחבר (סי' תרע"ג ס"ב) דקיי"ל להל' דכבתה אין זקוק לה, וכתב המשנ"ב (סקכ"ה) דאם הדליק במקום שיש רוח וכתבה הרי הוא זקוק לה דהוי כאילו לא נתן בה שמן כשיעור. ושמעתי לדון איך הדין באדם שמדליק הנרות על מנת לכבותם תכף לאחר ההדלקה, האם נאמר בזה כבתה אין זקוק לה, דהרי מצד מעשה ההדלקה הנרות היו ראויים לדלוק חצי שעה, או דילמא דדומה למדליק במקום רוח דלא יצא.

ושמעתי בשם הגאון ר' שמעון משה דיסקין זצ"ל להוכיח ממ"ש המחבר (תרע"ח ס"א) דמי שאין ידו משגת לקנות נ"ח ונר שבת יקנה נר שבת מפני שלום ביתו. ואם נאמר דהמדליק ע"מ לכבות יצא, א"כ בער"ש ידליק הנר לשם מצות חנוכה ויכבה וידליק שוב לשם נר של שבת, וע"כ חזינן דהמדליק ע"מ לכבות לא יצא.

ולענ"ד אפשר לדחות ראייה זו, דהנה איתא בשו"ע (סי' תרע"ג ס"ב) דאם כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת אע"פ שזה עדיין יום אין זקוק לה. ומקור דברי השו"ע הוא מהתרוה"ד (סי' ק"ב) שביאר דהא דבער"ש מברכים ומדליקים מבעוד יום אע"ג דזמן קיום המצוה הוא רק משחשיכה, מ"מ כיון דא"א בענין אחר הרי זה נחשב להכשר מצוה. ובריש יבמות מבואר דאפילו בהכשר מצוה אמרינן דעשה דוחה ל"ת, הרי דהכשר מצוה נחשב למצוה, וא"כ גם כשמדליק בער"ש מבעוד יום אמרינן דהדלקה זו נחשבת להכשר מצוה דהוי כמצוה, ולכן אמרינן גם בזה כבתה אין זקוק לה עכ"ד. ולפ"ז נראה דאפילו אם נאמר דהמדליק ע"מ לכבות יצא בדיעבד, היינו דוקא כשהדליק כשכבר הגיע זמן המצוה, דכיון דהמעשה הדלקה שלו היא גוף המצוה אמרינן דיצא אע"פ שהיה ע"מ לכבות, אבל בער"ש שמדליק קודם זמן המצוה וכל ההדלקה היא מדין הכשר מצוה כמצוה, הרי היכן שמדליק ע"מ לכבות קודם קבלת שבת אין זה בגדר הכשר מצוה (דהרי בדעתו לכבות קודם זמן המצוה) ממילא לא הוי כמצוה ובזה פשיטא דכבתה זקוק לה. עוד יש להוסיף דשיטת הט"ז שם הובא במשנ"ב סק"ו דבאמת אם נכבה קודם קבלת שבת צריך לחזור ולהדליק ולפ"ז בודאי אין שום ראייה. (ועיי' בס' טעמא דקרא פר' וישב).

כנתה כשלא הדליק יפה

הרב אפרים גרבר

במ"ב סי' תרע"ג ס"ק כ"ה כתב אם אין האור נאחז בפתילה ובדאי יתכבה צריך מדינא לחזור ולהדליק כשכבה, ולא ביאר דבריו אם יברך. ונראה דתליא במש"כ בסי' תרע"ה סק"ח שאם לא נתן שמן כשיעור, או מש"כ בסי' תער"ב בביה"ל כזה השיעור שאם אין לו שמן כשיעור מדליק בלא ברכה, והיינו כיון שיש תרי לישנא בגמ' שבת כ"ה: תוד"ה דאי, ולכן מדליק בלי ברכה.

שימוש בנ"ח שמפיץ ריח

הרב אברהם ישעי' פרידליס

הגרא"י זלזניק כ' בתשרי [המתפרסמת בראש גליון זה] להתיר להשתמש בנרות המפיצים ריח טוב, וכדרכה של תורה יש לדון בדבריו, ולהעיר ע"ז ממש"כ רש"י, (שבת כא: ד"ה ואסור). שהטעם שאסור להשתמש לאור הנר חנוכה, הוא כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה, ולפי"ז אפשר דכל שימוש אסור ואפילו להריח, והדיון הוקצה למצותו נאמר לגבי שימוש בנר עצמו או בשמן ההדלקה, כדאיתא בשו"ע. (סי' תרע"ז ד'). אמנם דברי הגרא"י זצ"ל מתאימים לדעת הר"ן שם שכתב טעם אחר לאסור את השימוש לאור הנר, והוא דמשום דע"י נס שנעשה במנורה תקונה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל, ובזה יש סברא לומר שכל האיסור הוא להנות דווקא מהאור, שעיקרו של הנר עומד לשימוש זה, אבל להנות מהריח מותר.

עוד יש לדון במה שדימה הגרא"י זצ"ל את הנר המפיץ ריח לאתרוג, דיש לחלק ולומר דאף דאתרוג עיקרו אכן עומד לאכילה, אך בנר המפיץ ריח יתכן ויעודו העיקרי הוא לשני השימושים גם יחד להאיר ולהפיץ ריח, וע"כ מחירו בשוק יקר יותר מנר רגיל שעיקרו להאיר.

אולם י"ל דהדין אמת ומותר להנות מהריח מטעם אחר, ומשום דהוי הנאה הבאה לו לאדם ממילא, ואין זה בכלל שימוש האסור, וכעין שמצינו בשעה"צ, (סי' תרע"ג יא:). דמותו לילך לאור נר חנוכה לראות שלא ישל, ולא מחוייב להעצים עיניו דלא מקרי תשמיש, ועדיין יש לדון ולחלק בין ה"כא דמריח ממילא ובדרך אגב, לה"כא דמכוון להדיא להנות מהריח. והגר"ח קניבסקי שלט"א כתב לי בזה הלשון: "ראוי להזהר".

אם השמן הוי חפצא דמצוה

הרב מנחם כהן

עוררוני לדון האם השמן בהדלקת הנר האם הוי חפצא דמצוה. או שכיון שקיום ההדלקה באש השמן הוא רק כעין מכשיר מצוה ויתכן נפ"מ באופן שבירך ולאחר הברכה שפר השמן וחזר ונתן שמן חדש, האם יאה הדין שיש לו לחזור ולברך, וקצת ראייה מדברי השע"ת שדן בזה נעשה מצותו.

נ"ח שהתערב בסתם נרות

הרב משה הסגל

בסי' תרע"ג ס"א, פסק הרמ"א כתרוה"ד (סי' ק"ג) דנ"ח שהתערב בנרות היתר, הוא דבר שבמנין, שכל נר יש לו חשיבות למצוותו בחנוכה, אע"פ שנמכר במשקל, ולא בטל בששים, ורק אם התערב אחר חנוכה דעברה מצוותו, בטל ברוב חד בתרי. והביא המ"ב דעת רש"ל שחולק על הרמ"א והתה"ד, דבטל ברוב. ובשה"צ סק"ה הביא שהמג"א לא הכריע בין השיטות, "ומשמע דבמקום שהוא הפסד מרובה אפשר שיש להקל דהוא מילתא דרבנן", עכ"ל. ויש להעיר בבי' דברים:

א. מ"ש הרמ"ב בשם הט"ז, החילוק בין תערובת בחנוכה, לבין נתערב אחר חנוכה שכבר לא ראוי למצוה בטלה חשיבותו ובטל ברוב. וצ"ע, אמאי לא הזכיר המ"ב עוד אופן, שנתערב בתוך חנוכה, ונשאר עד סוף חנוכה, דאז בטלה חשיבותו כשהוא בתוך התערובת, וממילא יתבטל, כמו אגוזים שנתפצעו מאליהן.

ב. אם הכי נמי לפי ההערה הקודמת מתבטלת חשיבותו גם כשהוא בתוך התערובת, נמצא דלחשיבותו יש היתר ממילא, וא"כ יתוסף עתה עוד טעם לאסור, משום דבר שיש לו מתיירין לחשיבותו, שאחר חנוכה מתבטלת. ואף דמה שלא מתבטל מדיון שדיל"מ תלוי בחשיבות דבר שבמנין, דאי לא הוי דבר שבמנין, היה בטל, כמו שבטל אחר חנוכה, ולא אמרינן שהאיסור"נ שבו מחשיבו שלא יתבטל, מ"מ עדיין יש נפק"מ, דיש חומרא בדבר שיל"מ, דאף בספקו אסור (יו"ד ק"ב א') והכא הרי הוא ספק מח' הפוסקים, ואילו בדבר שבמנין פסק הרמ"א (יו"ד ק"י א') דבספקו אזלינן לקולא, כגון ספק הוא דבר חשוב (ש"ך שם), והכא הספק בפוסקים הוא ספק אם הוא דבר חשוב. ולפי"ז יאסר גם בהפסד מרובה, אף דהוא מילתא דרבנן, משום שלחשיבותו יש מתירין.

ומאיך, דילמא לא אמרינן דבר שיל"מ על חשיבות שגורמת לא להתבטל, דהא כשתבטל החשיבות, אכתי בעינן לביטול ברוב, ולא שייך למימר עד שתאכלנו באיסור, כלומר ע"י ביטול, תאכלנו בהיתר גמור, שהאיסור עצמו נעשה היתר, כמו ביצה שנולדה ביו"ט שאסורה רק ליומא, ועל כן אסורה גם בתערובת, דהא גם אחר חנוכה בעינן לפחות ביטול ברוב, חד בתרי.

שריפת מותר הפתילות

הרב אפרים גרבר

בשו"ע תרע"ז ס"ד מותר השמן עושה לו מדורה ושורפו ובטור כתב מותר השמן והפתילות. ובב"י הקשה הר"ן מ"ש מעצי סוכה שא"צ לשרפן ותירץ שעצי סוכה עומדים לשימושן לאחר סוכה, והשמן והפתילות עשויין להתבער לגמרי ע"כ. וא"כ מי עצמו שהרי הוקצה כרגיל בפתילה יותר משמונה פעמים יתכן והוי כעצי סוכה וע"י. והשריפה לכאורה היא לאו דוקא אלא שצריך לאבדן שלא ליתי לידי תקלה, אמנם לענין לאבדם דרך בזיון ע"י בשו"ע סי' כ"א ס"א מע' מחבר ורמ"א.

מותר הפתילות בזמננו

הרב יהודה שלמה שטראוס

סי' תרע"ז ס"ד, הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו, ע"כ. ברשב"א ובר"ן (שבת כא:). מבואר דה"ה במותר הפתילות. אמנם הנה התוס' (שבת מז. ד"ה שבנר) והרמב"ן והרשב"א והר"ן (שם כא:). הקשו מאי שנא מותר השמן מעצי סוכה ונ"ה שהוקצו למצותו ואחר החג הם מותרין, ותיירצו דהתם שעשויין להשאר אחר החג לא מקצה להו אלא לימי החג, אבל הכא שעשוי להתבער לגמרי מקצה ליה לגמרי, ולכן אם נותר אסור. והרשב"א והר"ן שם הזכירו שגם מותר הפתילות אסורות משום שעשויות להתבער לגמרי.

ומבואר מזה דהני מילי בפתילות העשויות להתבער לגמרי, שאחר שכלה השמן האש אוכלת את הפתילה, אבל לפי המצוי בזמננו שמניחין את הפתילה בתוך צנורות או חתיכת שעם ואין האש שולטת בכל הפתילה ואינה עשויה להתבער מותרן מותר, ורק אם כבה הנר קודם שכלה השמן שראש הפתילה שהיה עומד להאכל נשאר הרי חלק זה אסור. ושורר בס' שלמי תודה (סי' ט') שעמד בזה, אלא שהעיר שאם נותר שמן מיום הקודם והדליק בו שוב והרי הוא ספוג בפתילה הרי זה אסור.

קנס נר נוסף למי שישכח

הרב ישראל לאופר

כתב הרמ"א בס' רס"ג ס"א האשה ששכחה פעם אחת להדליק נר שבת מדלקת כל ימיה ג' נרות וע' במ"ב סק"ז שכתב דמיירי בשהיתה רגילה להדליק שני נרות. ואם היתה רגילה להדליק שלשה נרות צריכה להדליק כל ימיה ד' נרות וכו'. והכל משום קנס כדי שתהא זהירה בכבוד שבת, עיי"ש.

וצ"ב מדוע לא נאמר גם גבי נר חנוכה שמי ששכח להדליק נר פעם אחת ידליק כל ימיו בחנוכה נר נוסף.

וי"ל עפ"י מש"כ בשבת כא: שהמהדרין מן המהדרין יום ראשון מדליק נר אחד מכאן ואילך מוסיף והולך נר אחד בכל לילה וכו' והטעם כנגד ימים היוצאים [היינו שבוה ידעו ויזכרו הכל כמה ימים יצא בהתמדת הנס וכשיזכירו זה שהיה הנס משך זמן רב יש בו פירסומי ניסא ושבח יותר להש"י - ע' ביה"ל סי' תרע"א ס"א]. ועוד שמעלין בקודש ואין מורידין עיי"ש. וממילא לא שייך לקנוסו שידליק נר נוסף. דהמצוה לכתחילה שיוסיף נר אחד בלבד כנגד התמשכות הנס. ואם יוסיף עוד נר יפסיד את מעלת מנין הנרות כנגד ימי הנס.

עו"ל עפ"י מש"כ בשו"ת קנין תורה בהלכה סי' פ"ז שכששכחה להדליק נר יו"ט לא שייך לקנוס כ"כ, דגם אחר נכיסתו יש בו שהות להדליק נרות, ולא שכיח שתשכח כל זמן הסעודה. ובמילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן עיי"ש. ולפי"ז י"ל שגם כששכח להדליק נ"ח אין לקנוסו דעי' בשו"ע סי' תרע"ב פ"ב שכתב שאם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק כל הלילה וע' במ"ב שזהו עד עה"ש. ולא שכיח שישכח להדליק כל הלילה. וכיון דלא שכיח לא גזרו רבנן. אך ע' בשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' ל"ז שכתב שגם ביו"ט קנסו עיי"ש.

מה נעמת בנר חנוכה

הרב צוריאל גלעזר

אי' במס' סופרים פ"כ ה"ה נר חנוכה מצוה להניחה בפתח הסמוך לרה"ר שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בצד שמאל, לקיים מה שנאמר (שה"ש ז, ז), מה יפית ומה נעמת, מה יפית במזוזה ומה נעמת בנר חנוכה.

ויתכן לבאר עפ"י דברי הר"ן בשבת (י' מד"ה ד"ה אמר רב ששת) דחלוק נ"ח ממזוזה, דבמזוזה מי שאין לו בית פטור מן המזוזה, אבל בנ"ח חייב אע"פ שאין לו בית. עיי"ש (ועי' תוס' סוכה מו. ד"ה הרואה). כלומר דלקיים מצות מזוזה קודם תנאי שיהיה בית, משא"כ בנר חנוכה שאינו תלוי בתנאים אלא עומד לעצמו.

והנה החילוק בין יופי לנעימות, שיופי אינו מהות בפני"ע אלא תוספת מעלה על המציאות, שיש בה יופי, אבל נעימות שמשמעה תענוג הרי היא מציאות בפני"ע של תענוג. וי"ל דבזה משתבחת כנסת ישראל בב' גווני יופי ונעימות, המעלה המתווספת בה והמציאות שלה מצד עצמה. וזה בא לידי ביטוי בב' מצוות אלו המתקיימות יחד מזוזה בימין בבחינת תוספת נר לקיים, שע"י המזוזה הבית דהיינו מציאות העולם מקבלת יופי.

ול נר חנוכה משמאל דהמצוה היא המציאות עצמה, וכך כנס"י נעימה מצד עצמה.

מקום ההדלקה

גדר ההדלקה בחלון הרב יוסף פרחים

בגמ' כא: אם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר. ויל"ע אי הוי כהדלקת פנים כעין מניחה על שולחנו, אלא דמעלה איכא בחלון (וכך משמע בריטב"א ד"ה וחצר גדולה, ובמשנ"ב תרע"א ס"ק לח), או דהוי הדלקת חוץ ומ"מ ראוי שיראה לבני הבית. ולכא"ו נפק"מ להניחה בתוך הבית בחלון למטה מג' טפחים.

ואי נימא דהוי כהדלקת פנים ניחא חומרת מרן הגריש"א דבאופן שדינו להדליק בחוץ והניח בחלון דלא יצא. דבלא"ה צ"ע דבר"יו מבוואר דעיקר הדין כתוס' כמדליק בפתח החצר ומ"מ יש שנהגו להניחה בפתח הבית היכא דליכא מזוזה בחצר, ולהאמור הרי לא יצא ידי חובה, (ובדוחק יש לחלק בין חלון ב' פתחים לפתח וחלון). ולפי הנ"ל ניחא דהדלקת חלון היינו הדלקת בית. ברם אין זה משמעות לשון הגמ', דמשמע דהדלקת פנים התחדשה בשעת הסכנה. וביותר בלשון הרמב"ם דהגדיר מניחה על שולחנו היינו פנים. ובדברי מרן הגריש"א והגר"ח ק נראה דלא חשו להפלגת חידוש זה.

דין פתח ביתו מבחוץ הרב ישראל יעקבוביץ

שבת כ"א ע"ב ת"ר נ"ח מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ, יל"ד בגדר דין פתח הבית, אם מקום ההדלקה הוא בפתח ביתו, רק שאם ידליק בפתח מבפנים לא יראוהו העוברים ושבים ולכך צריך להדליק בפתח ביתו מבחוץ. אור"ד שמקום ההדלקה הוא בפתח ביתו מבחוץ, ואם מדליק בפתח ביתו מבפנים אינו מדליק במקום ההדלקה כלל. והנפ"מ בזה הוא במקום שיש דלת זכוכית בפתח, אם מקום ההדלקה הוא בפתח, ומה שכת' בחוץ אם דבל"ז לא יראו את הנרות, שרי להדליק בפנים, אך אי קבעו את מקום ההדלקה על פתח הבית מבחוץ לא יצא, [ויש להטעים עוד שמקום הנרות הוא בחוץ דוקא, שכשם שצריך נר אחרת שלא יאמרו שלצרכו הוא מדליק ה"נ צריך להדליק הנ"ח בחוץ דוקא שלא יאמרו שלצרכו הוא מדליק].

וכעין זה ילה"ס ע"ד רבא נ"ח מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח, האם זהו מקום ההדלקה, או שמקום ההדלקה הוא בפתח. אך כל שהוא בטפח הסמוך לפתח כפתח הוא חשוב.

הדלקה במקום שינה הרב אפרים גרבר

בשו"ע תרע"ז ס"א כתב המחבר אכסנאי שאוכל אצל בעה"ב ויש לו בית מיוחד לשינה מדליק שם מפני החשד. ובהגה ובזמ"ז שמדליקים בפנים מדליק במקום שאוכל שמקום אכילה עיקר. ועיי' במ"ב שאין מחלוקת אלא תלוי היכן מדליקים בפנים או בחוץ. ולכאורה כ"ז באכסנאי, אבל בעה"ב יש לו שני בתים אחד לאכילה ואחד לשינה עיי' בשו"ע סי' ש"ע ס"ה לגבי עירובי חצרות שמקום אכילה עיקר, וא"כ יתכן וה"ה לגבי נר חנוכה כן.

וממילא במקום שינה הדרין לדין מי שיש לו שני פתחים שבשני מדליק מפני החשד. (אמנם בעיקר דין חשד כבר דשו ביה רבם).

הדלקה במקום אכילה או שינה הרב יעקב אדלר

בשו"ע תרע"ז ס"א כתב דאכסנאי [שאינו מדליקין עליון] שיש לו חדר בפ"ע שידליק במקום שינה משום חשד. והרמ"א כתב ע"ז דבזה"ז שמדליקים בפנים ואין חשד שידליק במקום האכילה, ומפרש המ"ב כי מקום האכילה עיקר. עיי"ש.

ומבוואר דבעצם מקום האכילה עדיף ואעפ"כ כשיש חשד מדליק במקום שינה וסגי בזה, ולא אומרים שידליק במקום אכילה וגם במקום שינה משום חשד. ש"מ דהמדליק במקום שינה אע"פ שאי"ז עיקר דירתו יצא יד"ח וסגי בזה, וכ"ה דינו לכתחילה.

ומזה לכא"ו יש ללמוד בספק המפורסם בבחורי ישיבות אם ידליקו במקום אכילה או שינה, דכל זה נידון היכן עדיף להדליק, אבל כשמדליק במקום שינה ודאי יצא יד"ח.

וא"כ החושש להדליק בחדר אוכל כי אי"ז קביעות כ"כ ומדליק בפנימיה ויצא יד"ח, ולכא"ו אין צורך שיחך אוכל לאכול שם כי מ"מ יצא יד"ח וראינו שכדי להדליק במקום אכילה לא אמרו להדליק עוד פעם, אלא דמ"מ יש הידור לאכול סעודה אחת בפנימיה.

מקום ההדלקה לבחור שלן בביתו ואוכל בישיבה הרב יעקב אדלר

הביאורה"ל בסי' תרע"ז ס"א הביא פר"ח במי שהלך עם ב"ב להורים לימי חנוכה מדליק שם אפילו אם אוכל ארעי בביתו, כי אין לו למי להדליק בביתו וביחוד בזה"ז שההיכר לבני הבית. עיי"ש.

ומבוואר דלולא זה הי' יכול להדליק בביתו של
המשך <<

מקום ההדלקה

כל השנה, אף שעשוי נמצא במקו"א, מ"מ היות ואין למי להדליק שם שידליק בבית הוריים, וש"מ תרת':

א. כנ"ל דיכול להיות ב' מקומות שאפשר להדליק ויוצא יד"ח.

ב. דאפילו שכעת עיקר דירתו בבית הוריים משמע דאין חסרון להדליק בדירתו של כל השנה דזהו עיקר דירתו [לולא סברת הפר"ח] (ולכא"ו זהו פשט הגמ' דמדליק עלי בגו ביתא).

וא"כ בבחור שישן בביתו ואוכל בישיבה, מאחר דמלבד שינתו הרי זהו עיקר ביתו ונמצא שם גם בביה"ז וכו', וא"כ מסתבר דא"צ לאכול שם וסגי בשינתו והמסתעף, דלמרות שצורת דירתו בחנוכה היא יותר בישיבה מ"מ דכללות זה יותר בביתו. ובלא"ה הרי אם הדליק במקום שינה יצא.

אמנם יתכן דאם ירצה יוכל להדליק גם בישיבה, וכמו הפר"ח.

ומאחר וחזינן דהדירה של כל השנה נשאר דירתו גם אם לא נמצא בה בחנוכה, א"כ יל"ע מה עוזר העצה לאכול סעודה בפנימיה שישן בה הרי סו"ס עדיין דירתו נשאר בחדר אוכל דזהו עיקר דירתו של כל השנה [לפי הצד שאכילה עיקר] וגם בחנוכה עצמו אוכל גם בחדר אוכל, מהיכ"ת שע"י אכילה זו ישנה את עיקר ביתו. וצ"ע.

הדלקה מפני החשד בחלונות שבב' רוחות הרב פנחס כהן לוי

כתב הגאון רבי ברוך פרנקל בהגותיו על השו"ע (סוף סימן תרע"א) וז"ל "צריך עיון לפי דעת המג"א בס"ק ח', שאם חלון פתוח לרשות הרבים דאיכא בהדלקה שם היכר לבני רשות הרבים מדליק בחלון, אם כן היכא שיש חלונות לרשות הרבים בב' רוחות אמאי לא יהא צריך להדליק בב' הרוחות" עכ"ל.

ויש ליישב הטעם שבחלון לא חוששים לחשד, דדוקא כשמדליק בפתח ששם הוא מקום הדלקה מעיקר הדין שייך לחשד, אבל בזמן הזה שמדליקים בפנים ואין חיוב לעשות פרסומי ניסא לבני רשות הרבים, ורק משום הידור, כתב המג"א שאם באפשרותו להדליק בחלון ולעשות פרסומי ניסא לבני רשות הרבים ידליק בחלון, מכיון שאין זה חיוב גמור, לא החמירו עליו שידליק בשתי רוחות, מכיון שלא שייך בזה חשד, שהרי ידונו אותו לכף זכות שיאמרו שמדליק בפנים הבית כעיקר הדין.

הדלקה על גדר החצר הרב דוד הלוי הורביץ

מעיקר דינא דגמ' מקום ההדלקה הוא או בפתח ביתו או בחלון הפונה לרה"ר, או לשי' התוס' בפתח החצר, והנה דנו האחרונים אי מהני להניח את הנרות על הגדר במרפסת ביתו שהיא אינה חלון ולא פתח, ובהליכות שלמה נקט לדינא דמהני.

ונראה דכל זה דוקא במעקה המרפסת שבעצם המרפסת היא כחדר מחדרי הבית אלא שלא הושלמה צורתה בקירות וקירוי, וא"כ יש לומר שפיר דהמעקה הרי הוא ממש כחלון שניטל חלקו העליון, והמרפסת נישבת שהיא חלק מהבית, אבל על גדר החצר לא שייך שייחשב כמקום הדלקה, שבחצר הרי יש דין 'פתח החצר', ועל גדר החצר אינו פתח ולא חלון, ורק ע"י פתח החצר שם הוא מתייחס להבית שהרי מכאן היא הכניסה לבית, משא"כ כשמניח על אמצע הגדר המקיפה את החצר אין כאן מה שמשייך את ההדלקה לבית.

עוד נראה דאף אי נימא מאיזה טעם דמהני להדליק על גדר החצר, אבל מ"מ מי שמדליק באמצע החצר שאינו לא פתח ולא גדר החצר, בזה וודאי דלא יצא יד"ח שהרי לא מתקיים כאן הדין של מקום ההדלקה.

מדידת כ' אמה מהשביל שלפני הבנין הרב יוסף חיים הלוי בירנבוים

בספר קובץ המועדים, חנוכה, כ' הגר"י זילברשטיין שליט"א שיש שרצו לומר שאלו שגרים מעל כ' אמה יוצאים שם בהדלקה כיון שאותם שגרים בבתיים שמומלם רואים את הנרות ושולטת בזה העין. אך מו"ח הגר"ש שליט"א סובר דלא יצאו יד"ח כיון שאי"ז רה"ר אלא הרבה יחידים (א.ה. עיי' בספר פניני חנוכה מש"כ בדעת מרן בזה, ויל"ע). אבל אם גרים ליד גשר (כדוגמת הגשר שבין רמת אלחנן לגבעת שמואל) המדידה מתחילה מעל פני הגשר וגם הגרים בקומה רביעית וחמישית יוצאים יד"ח משום שהם בתוך כ' אמות לגשר הנחשב כרה"ר, עכת"ד.

ואכן בגשר כך הסברה אומרת. אך יל"ע במה שמצוי שיש לפני קבוצת בנינים שביל [מבוין] גבוה יותר מרה"ר שמהשביל מגיעים למדרגות הבנינים [כגון ברחוב מסילת יוסף] האם נמדוד את הכ' אמה משם דהרי סוף סוף עוברים שם אנשים [כל אלו שגרים שם] וזה שאין זה רה"ר ממש והוי רק מבוי מ"מ בהלכות חנוכה צריך שיהיה עוברים ושבים שרואים וא"צ לדין רה"ר כבשבת.

**קערה שהקיפה פתילות
הרב אלקנה גלר**

כתב הפר"ח סי' תרע"ג ס"ק דבמילא קערה שמן והקיפה פתילות צריך למחר ולכפות כלי קודם שידליקנה, אבל אם הדליקה ואח"כ כפה כלי לא עשה כלום, וצריך לכבות ולחזור ולהדליקה בברכה כבסי' תרע"ב ס"ה (שאם הוסיף שמן כשיעור אחר ההדלקה לא מהני).

ויש לתמוה לכאור, דבשלמא לנרות האחרונים שהדליקום בפסול ניחא, אבל הנר הראשון (וכן כל הראשונים שעדיין אין בהם היקף) הרי כשהודלק בכשרות הודלק, ואף דאמרין אפילו לאחד אינו עולה, על כרחך צריך לומר דהיינו משום שמצרפים את ההדלקות שלאחריו כיון שהדליק על דעת כן, או דמדי לכיבה במזיד שכתב הפמ"ג תרע"ג שבדאי צריך לחזור ולהדליק, ומ"מ כל זה כשלא כפה קערה בסוף, אבל אם כפה קערה לאחר הדלקתו ובפרט כשדעתו לכך מעיקרא, ממנ"פ יש להכשירו, דאי בתר מעיקרא ממש אזלת הרי כשהודלק נר זה לא היה בו פסול, ואי בתר בסוף אזלת, הרי תיקן כשכפה הכלי, ומה הטעם שניזיל בתר הזמן האמצעי לפסול. ובדוחק יש לומר דהפמ"ח מיירי רק לגבי הנרות האחרונים שכבר היו כמדורה בשעת הדלקתן, ומה שכתב שידליק בברכה משום דמיירי בכמה בני"א כמבואר בשו"ע ובגמ' (כג): ולא באותו אדם שהדליק את הנר הראשון. וכן בדברי המשנ"ב בס"ק י"ג שהעתיק דברי הפר"ח שצריך לכבות ולחזור ולהדליק צריך לדחוק כן, אבל מסתימתם לא משמע כן, וצ"ע.

**שמן שנקנה בהקפה ללא רשות המוכר
הרב יוסף רוזנהן**

יל"ע במי שלקח שמן שהוצע למכירה בארגז שכתוב עליו "אסור לקחת בהקפה", ושילם לאחר זמן, והשאלה אם נחשב שמן גזול, שהרי כשהחפץ בעין חייב הגזול להשיב את החפץ שגזל וא"א לשלם במקומו, וכאן כששילם לא קיים מצות והשיב את הגזילה, ועדיין השמן גזול אצלו ופסול משום מהב"ע.

ויש לדון בדב"כ הכותב שאין לקחת בהקפה הוא מפני החשש שלוקחים ולבסוף לא משלמים, וא"כ כששילם בתוך כמה ימים, המוכר מוחל ומסכים למכירה. ולכאורה פשוט בגזול ומחלו לו הבעלים מלהחזיר החפץ, שוב אינו נקרא גזול, ואין כאן משום מהב"ע. אמנם יש צד לומר דכיון שמצוי שהלוקחים בהקפה לבסוף אינם משלמים, אין המוכר מוכן שיקנו בהקפה בשום אופן. ואף ששילם אח"כ עדיין גזול הוא וצריך להחזיר את השמן.

עוד יל"ע אם יועיל להחזיר את השמן לארגז, כיון דקי"ל שאם גזל ולא ידעו הבעלים, יכול להחזיר החפץ לרשות הנגזל בלי להודיע לו, וא"כ ה"ה הכא, או י"ל דכיון שהארגז הוא כחצר שאינה משתמרת, אינו קונה לבעלים, ויצטרך להחזירו לבעלים ממש.

עוד יש לדון, דשמא בינתיים בא הבעלים ובדק כמה נמכר וכמה כסף נכנס, וא"כ כבר נודע לו על הגזילה, ובכ"ג צריך להודיע לו שהחזיר. (ואולי י"ל דאמדינן למוכר שמסכים שיחזירונו למקומו, וא"כ הוה כהודיע לו והסכים וצ"ע).

ואמר לי הגר"פ קיזנר שליט"א, דאולי כיון שמצוי שמורים היתר ולוקחים על דעת לשלם אח"כ, א"כ אף שבדאי אין לעשות כן, מ"מ י"ל שיש בזה דין "אבידה מדעת", ואין החפץ נקרא גזול אם שילם אח"כ, ויכול לצאת בזה מצות נר חנוכה. אמנם הדגיש שאין הדבר ברור לו לפסוק כן, ולהלכה השאיר בצ"ע, אמנם זה ודאי דמעלת נ"ח בשמן זית היא "הידור מצוה", ולהדליק בשמן שלקח שלא מדעת המוכר, בודאי אינו הידור מצוה.

**הדלקת נרות ביהכ"נ בשמן גזול
הרב דוד הלוי הורביץ**

המשנ"ב סי' תרע"ג סק"ב הביא שפיקו של השו"מ אי שמן גזול כשר להדלקה או לא, ושם בתשו' מבואר דכל שפיקו הוא משום דהו"ל מהב"ע, אבל הא מיהא לכאור מבואר בדבריו שאין ענין שיהא השמן שלו רק שלא יהא מהב"ע (וצ"ל דהא דאכנסאי משתתף בפריטי הוא כדי שלא יהא של בעה"ב, ועי' ברמב"ן פסחים ז' א' דמבואר לכאור דבעי שיהא השמן שלו ורק עי"ז יוצא יד"ח וע"כ הברכה היא להדליק ולא על הדלקת).

ונהג כ"ז הוא בהדלקת נרות בבית, ויש לדון אי בביהכ"נ איכא חסרון דגזול, שהרי יש לחקור אי מהב"ע הוא חסרון רק שאין הגברא יוצא יד"ח או שע"י מהב"ע אין כאן כלל חפצא דמצוה, וידועים דברי המנח"ח במצוה שכה"ה במצות סוכה, דמחמת הדין דמהב"ע אין כאן פסול בחפצא רק ע"י גזל, ולדבריו וודאי דיש כאן חפצא דמצוה, אלא דבשער"י ש"ג פרק י"ט וכו"ה באבי עזרי הל' סוכה, ויסוד הדברים בריטב"א סוכה ל"א, מבואר דע"י מהב"ע יש כאן חסרון בגוף החפצא דמצוה.

ונהג בהדלקת נרות ביהכ"נ הרי אין כאן דין לצאת יד"ח, אלא דהוא חפצא דמצוה להדליק לפרסומא ניסא, וא"כ י"ל דלדברי האחרונים הנ"ל אין כאן חפצא דמצוה כלל

המשך >>

משא"כ לדברי המנח"ח יהא אפשר להדליק בשמן גזול שהרי יש כאן חפצא דמצוה גם בגזול.

**שמן שהיה מונח תחת המטה
הרב פנחס כהן לוי**

כתב הבן איש חי בפר' וישב (שנ"א הי"ב) וז"ל "ואם הניח השמן תחת המטה, לא ידליקו בו נ"ח ולא נר שבת, משום דכל מידי דאכילה שורה עליו רוח רעה תחת המטה וכיון דנמאס לאכילה נמאס למצוה משום "הקריבהו נא לפחתך". ולכאורה יש להעיר שמדברי כמה גדולי האחרונים מבואר שאין ברוח רעה, משום "הקריבהו נא לפחתך", עי' בשו"ת עין יצחק להגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל (ח"א או"ח כ"ד) שכתב לדון על אתרוג שהניחוהו תחת המטה אם נפסל משום שאינו ראוי לאכילה ואין זה בכלל לכם, ומסיק להיתר, ולא הזכיר כלל הטעם "הקריבהו נא לפחתך". וכ"כ בשו"ת בנין עולם (אורח חיים סימן ל"ג) שכשר לצאת בו, מוכח שסובר שאין בזה משום "הקריבהו נא לפחתך", ועי' שדי חמד (מערכת ל' כלל קמ"א סימן לא) בשם כמה תשובות אחרונים שכשר לצאת בו, וכתב שכן היתר בשו"ת עולת יצחק, ובסוף התשו' כתב שגם לא שייך משום "הקריבהו נא לפחתך" כיון שאין ניכר הפגם שבו. ולפי דבריהם, כ"ש בני"ח שמוותר להדליקו בשמן שהיה מונח תחת המטה, שהרי מטעם שאינו ראוי לאכילה לא שייך לאסור, שאפילו באתרוג שצריך שיהא ראוי לאכילה, שאם לא כן אין זה בכלל לכם, סוברים שכשר לצאת בו, משום שאוכלין תחת המטה מותר בדיעבד, כ"ש בנר חנוכה, שאין בו דין שיהא ראוי לאכילה.

**הנחת הנרות בתוך בית חנוכה
הרב אלקנה אוסטרך**

בקובץ דרכי הוראה חנוכה (עמ' ס"ג ופ"ט) כתב הגאון ר' אשר וייס שליט"א להעיר על מה שנהגו רבים כשמדליקים בחוץ, להניח המנורה בתוך בית מנורה העשויה מזכוכית, דיתכן דאין מקיימין בזה המצוה דהרי מבואר באו"ח סי' רצ"ח סט"ו דאין לברך בהבדלה על נר הנמצא בתוך פנס או עששית, דכיון דהאש מכוסה בזכוכית אין ראית האש נחשבת לראיה כיון דהוא דרך הזכוכית, וא"כ ה"ה בנרות חנוכה ראית הנרות דרך הזכוכית אינה נחשבת לראיה עכ"ד.

ולענ"ד דבריו צע"ג דאע"ג דמבואר במחבר בהל' הבדלה כנ"ל ומקורו מהירוש', מ"מ הרי הרשב"א (הובא שם בבה"ל ד"ה או) חולק וסובר דאפשר לברך על אש מכוסה בזכוכית, דחזינן בערוה בעששית דאסרה תורה אפילו כשרואה דרך עששית, א"כ חזינן דראיה דרך זכוכית נחשבת לראיה, (והמג"א שם פסק כהרשב"א) א"כ פשוט דה"ה לענין נר חנוכה, אלא דאפילו לשיטת המחבר נראה דמודה בנר חנוכה דמקרי ראיה גם דרך זכוכית, דהרי הבה"ל שם כתב ליישב קושית הרשב"א מערוה בעששית, דודאי בעלמא ראיה דרך זכוכית מקרי ראיה ושאיני ברכת במ"ה דתקנו חז"ל לברך על בריית האור כצורת ברייתו שהוא בגלוי וא"כ ודאי דגם המחבר מודה לענין נר חנוכה דמקרי ראיה.

עוד נראה להוכיח שלא כדברי הגאון הנ"ל, דאיתא בירושלמי (פ"ט ה"ג) אמר רב יהודה הרואה לבנה בחידושה אומר וכו' מבואר בירושלמי בפשטות דבעינן ראיית הלבנה כדי לברך ברכת הלבנה ואעפ"כ כתב השעה"צ הציון בס'י זכ"ו סק"ד דמותר לכתחילה לברך קידוש לבנה כשרואה הלבנה דרך זכוכית, ומבואר שם בשע"ת סק"א דאפילו לדעת הדבר שמואל ס'י רמ"ב המחמיר שלא לברך כשרואה הלבנה דרך אספקלריא, מ"מ היכן שהזכוכית שקופה ממש גם הוא מודה דיכול לברך, א"כ מוכח להדיא מכל הנ"ל דראיה דרך זכוכית שפיר מקרי ראיה.

**חנוכה יקרה או נאה
הרב צבי מרשליק**

יש להסתפק כשיש לאדם שתי חנוכיות אחת עשויה כסף טהור, והשניה מצופה כסף אבל נאה יותר מחנוכית הכסף איזו עדיפה להידור מצות נ"ח. ונראה ראיה מהספק בירושלמי פ"ו ה"א מיומא בענין שעירי יוה"כ, דאם יש ב' שעירים לפניו בריאים באותה מידה ואחד נאה יותר, היפה עדיף, אבל אם אחד שמן ולא נראה טוב והשני נראה טוב אבל אינו שמן, פשיט בירושלמי מקצירת חיטים לצורך העומר ששמן בגופו עדיף. ומוכח מזה שחנוכה מכסף טהור עדיפה.

ויש המביאים ראיה מהגמ' בבבא בתרא ד. שהורדוס רצה לצפות את בית המקדש וזהו ורבנן אמרו לו שעדיף בכחול כמו גלי הים שהעין משתעשעת, ומזה מוכח לכאור שצפוי כסף עדיף. ויש לדון דדוקא בכה"ג שיש מעלה מיוחדת שהעין משתעשעת כגלי הים, משא"כ בכסף לא משתעשעת רק נראה יותר נאה, ועוד ששכף לעומת צפוי כסף זה פחות באיכות ובחשיבות, אבל זהו ואבן שיש החילוק ביניהם רק בחשיבות ולא באיכות ולכן יופי עדיף, משא"כ בכסף וצפוי כסף, ודו"ק.

נר לכל אחד ואחד

הרב יצחק מרגליות

שבת כז: מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין לכאורה וכו', וברמב"ם רפ"ד מחנוכה דבעה"ב מדליק כמנין אנשי הבית נר לכאורה בין אנשים בין נשים, אמנם הרמ"א ר"ס תרע"א דכ"א מבני הבית מדליק. ועוד יעו"ש מ"ב סק"ט דכאורה לבד אשתו, ובס"י תרע"ה סק"ט הביא מעולת שמואל עיי"ש דאף בתולות אין מדליקות דטפילות לאנשים, ובעו"ש הביא הדרמב"ם ס"ל דמדליק אף בשביל נשים, וצ"ב בבי הפלוגות.

ונראה דהנה יש לחקור בחובת הדלקת נ"ח אי הוי חיוב המוטל על בני הבית, ודוגמת נר שבת, ואף המהדרין היינו דיתקיים ע"י כ"א, [ויעו"ש פנ"י שבת דעשאוה כחובת הבית, (וכ"נ בנר שבת), ומ"מ ע"ע מנחת שלמה (ח"ב נ"ב,ג), דיסודו חובת גברא וכדחז"י דל"מ אחר שידליק בלא שליחות]. ובאור"א י"ל דהוי חיוב על כאורה דהיא נר בביתו, [אף אי ל"ה חיוב להדליק וכדמנהי בהדלקת אחד, ויל"פ].

וברמב"ם כתב מצוותה שיהא כל בית ובית מדליק משמע דס"ל כצד קמא, וכיון דהוי חיוב אחד לכך ההידור על המדליק, וביותר דע"י האחר אף דמכוין שלא לצאת [כמ"ש פמ"ג א"א תרע"ד, א ועוד], הוי גורם ברכה שא"צ כיון דהוי קיום אחד לכולם, יעו"ש מנח"ש שם לענין עירוב תבשילין. ולכן מדליק ומברך אחד, וד' הרמ"א י"ל דהוא חיוב על כאורה ושפיר כ"א מדליק ומברך. וי"ל עוד דהתוס' דכתבו דמדליק מקום אחד וא"כ אין היכר ס"ל כר"מ דהוי חיוב אחד, והרמ"א דכתב שכ"א ידליק במק"א לשיטתו. ולפ"ז י"ל דסברת נשים טפילות שייך על חיובא דידהו, אך להרמב"ם כל שלא ידליק כנגד הנשים כיון דס"ס הוו בכלל המצוה נמצא דהדליק בתורת בני הבית, [וה"נ י"ל הרמ"א בהדלקת הבן שהגיע לחינוך והא הוי הידור דאינו בחיוב חינוך כמש"כ המ"ב, ועוד דנמצאת הדלקתו פחותה ממקודם דהיתה ע"י גדול, ודו"ק, ועי'.

גדר הדלקת נרות ההידור

הרב מנחם כהן

יש לברר באדם העוסק בהדלקת נרות של הידור האם יש לו דין עוסק במצוה ליפטר ממצוה והנה הנתיבות יסד בסי' ע"ב שרק במצוה שמחויב בה כשעוסק בה יש פטור עוסק במצוה. ויש לברר כיצד לדון נרות ההידור.

גדר נר העיקר ונרות ההידור

הרב לוי גרוסברג

כתב הרמ"א (תרעז, א) "ונהגו להחמיר בנ"ח שלא להדליק אפילו מנר לנר, דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד, והשאר אינו למצוה כ"כ עכ"ד. ולכאורה פתח שאין להדליק משום נר לנר, ומסברתו שסיים מ' שאין להדליק רק מנר עיקר לשאר נרות, אבל בשאר נרות מזה לזה מ' שמוותר. וצ"ד סברת האיסור להדליק מכל נר לנר.

ולולי דמסתפינא אמינא לחדש דנר העיקר אינו שייך לנרות ההידור, והרי זה מצוה אחרת, וכ"מ מדעת הפוסקים דס"ל לברך ברכה נוספת על נרות ההידור, היכן שלא היו לפניו בשעת ההדלקה (ראה מג"א תרנא, כה וב"י תרעב בשם אור"ח, ופמ"ג תרעא מ"ז א ותרע"ו מו ב שנסתפק בנידון הנ"ל, והגרעק"א מהדו"ת יג הכריע בשם הג"ר שמברך). וביאור הדבר דמהדרין דחנוכה אי"ז כירור בחפצא אלא בגברא, שאמרו חז"ל כמה דינים של הידור, ואי"ז קשור לעצם הנר הראשון (עי' רש"י שבת כא, ג ד"ה המהדרין. ושאני מד' הרמ"א י"ד רסה, ג וע"ע אבי עזרי חנוכה ד, א).

ודאיתנין להכי שנר העיקר ל"ש לנרות ההידור, יתכן שנרות ההידור ג"כ כ"א הוא מצוה בפנ"ע, ונ"מ כשיש לו ביום ג' ב' נרות שמ"מ ידליקם בדכל נר ונר יש מצוה (כ"כ הבית הלוי לטעם דמעלין בקודש, וכבר הרחיבו בדבר זה ע"ע ביה"ל שבת כב, א ד"ה רב, וח"א קנז, כה ומ"ב תרעא, ה. ומ"מ בבן אריה ס"ט סק"א למד בד' האבודרהם בהלכ' חנוכה בשם הרמב"ם, שבכל נר ונר מתקיימת מצוה בפנ"ע).

ואם כנים אנו בזאת שנר העיקר ונרות ההידור ב' דינים הם, וכן כל נר ונר מנרות ההידור גדרו שונה, שפיר שאין להדליק זה מזה. ומש"כ הפמ"ג (א"א סק"א) שאף מאב ובנו אין להדליק, יתכן מפני שבהדלקת האב יש גדר אחר שגם מועילה הדלקתו ל"חובת הבית". ושאני ב' בעה"ב בבית אחד שמדליקין זה מזה שגדרם ממש שוה.

מנין הנרות כנגד הנכנסים או היוצאים

הרב יונה טאוכה

במחלוקת ב"ש ובה"ב אם מדליקים כנגד הימים הנכנסים או כנגד היוצאים. יש לבאר יסוד מחלוקתם עפ"י מה שנחלקו ב"ש ובה"ב בברכות פ"ח (מ"ה) בענין נר הבדלה. שב"ש אומרים שמברך "שברא מאור האש" ובה"ב אומרים שמברך "בורא מאורי האש". ובגמ' שם נ"ב: איתא "אמר רב יוסף... פליגי במאור ומאורי דבית שמאי סברי חדא נהורא איכא בנורא, ובית הלל סברי טובא נהורי איכא בנורא". ומבאר הגאון בשנות אליהו שב"ש סוברים שמברך על יסוד

האש שאינו אלא גוון אחד וזה הטעם שמברך "שברא" מכיון שזה הולך על מה שברא הקב"ה יסוד האש. אבל לב"ה מברכים על האש כפי שהיא פועלת לפנינו שיש בה הרבה גוונים, וזה דבר שקיים כל הזמן ומשום כך מברך "בורא מאורי". וביאור הענין כמ"ש הגרש"י ז"ל (מועדים בהלכה) בענין נרות חנוכה עצמה, שיסוד מח' ב"ש ובה"ב כאן ובעוד ברבה מקומות, הוא אם מסתכלים על ה"בכח" או על ה"בפועל". וא"כ לב"ש בנר הבדלה מברכים על יסוד האש שזה ה"בכח" של האש, שאינו אלא גוון אחד. אבל ב"ה סוברים שמברכים על ה"בפועל" איך שהאש נראית בפנינו, שיש בה הרבה גוונים. וי"ל דזה גם הפ"י במחלקותם בנ"ח, שלב"ש המצוה מתקנה על ה"בכח" של נ"ח שביום הראשון יש בכח שמונה ימי נס שעתידים לבוא, ומשום כך מדליקים בו שמונה נרות, ואח"כ פוחת והולך משום שה"בכח" הולך ופוחת. מאידך, לב"ה מסתכלים על מה שיש בפועל מול עינינו, וא"כ ביום הראשון יש בפועל רק יום אחד של נס, ובכל יום מוסיף והולך.

מנין הנרות לב"ש ולב"ה

הרב אברהם ישעי' פרידליס

במחלוקת ב"ש ובה"ב לגבי מספר הנרות שמדליקים המהדרין מן המהדרין, להאי טעמא בגמ' דב"ש כנגד הימים הנכנסים, ובה"ב כנגד הימים היוצאים, והנה ידוע דב"ש שיטתם לפסוק בד"כ לחומרא ובה"ב לקולא, ואיתא בזוה"ק (ח"ג רמ"ה) דב"ש הולכים לפי מידת הגבורה והדין, ובה"ב הולכים לפי מידת החסד והרחמים, וצ"ב אם מחלוקתם זו בצורת ההידור ג"כ שייכת לכלל הזה. ועי' בפרי צדיק לרבי צדוק הכהן מלובלין (בראשית) חנוכה אות ח' שעמד בזה.

ונראה להקדים ולבאר דהנה מידת הדין שייכת "לבכח", כלומר דעל האדם מוטלת החובה להוציא את שלמותו מהכח אל הפועל, [ועי' רמב"ם הל' תשובה פ"ה ה"ב דכל אדם ראוי להיות צדיק כמה רבינו], וכשלא עשה כן, הנהגת מידת הדין תובעת ומחייבת לפי מה שהיה בכוחו לעשות, ולעומת זה מידת הרחמים היא להתחשב במה שעשה האדם "בפועל", כמש"כ המסילת ישרים פ"ד בביאור מידת הרחמים, שמדרכי החסד של הבורא ית' לקבל את המועט שעושה האדם ולהחשיבו כמורובה.

ונראה דגם בפלוגתא זו אזלי לשיטתו על דרך דברי הזוה"ק הנ"ל, כלומר דב"ש נוקטים שיש לפרסם את מה שהיה בכח של הנס מראשיתו, ולכן לאחר שידוע לנו שנעשה נס ודלק ח' ימים יש להדליק ביום הראשון ח' נרות, כדי לצייץ מה היה כוחו ביום הראשון, וכן בכל יום ויום מה שהיה עוד בכוחו לעשות, ולכן פוחת והולך, וטעמא דב"ה שיש לפרסם מידי יום ביומו מה שנעשה כבר ע"י הנס בפועל, ולכן מתחילים בנר אחד, ומוסיף והולך כל יום לצייץ את הנס שארע בפועל באותו יום. [ועי' מהר"ל - נר מצוה" ד"ה כנגד ימים הנכנסים].

הדלקה בעצמו ללא הידור כנגד הימים

הרב מנחם כהן

בני אשדוד נהגו שכל אחד מבני הבית מדליק נרות בפ"ע. ויש לברר אדם שאין לו אפשרות להדליק בעצמו כנגד הימים. מה עדיף שיצא בהדלקת בעה"ב ויהא לו הידור של מנין הימים. וכלל לא ידליק בפ"ע. או שידליק בפ"ע. ויעדיף את ההידור הזה על ההידור של מנין הימים, או שיכול להדליק נר אחד לעצמו ואת ההידור של מנין הימים בזה יצא בהדלקת בעה"ב. ואולי לצד זה ראוי שידליק קודם שידליק בעל הבית.

הדלקת ב' נרות ביום השלישי

הרב יעקב אדלר

ידועה המחלוקת במי שיש לו ביום ג' רק ב' נרות האם ידליק אחד או שנים, דהמ"ב הכריע ע"פ הח"א והכת"ס דידליק אחד, ובאבי עזרי וכו"ה בבן אריה ס"ל דידליק ב', ובבית הלוי תלה ד"ז בב' טעמי הגמ', והדברים מפורסמים וא"צ להאריך.

ויש להעיר דלמרות שב"ה אי"ז נוגע למעשה מ"מ יש נפ"מ בזמננו בכמה ציורים:

- א. במי שרוצה להדליק בהידור זמן רב ואין לו מספיק שמן לכולם, או שיש לו כוסיות צרות ושתיים רחבות האם יש ענין להדליק ב' גדולות או רק אחת.
- ב. מי שכלה נר אחד שלו ועוד נר נכבה ועדיין יש בו שמן האם יש ענין לחזור ולהדליקו מאחר וסו"ס גם כעת לא ידלקו שלושה.
- ג. מי שנגמר לו אחד הנרות וכבה [אחר עיקר הזמן], האם יש ענין שידלקו שאר הנרות, חוץ מהנר החובה. [אמנם אם נכבה נר ועדיין יש בו שמן, א"כ ההדלקה היתה על כל זמן שיכול לדלוק ואם יכבה את השאר לכאור מבטל עי"ז את ההדלקה שהיתה, כלפי זמן העתיד].

הדלקת ג' נרות ביום השני

הרב הנוך כהן

יש לדון במי שהדליק להידור יותר מן הראוי, וכגון שהדליק ביום ב' ג' נרות, האם חשוב שהדליק הנרות כהלכתו וכהידורו וסגי שיכבה את הנר הנוסף [בכדי שלא יראה שהיום הוא היום השלישי] או דלמא נצרכו לכבות את ב' הנרות ולחזור ולהדליק את נר ההידור [וכדק"ל דמדליקין נרות ההידור גם לאחר עיקור הקיום של המצוה, וכש"כ בתשו"ר רעק"א]. ובטעמא דקרא (להגרח"ק שליט"א, בעמוד כט.) הוכיח מדינא דקעריה שהקיפה פתילות ולא כפה עליה כלי שהדלקתו פסולה משום דמחזי כמדורה, דאעפ"י שבשעה שהדליק את הנר הראשון היתה הדלקתו כשירה אך כיון שדעתו היתה להמשיך ולפסול את ההדלקה נפסלה הדלקתו. ולפי"ז בנידו"ד י"ל דאיכא חיסרון בנר ההידור כיון שעמד להדליק ב' נרות להידור.

אמנם בחוט השני נקט שא"א לקלקל את ההדלקה, ולפי"ז כתב דמי שהדליק ג' נרות בקערת שמן אחת [באופן שא"ז מדורה] והשמן מספיק רק לשני נרות, יצא יד"ח מכיון שבשעה שהדליק את ב' הנרות הראשונים הספיק לו השמן עבורם. ולפי"ז גם בנידו"ד סגי לכאורה רק שיכבה הנר הנוסף ואי"צ לחזור ולהדליק את נרות ההידור (וכ"כ בחוט השני).

אלא דמסתבר שכל הנידון אי להחשיב בנידו"ד שנפסל נר ההידור, תליא בפלוגתת המ"ב והאבי עזרי גבי להדליק ב' נרות ביום ג'. דלמ"ב שתקנת ההידור היא להראות את מספר הימים, נמצא דהיכי שהוסיף נר הוא קלקל את תקנת המהדרין, ומשא"כ לדברי האבי עזרי דעיקר התקנה היא להראות את ריבוי הנס, י"ל דלא חשיב שקלקל את נרות ההידור. וי"ל.

מהדרין בהדלקת בני הבית

הרב יעקב אדלר

נחלקו הראשונים כידוע אם רק בעה"ב מדליק או שכ"א מבני הבית [תוס' והרמב"ם, ועפ"ז שו"ע ורמ"א]. ומה שכל אחד יכול לברך להרמ"א אפילו שזה רק הידור, מפרש רעק"א ע"פ מג"א דכ"א מתכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקת בעה"ב וממילא חייב מדינא, [שו"ת רעק"א תנינא י"ג].

אמנם צ"ע לפ"ז דא"כ כשיש פתח לבית להדליק ואין שם מקום לכל בני ביתו והם מדליקים בחלון, א"כ יוצא דמצד אחד עי"ז הרויחו להיות מהדרין מן המהדרין להרמב"ם, אמנם מאידך הפסידו עיקר מקום ההדלקה שהוא בפתח, ומי יימר שעדיף זה על זה, ולכאור כשכתוב מצוה בפתח משמע דכ"ה הדין לכתחילה משא"כ מהדרין ענינו רק הידור, ובנוסף לכך הרי זה הידור רק להרמב"ם ולא לתוס'. [ודברי הרמ"א אמורים בזמנם דבלא"ה הדליקו בפנים]. וצ"ע.

ואולי היה עצה שיתכוננו לצאת יד"ח מבעה"ב ולשמוע ממנו הברכות ואח"כ ידליקו את נרותיהם לשם הידור, וצ"ע.

שמן זית בנרות הנוספים

הרב משה הסגל

כתב המ"ב בסי' תרע"ג סק"ב - "צריך שיהיה הנוסף דומה לנר העיקר". לא בא אלא לאפוקי נר שמן ונר שעווה, כדממשיך שם לגבי העושים נר לכ"א מבני הבית, אבל אם עושה הנרות הנוספות בשמן ג"כ, שפיר דמי, אפילו הנוספים אינם שמן זית, כדכתב הבאה"ט בשם השבו"י, וציינו ג"כ בשה"צ סק"א. ובודאי שאם העיקר הוא שמן זית למאכל, והשאר הוא שמן זית למאור, שפיר דמי.

והנה זה ודאי שהנר העיקר הוא הראשון שידליק, ולשו"ע הוא הנוסף, ולהגר"א הוא הסמוך לפתח (סו"ס תרע"ו), ולכאור אי אפשר לצאת ידי שתי השיטות, כאשר הנר הראשון שצריך להדליק, לכל שיטה הוא נר אחר. אכן יש לעיין, האם בדיעבד כאשר התחיל להדליק בנר אחר מהמתוכנן, האם ישתנה הנר העיקרי, דאפשר מחד לומר, דבדיעבד, כל מה שהדליק ראשון הוא העיקר ובו יצא ידי חובת המצוה, והשאר הן ההידור, אך מאידך אולי אפשר לומר, דכיון שמתכנן להדליק עוד, ומתכוון לנר העיקר מסוים, א"כ אע"פ שהתחיל בנר אחר, לא פקע שם עיקר מהנה המתוכנן וכאילו אומר איני רוצה לצאת ידי חובה בנרות האחרים עד אשר אגיע אל הנר העיקרי. ולפי"ז, אולי אפשר שיעשה תנאי, מעין ברירה, ובדברנן מועיל ברירה, ויאמר קודם הדלקה, אם דעת השו"ע עיקר, א"כ הנני מדליק הראשון, הוא הנוסף ליום זה, למצוה והשאר למהדרין, ואם דעת הרש"ל והגר"א עיקר, א"כ הנני מכוון לא לצאת ידי עיקר המצוה בנרות הראשונים עד שאדליק את הנר הסמוך לפתח. ובאם דבר זה אפשרי, הרי את שתי הנרות הקיצונים יעשה בשמן זית לאכילה, והשאר האמצעיים בשמן זית למאור, כדי שממ"ג, העיקר יהיה בשמן זית מהודר.

או דילמא, לעולם יוצא ידי חובתו בראשון, אפילו הדליק האמצעי, ואין מקום לומר שידליק המהדרין קודם העיקר.

ההדלקה קודם זמנה

הרב יוסף פרחים

הנה מן התימא היאך מהני ההדלקה דכ"ה כסליו בכ"ד. וג' דרכים איכא בראשונים. א. ברשב"א דשפיר מקיים המצוה אי ניכר הנר [היינו סמוך לחשיכה] ואי כבתה אין זקוק לה. והביאור דאף דלא הגיע כ"ה מ"מ נר הנדלק סמוך לשקיעה שם נר כ"ה עליו שהרי משום ליל כ"ה הודלק ושפיר שם נר חנו כ"ה עליו. ב. בתרוה"ד נקט דלעולם אינו מקיים המצוה אך בכגון בער"ש ההדלקה מוכרחת והוי כמכשירי מצוה ושפיר אפשר לברך על המכשיר, והוסיף לחדש דבזה סגי ואי כבתה אין זקוק לה דקיים המצוה מפעולת ההכשר. ג. בסמ"ג חידש דלעולם יכול להדליק ולברך ומ"מ אי יכבה זקוק לה, הרי שיכול לברך אף לפני שהתחילה המצוה.

ולשי' הסמ"ג יל"ע באופן שהדליק נר שעווה למעלה מכ' באופן שע"י שריפת הנר יורדת הלהבה עד למטה מכ' אי יהני, דלכאורה לדבריו כשם שאפשר להדליק בזמן שאינו מחפצא דמצוה גם אפשר להדליק במקום שאינו מחפצא דמצוה, דכשם שבזמן סגי דעביד הדלקה דמכוחה ידלק הנר בזמן המצוה, ה"נ עביד הדלקה דמכוחה ידלק הנר אחר כך בתוך מקום המצוה.

זמן ההדלקה

הרב יעקב רודמן

בענין זמן ההדלקה יש להעיר [וכבר העירו בזה], כל המושג של תחילת שקיעה וסוף שקיעה או שקיעה ראשונה ושקיעה שניה, נתחדש בבית מדרשו של ר"ת בכדי ליישב את סתירת הסוגיות, [דבשבת מבואר דיש ג' רבעי מיל בין השקיעה לבין צאה"כ ואילו בפסחים מבואר דיש ד' מיל בין השקיעה לבין צאה"כ, (עי' בתוס' שבת לה.)], דר"ת ס"ל שמדובר על צאה"כ אחד והוצרך לחדש שיש שני שקיעות. אבל לגאונים והגר"א שבב' הסוגיות מדובר על אותה שקיעה, כ' הגר"א (או"ח סי' רס"א) בישוב הסוגיות שמדובר בשני צאה"כ דבשבת מדובר בצאת ג' כוכבים ואילו בפסחים מדובר בצאת כל הכוכבים. א"כ ודאי כשכתוב בגמ' דמצות נ"ח 'משתשקע החמה' הכונה לשקיעה היחידה שיש, והוא משעה שהחמה נעלמת מעינינו. וכיון שכן, מי שאינו חושש לר"ת במוצ"ש, הרי גילה דעתו שאין שני שקיעות, ויש לו להדליק רק בזמן שקיעת החמה.

ומבואר מאוד שיטת הרמב"ם שם "אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין", שהרי דעת הרמב"ם כהגאונים וכפי שנתבאר בבה"ל סי' רס"א.

ובסי' שבות יצחק (חנוכה) ע' ע"א כ', "שמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל דהמנהג בירושלים מאז להקפיד מאד שתהיה ההדלקה בדיוק בתחלת השקיעה". ולפי מה שנתבאר לעיל בדברים מבוארים מאוד דכיון דבירושלים לא נהגו כר"ת א"כ שוב אין זמן אחר.

זמן ההדלקה בזמננו

הרב מנחם גרפל

שבת כ"א: מצוה משתשקע החמה עד שתכלה הרגל מן השוק, ואמרי' עלה דאי לא אדליק מדליק, א"נ לשיעורא. ובשו"ע סי' תער"ב פסק ע"פ הגמ' הנ"ל ד' דינים, א' שלכתחילה מדליקין עם שקעה"ח ולא מאחרים, ב' אם לא הדליק עם שקעה"ח מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק "שהוא כמו חצי שעה" שאז איכא פרסומי ניסא, אבל אח"כ עבר עיקר זמן המצוה, ג' שצריך ליתן בה שמן כשיעור הזה, ד' שיכול לכבותה ולהשתמש לאורה אחר זה הזמן.

והנה בזמנינו החנויות פתוחות ורגל הרבים מצויה כמה שעות אחר שקעה"ח, וכבר נתבאר שלא נשתנה אצלנו גדר "ריגלא דתרמודא" והשיעור של חצי שעה נשאר כמו שהיה וכמ"ש הפוסקים דאף כשמדליק בבית לפני בני ביתו צריך שיהא שמן כשיעור הנ"ל, אבל לענין השלשה דינים האחרים נראה דתלוי ברגל הרבים המצויים ברחובות, וכמ"ש הרמ"א שם דבזה"ז שמדליקין בפנים א"צ לזיזהר להדליק קודם שתכלה הרגל מן השוק, אלא רשאי לאחר כ"ז שב"ב מצויים, וה"ה לדידן כל זמן שהרבים מצויים, ומה שסיים הרמ"א דמ"מ טוב יותר לזיזהר גם בזה"ז, הא פי' הביה"ל משום שאיכא קצת היכירא לעוברים ושבים, משא"כ בזמנינו שאיכא פרסומי ניסא היטב גם כמה שעות אחר השקיעה רשאי להדליק מאוחר. וגם נראה פשוט שאסור לכבות ולהשתמש בנרות לכ"ע כ"ז שהרגל מצויה, דחשיב נר מצוה אף לאחר חצי שעה כיון דאיכא פרסומי ניסא לרבים.

ומ"מ לכתחילה יש להדליק מיד משום זריזים מקדימים למצוות ובפרט בנר חנוכה שהזריזים בו זוכים לבנים ת"ח דמיקרי "רגיל בשרגא" כמ"ש הרשב"א בשבת שם.

אמנם יל"ע אם צריך [ואם רשאי] להפסיק מלימודו כדי להדליק בזמנו, דבשעה"צ ס"ק ט"ו ביאר הטעם שמפסיק משום דליכא שוות אלא חצי שעה, ולפי"ז לדידן אין להפסיק כיון דיש שהות טובא כנ"ל. [והמ"ב שעה, אזיל לשיטתו בסי' תל"א ס"ק י"א ודלא כהב"ח כאן ושם].

ולמעשה עוד יל"ע בזה. ומ"מ אסור להתחיל ללמוד משהגיע זמן ההדלקה דחיישינן שמא ימשך וישכח להדליק כמו בשאר מצוות וכמב' בס' תל"א.

גדר שיעור עד שתכלה

הרב יוסף פרחים

בשיעור דעד שתכלה רגל מן השוק, נחלקו הראשונים, דהרשב"א כ' דהוי שיעור לכתחילה. אבל הרמב"ם ס"ל דהוא לעיכובא. ובביאור מח' נראה, דהנה לית מאן דפליג דגדרי מצות נר חנוכה הוסמכו על המציאות דמשתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, שהרי לכו"ע שיעור ההדלקה הוא שיעור השוה לזמן זה, ולאחר זמן זה אינו לכתחילה. מ"מ נחלקו אי זמן זה הוא גם הגורם המחייב את המצוה היינו מציאות דעד שתכלה, או דזמן זה הוא המובחר לקיום המצוה, ומשו"כ הוא המעצב את צורתה וזמנה, מ"מ גדר המצוה הוא ככל מצות המועדים דתלויים ביום או בלילה וזמן המועד גורם החיוב ולא מציאות השוק. [וצ"ע דברשב"א מבואר דאפשר להדליק ולקיים המצוה עוד קודם הזמן היינו בכ"ד].

שיעור ריגלא דתרמודאי בזמנינו

הרב מנחם גרפל

מצות נ"ח משתשקע החמה עד שתכלה הרגל מן השוק, ואמרי' בגמ' (כא:): עד כמה, עד דכליא ריגלא דתרמודאי, דהיינו מוכרי עצים, ופי' הראשונים שהיו מתעבכין אחר שקה"ח כמו חצי שעה. ועי' בריטב"א ש"ככל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא". וכן מדוייק בלשון הרמב"ם כידוע ולפ"ז יש לעיין בזמנינו שהחנויות פתוחות במשך כמה שעות אחר שקיה"ח, אם צריכין לתת שמן כדי שידלקו הנרות עד קרוב לחצות.

ונראה דלכ"ע א"צ לחשוש בזה מצד הדין, דהנה צ"ב מאי מקמשה הגמ' עד כמה, דהרי מפורש בברייתא עד שתכלה הרגל ואמאי לא ניחא ליה כפשוטו עד שתכלה ממש, דעדיין יש אפשרות לפרסם הנס. אלא ע"כ דפשיטא שאין חוששין לרגל של יחידים, ומשו"ה פירשו דיש בזה שיעור [וכמו בכל שיעורי חז"ל] וקבעו הדבר לפי רגלא דתרמודאי, וכן מבואר בריטב"א עצמו שקבע השיעור לזמנו לפי חנויות השמן ע"ש. [וכ"נ ממ"ש הפוסקים דאף כשמדליקין בפנים צריך שמן שיעור הנ"ל אע"פ שלא שייך הטעם לגבי בני הבית]. ונר' פשוט שחנויות של ימינו אינם בכלל שיעור זה, דהתרמודאי היו עושים מלאכתם ביום ומשכא פורתא אחר השקיעה, אבל בזמננו הרי שעות פתיחת החנויות הן גם בלילה וזו מציאות חדשה שלא שייך כלל לשיעורא דחז"ל. וראיה ממנחות ל"ו לגבי הנחת תפילין דלר' יעקב הוא עד שתכלה הרגל מן השוק, דבזמן זה לא חיישינן שיישן בהם, והתם נמי ר"ל ריגלא דתרמודאי כמ"ש בשו"ת הרמ"ע (ק"ח), וכמו שפשיטא שבזמנינו לא יתיר ר' יעקב להניחם עד אמצע הלילה משום שהחנויות פתוחות, כמ"כ בנ"ח פשוט שאין כוונת חז"ל לחנויות שלנו.

ולפ"ז בזמנינו הו"ל כבזמן שהיו מדליקין בפנים שצריך לתת שמן כדי חצי שעה, אע"ג דליכא תרמודאי. ומ"מ נראה דטוב להדר להרבות בשמן כדי שידלקו כ"ז שרבים מצויים, להרבות בפירסום הנס, וכמ"ש הפוסקים לענין נר שכבתה ש"הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור וידליק דלא גרע מן המהדרין" (מהרש"ל פ"ה), ומסתמא זה טעם מנהג מרן הגרי"ז ז"ל, וצ"ע למה לא חשש מרן החזו"א ז"ל ליה והקפיד לכבות הנרות כידוע (ולא חשש לביזוי מצוה), ואולי כדי שלא יטעו לחשוב שיש חיוב עד שתכלה רגל דיין.

סוף זמן ההדלקה

הרב יעקב אדלר

סוף זמן הדלקת נ"ח כ' בשו"ע תרע"ב ב' שהוא כמו חצי שעה שאז כלתה רגל מן השוק, ומאחר והשו"ע פסק שהדלקת נ"ח הוא בסוף שקיעתה דהיינו צאה"כ ולשיטתו דס"ל כר"ת צריך שידלק חצי שעה מצאה"כ דר"ת, וכ"כ הרא"ש ועוד.

והנה זמן דחצי שעה אי"ז בגמ' כ"א בראשונים, וזהו מסברא דעד אז יש רגל בשוק [בזמננו], וא"כ לכאור' גם מי שאינו נוהג כר"ת בזמן, לפי דיני יום ולילה מ"מ לכאור' צריך להדליק עד חצי שעה של ר"ת, לא מדין חצי שעה אלא דאז כלתה רגל מהשוק לשיטתם ובהו לא מציינו לכאור' דהגאונים לא ס"ל כמותם, ואם כנים הדברים ייצא גם חומרא יותר גדולה במוצ"ש דמדליקים אחר צאה"כ ולכאור' יהי מקום להחמיר להדליק כמו בזמן השקיעה עד חצי שעה אחר צאה"כ דר"ת כי בעינן שיעור הדלקה של עד שתכלה. וזהו חומרא גדולה ולא שמענו מי שאמר ד"ז, וצ"ע.

והנה יש דבר מענין בענין זמן הדלקת נ"ח, דלרמב"ם זה משקיעה"ח [שלנו], ולרא"ש ועוד זה מצאה"כ [דר"ת] ואעפ"כ שניהם סוברים שמשנתכלה רגל מן השוק זה חצי שעה, ואע"פ דיתכן דנחלקו מתי זה מ"מ מלבד מה שזה הבדל גדול ביניהם גם איך זה שבדיק זמן ההדלקה זה אותו זמן - חצי שעה.

אמנם ברא"ש בפנים רואים שהעתיק לשון הרי"ף [כדרכו] והוא לשיטתו פירש שזה מצאה"כ דר"ת, והרמב"ם י"ל דג"כ קיבל שזה חצי שעה רק דהוא ס"ל דהדלקתו בשקיעה"ח.

ולפ"ז אין צורך לחומרא הנ"ל להחמיר עד חצי שעה מצאה"כ דר"ת דמאחר ונוהגים ע"פ הגאונים א"כ הקבלה שזה חצי שעה היינו משקיעה"ח או צאה"כ של הגאונים.

האם יכול לסמוך על בני רה"ר אחר הזמן

הרב מאיר רותן

בס"י תרע"ב ס"ב דאם עבר הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה, וכ' המ"ב עד עה"ש ובברכה והיינו דוקא אם בני הבית נעורים ואם בא ומצא בני ביתו ישנים מן הנכון שיקצם כדי שיוכל להדליק בברכה.

ויל"ע אמאי צריך להעיר את בני הבית והרי יכול לסמוך על עוברים ושבים דודאי יעברו כמה אנשים במשך זמן זה שמדליק ויתפרסם הנס. [ואמנם בשעה מאוחרת יתכן שלא ימצא שום אדם ברה"ר, אבל המ"ב לא חילק בשעות, אלא כל שעבר הזמן צריך להעיר את בני ביתו].

והמתבאר בזה דאיכא ב' דיני הדלקה. האחד. הוא דין הדלקה לבני רה"ר לפרסם הנס וזה שייך רק בתוך זמן ההדלקה אך אחר הזמן תו אין שייך לפרסם הנס לרה"ר. והדין הב' הוא דין הדלקה אחר הזמן לבני ביתו ולכן ע"כ צריך להעיר את בני ביתו דרך ככה"ג הוא מקיים מצות הדלקה, ולכן נמי לא יכול לסמוך על עוברים ושבים שיעברו שם כיון דאחר הזמן כל דין ההדלקה הוא לפרסם הנס לבני ביתו דוקא.

ענין חצי שעה שבהדלקת נר חנוכה

הרב מנחם וינר

כ' הרמב"ם (פ"ד ה"ה) מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר. ובפשוטו, הענין כי בחצי שעה הסמוכה לשקיעת החמה התרמודאים שהם מלקטי העצים היו עוסקים בליקוט העצים ואז הם ראו את הדלקת הנרות וזה היה פירסום הנס בזמן קביעת חנוכה. ובספר מאיר עיני חכמים (ח"א סי' מד סקכ"א) ביאר את הענין עפ"י מה שמובא בילקוט שבימי תשרי וניסן היום והלילה שווים וימות החורף לוקחים כל יום דקה מן היום ודקה מהלילה, כך שבכל יום הלילה גודל בשתי דקות, ואם נחשב מימי תשרי עד סוף כסלו יש כתשעים יום שזה הצטרפות של ק"פ דקות שהם כג' שעות, א"כ אפשר לומר שבסוף כסלו בימי חנוכה היה הלילה חמש עשרה שעות, והרי היו נותנים במנורה כמות שמן שתהא דולקת גם בלילות טבת הארוכים א"כ נתנו את השמן שמצאו בתוך המנורה החדשה, וכתוב בפמ"ג דכלי [חדש] בולע אחד חלקי שלושים ממה שהכניסו בתוכו, א"כ בלע הכלי שמן הראוי לדלוק חצי שעה או יותר. ובכל זאת דלקה המנורה כל הלילה, א"כ היה בלילה הראשון נס של חצי שעה, ומתורצת גם קושיית הבי"ד דגם ביום הראשון היה חסר שמן, ומבואר שהנס היה במשך חצי שעה ומכאן סוד ההדלקה של חצי שעה או יותר.

חיוב ברכה בספק הדלקה

הרב צבי רותן

כ' השו"ע תרע"ב, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכו' ומיהו הנ"מ לכתחילה אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה, וכ' המג"א סק"ו מהב"י דהוי ספיקא דדינא משום דבגמ' אמרינן (כא:): שמצוה משתשקע החמה עד שתכלה רגל, ומפר' בגמ' ב' תירוצים או שאי לא אדליק מדליק א"נ לשיעורא, ולת"י הא' אין מדליק אחר זמן זה וא"כ הוי ספד"ד ואין מברכים. ולשו"ע שסתם, כתב המג"א דנראה שמברכים, ותמה דהוי ספק ואיך מברכים, ולכן דנו האחרונים שהמדליק בחוץ אחר הזמן שלא יברך.

והנה מציינו בכמה מקומות ברכה על הספק, בספירת העומר בבין השמשות נפסק בס"י תפ"ט ס"ב דיכול לברך, וכן בס"י ק"ס ס"א לענין מים שיש ספק אם כשרים לנט"י, כשר ליטול בהן כיון דהוא מדרבנן, וכתב הביה"ל דמברך. ולכאורה צ"ע דמצינו בס"י ת"ר במשנ"ב סק"ז בתקיעת שופר בבין השמשות דמוצי"ט דאין לברך, דהוי ספק ברכה ומ"ש שופר מספיה"ע ונט"י.

ונראה דבאופן שעי' שמקיים קיום של ספק יפטר מחיובו, חשיב קיום גמור ולכן מברך, והיינו במים ספק כשרים לנט"י, כיון שעיי"ז נפטר מחיוב נט"י יברך, אך בתקיעת שופר בביה"ש הוי ספק בעיקר החיוב כעת וליכא ברכה, ושונה ספיה"ע בביה"ש דקודם היום משום שכיון שאחר ביה"ש יתחייב בודאי בספירת העומר וכסופר בביה"ש נפטר מהחיוב העתידי ומברך דהוי כעת קיום ודאי.

ובזה י"ל דבנ"ח נחלקו תרי לישיני אם כשרה ההדלקה, דלכו"ע זמן ההדלקה הוא כל הלילה ונחלקו אם יוצא בהדלקה אחר שתכלה רגל מן השוק כיון דקעת אין פרסו"נ ולכן כיון דחיובו הוא וודאי רק לל"ק אחר שתכלה רגל מן השוק הוא כאנוס דאין פרסו"נ וא"א לקיים המצוה אמרינן דכיון דל"ב הוי קיום טוב וספק דרבנן לקולא, ממילא חשיב קיום שפוטור את חיובו הודאי ויכול לברך.

ברכת הרואה על נר של חשד
הרב אלקנה אוסטרן

כתב המחבר (סי' תרע"ו סעיף ג') וז"ל, מי שלא הדליק וכו', כשרואה נר חנוכה מברך שעשה ניסים ובלילה הראשון מברך גם שהחיינו עכ"ל. והנה ראיתי בספר אחד שדן האם אפשר לברך ברכת הרואה על נר שהודלק מפני החשד, וכתב שם וז"ל ונראה שיברך, דגם נר שהדליקו משום חשדא הוא נר של מצוה אלא שאין מברך עליו כיון דבירך על עיקר ההדלקה כמבואר בר"ן (שבת י' ד"ה אמר רב הונא) עכ"ל. כונתו להא דכתב שם הר"ן וז"ל אמר רב הונא חצר שיש לה שני פתחים וכו', ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא לא מברך אלא אחד פתחא עכ"ל. (דברי הר"ן הובאו להלכה ברמ"א סי' תרע"א סעיף ח')

והנה לענ"ד דבריו צ"ע, דאיתא במשנ"ב (סי' תרע"ז ס"ק ח') דאכסנאי שמדליקין עליו בביתו ויש לו בבית האכסנאי פתח פתוח לעצמו צריך להדליק שם מפני החשד, וכתב המשנ"ב ד"א דלא יברך עכ"ד, ובשער הציון שם (ס"ק ט"ז) כתב וז"ל הנה"ג והפ"ח סוברין דלא יברך והמ"א ועוד כמה אחרונים מחלקין מההיא דחצר עכ"ל, והנה הלבושי שרד שם ביאר את דברי המג"א והיוצא מדבריו דנחלקו הנה"ג ופ"ח והמג"א בביאור דברי הר"ן דהמג"א סובר דגם הדלקה שהיא מפני החשד מחייבת ברכה, אלא דכונת הר"ן דהברכה שבירך על ההדלקה הראשונה פוטרת את ההדלקה שהיא מפני החשד, ולכן באכסנאי הנ"ל שמדליק רק מפני החשד צריך לברך. אמנם הנה"ג והפ"ח סוברים דכונת הר"ן דלא תיקנו חכמים ברכה על הדלקה של חשד ולכן גם באכסנאי הנ"ל אינו מברך.

ונראה לומר דיסוד המחלוקת היא מה גדר ההדלקה שהיא מפני חשד, דדעת הנה"ג ופ"ח דאין הדלקה זו חפצא של מצוה דכל הדין הדלקה הוא רק על הגברא, וממילא לא תיקנו חכמים ברכה על כזו הדלקה, אמנם המג"א סובר דגם הדלקה של חשד היא חפצא של מצוה וממילא תיקנו לברך עליה (ויתכן דהמג"א מודה דאין כאן חפצא של מצוה ואעפ"כ סובר דתיקנו ברכה משום דהגברא מחויב) ולפי"ז נראה דכיון דפסק המשנ"ב (עכ"פ בתורת ספק) כשיטת הנה"ג ופ"ח דאין בהאי הדלקה חפצא של מצוה, ממילא פשוט דלא שייך לברך עליה ברכת הרואה. שוב ראיתי בשו"ת מנחת שלמה חלק ב' סי' נ"ח ס"ק מ"ג דכתב דהעיקר להלכה דאפשר לברך, ולא זכיתי להבין דבריו.

ברכת שהחיינו למדליק נ"ח בביהכ"ס
הרב חנוך כהן

השערי תשובה [בסי' תרע"א ז'] הביא מהזרע אמת דבלילה ראשון אם הדליק נ"ח תחילה בביהכ"ס וחוזר אח"כ ומדליק בביתו, לא יברך שוב שהחיינו אם לא שמדליק ג"כ להוציא אשתו וב"ב.

ולכאורה אם נקטינן דהמדליק כבר נפטר בכה"ג מברכת שהחיינו, אזי גם במוציא את אשתו וב"ב היאך מצי לברך שהחיינו, הא כלפיו הוא הפסק בין ברכת להדליק ושעשה ניסים לבין ההדלקה.

וצ"ל דמאחר ומברך שהחיינו על הדלקת נ"ח, וחזינו מתקנת חז"ל שברכת שהחיינו על נ"ח אינה הפסק בין הברכות להדלקה, אזי גם באופן שהוא עצמו אינו זקוק לברכת שהחיינו מצי לברך ולא הוא כהפסק.

ובגוף דברי הזרע אמת הנ"ל שנקט דאי הדליק תחילה בביתו חוזר ומברך שהחיינו בהדלקה של ביהכ"ס, יעוין בחוט השני [להגרנ"ק שליט"א, תרע"א ז'] דכ"ז דוקא אי הציבור עוד לא הדליק נ"ח, אבל היכי שהציבור כבר הדליק בביתו אין חוזר ומברך שהחיינו משום הדלקת ביהכ"ס.

ברכת שהחיינו במי שיש לו ב' בתים
הרב דוד הלוי הורביץ

המ"ב סי' תרע"א ס"ק מ"ה הביא דברי הזרע אמת שהובא בשע"ת שמי שהדליק ובירך בביהכ"ס לא יברך שוב בביתו שהחיינו וא"כ מוציא בני ביתו, ויל"ע לפ"ד במי שיש לו ב' בתים וגר בשניהם באותו אופן, וצריך מדינא להדליק בשניהם אי יברך בשני גם שהחיינו או לא, (באופן דצריך לברך גם בבית השני), דלכאוו לדברי הזרע אמת אין לחזור ולברך בבית השני שהחיינו דלא גרע ממי שהדליק בביהכ"ס וחוזר ומדליק בביתו שאינו חוזר ומברך, אע"פ דיש לו חיוב הדלקה בכל מקום בפני עצמו, וצ"ע.

ברכה ע"י אשה המדליקה
הרב צבי רותן

כתב המשנ"ב בסימן תרע"ה סק"ט בשם תשובת עולת שמואל דלדין שמדליקין כ"א בפני עצמו אישה אינה צריכה להדליק דהוי רק טפילות לאנשים ואם רוצים להדליק מברכות דהוי כשאר מצוות עשה שהזמן גרמא דיכולות לברך ע"כ ויש לעיין בדברים דהרי הגרעק"א בשו"ת תנינא סימן י"ג יסד לנו שאין מברכין על הידור ומה שאנו מברכים על המהדרין נר איש וביתו ביאר דאנו מכוונים שלא לצאת בברכת בעה"ב וממילא מחוייבים מדינא לברך וא"כ קשה דהרי אשה חייבת בנר חנוכה רק דהיא טפילה לאנשים ועד כמה שרוצה להדליק ואינה רוצה לצאת בהדלקת בעה"ב א"כ חייבת מדינא וחייבת נמי בברכה ולא משום הדין דיכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא וצ"ע.

ואף אם נאמר כמו שנראה מדברי המהרש"ל (הובא במשנ"ב לקמן סימן תרע"ז סקט"ז) שאם נמצא במקום אחר אצל יהודים ורוצה לומר איני רוצה לצאת בהדלקה שמדליקין לו בביתו לאו כל כמיניה ואינו יכול לברך ומבואר מדבריו דלא כרעק"א שאם אינו רוצה לצאת יכול לברך אלא חזינו שיכולים לברך על הידור ובכ"א באשתו אין יכול לצאת כיון דאשתו כגופו והוי כהדלקת עצמו בביתו א"כ קשה ג"כ דברי המשנ"ב שאם רוצים הנשים להדליק יכולים לברך משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא והרי לא הוי משום זה אלא משום דשייך לברך על הידור וצ"ע.

שהחיינו ביום ב' לציבור שלא הדליקו ביום א'
הרב דוד הלוי הורביץ

קיי"ל בסי' תרע"ו דאי לא בירך שהחיינו ביום הראשון מברך כל ח' בהדלקה, ויש לדון בציבור שלא ברכו ביום הראשון שהחיינו אי מברכים כל ח', ושורש הנידון הוא אי ההדלקה הוי כמו הדלקה של יחיד או נימא דיש לזה גדרים של 'חיוב הציבור'.

והנה יש לדון היכא דבנו בית הכנסת ביום השני של חנוכה, וביום הראשון כל הציבור היו במקומות אחרים ששם כבר שמעו ברכת שהחיינו, האם השתא מחוייבים במקום החדש לברך גם שהחיינו, וכמו"כ יש לדון להיפך בציבור שביום הראשון היו בבי"ב אחר ושם שמעו את הברכות, ובו ביום באו לביהכ"ס אחר אי מחוייבים להדליק שם נרות, שהרי היום כבר היו בהדלקה של ציבור, ואי נימא דחייבים יל"ע אי חייבים גם בברכת שהחיינו, והיכא דמקצת הציבור לא היו בביהכ"ס הראשון ואח"כ באו לביהכ"ס הכא וודאי נראה דידיקו ויברכו שהחיינו, וא"כ י"ל דגם ביום השני אם היו יי שלא היו ביום הראשון בביהכ"ס שיברכו ביום השני שהחיינו.

והאמת דנראה דביום השני לא יברכו כלל שהחיינו בשום אופן, דההדלקה היא חובת הציבור, ובציבור כבר היתה הדלקה (דהיינו לאו דוקא אותו הציבור, אלא אפי' ציבור דעלמא), וע"כ ביום הראשון לעולם יהיה הדלקה עם שהחיינו, (דכל הדלקה שהיא הדלקת נרות דיום הראשון מחייבת ברכת שהחיינו), וביום השני לעולם ההדלקה היא בלא שהחיינו, ויל"ע בכל זה.

בדין ברכת השליח
הרב י. שטראוס

הנה בכל מצוה הנעשית ע"י שליח קיי"ל דהשליח מברך ברכת המצוות, אבל לגבי נר חנוכה כתב הב"ח (סי' תרע"ו) וז"ל, מצאתי בהגה"ה (הגהות מנהגי מהר"א טירנא הל' חנוכה אות י"ח), אדם שהדליק נר חנוכה יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר נראה למהר"ח (או"ז, וכ"ה בתשובותיו סי' קכ"ח ובדרשותיו סי' ז') שאין לברך, ע"כ, ונ"ל דוקא דבר המוטל על גוף האדם ולא על דבר הנתחייב ברכה, וראיה מחלה ותרומה שהשליח מברך דלא המשלח, ע"כ מצאתי, עכ"ל הב"ח. [וכן פסקו הפוסקים, ע"י משנ"ב סי' תרע"ה סק"ג וסי' תרע"ז סק"ד]

ודברי ההגה"ה צ"ב, דהא הדלקת נר חנוכה אינה מוטל על גופו בדוקא, שהרי אפשר להדליק ע"י שליח, והאחרונים האריכו כוונתו. אמנם מצאנו כדברי מהר"ח גם בחידושי רבינו דוד (פסחים ז' ע"ב), וביאר טעם הדבר, דכיון שאין השליח יכול להדליק בפתילות ושמנים שלו, ורק אחרי שהכין בעה"ב את הפתילות והשמנים יכול אחר להדליק, לכן אינו מברך אלא כשמוציא בזה את בעה"ב, שהוא המקיים את עיקר המצוה. [וע"ע בר"ן שם]. וכן יש לפרש גם בדברי מהר"ח וההגה"ה.

ובהדלקת נר שבת מבואר ג"כ במשנ"ב (סח' רס"ג סק"ל) שגם בזה אין השליח מברך אם לא שמוציא את המשלח, עיי"ש, וגם בזה יל"פ כנ"ל, דגם בנר שבת צריך שיהי' השמן שלו.

העברה על המצוה בקרה"ת דחנוכה
הגרא"י ברזל

בש"ע סי' תרפ"ד טעיף ג' אם חל ר"ח טבת בשבת מוציאין שלושה ספרים. וברמ"א ואם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ראש חודש. ועי' במגן אברהם דהקשה הא אין מעבירין על המצות ואין יפסיק מהקריאה של חנוכה אחרי שהתחיל במצוה זו. ובאמת הט"ז חולק על הרמ"א וכתב דיגמור בשל חנוכה. ועי' בביה"ל. והנה בביאור הגר"א כתב מקור לרמ"א מדאמרין במגילה דף כ"ט ע"ב אין משגיחין בחנוכה. וצ"ע כונתו הק' דהא דאין משגיחין בחנוכה נאמר לגבי ר"ח וחנוכה דידהו ג' גברי בר"ח ואחד בחנוכה, דקריאת חנוכה אינה עיקר כל כך. ובש"ע סי' תרפ"ד שאם קראו כן בשל ר"ח אם לא הוציאו עוד ספר תורה א"צ לקרות יותר, דאין משגיחין בחנוכה. אבל כל זה ביחס לקריאה של ר"ח שהיא עיקר. אבל זה ודאי שמת' שקורא בשל חנוכה הוא מקיים מצוה וא"כ יש איסור להעביר על המצוה, ואפי' מצוה קלה לגבי מצוה חמורה כמש"כ הפוסקים. א"כ מה יועיל בזה הענין של אין משגיחין בחנוכה, אבל איך זה מתיר להעביר על המצוה.

חיוב נשים בהלל דחנוכה
הרב שמחה הולנדר

כ' התוס' בסוכה ל"ח. דאשה פטורה מהלל בסוכות ועצרת משום מ"ע שהזמ"ג וחיובות בהלל דליל פסח משום דאף הן היו באותה הנס. ויש להסתפק האם הלל דחנוכה נתקן על הנס וממילא נשים חייבות או שזה מדין חובת היום דהיות שקבעום ועשאום כיו"ט יש דין להגיד הלל וא"כ נשים יהיו פטורות.

והנה הרמב"ם פ"ג ה"ל כ' דכל הימים שגומרין בהם את ההלל הן מד"ס והק' הראב"ד דיש פסוק מדברי קבלה השיר יהיה לכם, ותי מרן הרב מבריסק עפ"י הר"ן בער"פ דיש שני דיני הלל: א. מדין קריאה, וזה הי"ח יום [ובתוכם חנוכה] שגומרין בהם את ההלל. ב. מדין שירה וזה הלל בליל פסח, והפסוק שהביא הראב"ד איירי בהלל שמדין שירה, ומוסיף דהבה"ג כותב שזה השני דברים בגמ' פסחים קי"ז דנביאים תקו לומר הלל על כל פרק ופרק דזה הי"ח ימים שהם מדין חובת היום ועל כל צרה וצרה זה הלל של ליל פסח. ומוכח דהלל של חנוכה הו' מדין חובת היום. וכן מדויק מל' התוס' ר"ה י"ח: (ד"ה ויוד) דרק הזכות הם זכר לנס אבל שום דברים הם בגלל השם יו"ט. אבל מצד שני הגמ' ערכין י': מק' דחנוכה לא איקרי מועד ואין בה איסור מלאכה ואמאי קרינן הלל ומת' משום ניסא דהיינו דהלל נתקן בגלל הנס. וצ"ע.

ולהל' למעשה השבט הלוי (ח"א סי' ר"ה) פוסק דנשים חייבות כיון דאף הן היו באותו הנס, וכ"כ לי מרן הגר"ח קניבסקי, אך מרן הגר"ש"א כותב שנשים פטורות כיון דלא נתקן במיוחד על הנס, וכן נוטה מרן הגר"ש אלישיב [ע' קוב"ת ח"ג ק"ה] ולכ' מדויק מל' הגמ' בשבת כ"ג. דכ' דנשים חייבות בנרות חנוכה דאף הן היו באותה הנס, ולא כ' דחייבות גם בהלל דלמעשה הן פטורות וכ"מ מהא דהרמב"ם מביא בהלכה דנשים לא יכולות להוציא אנשים בהל' חנוכה.

בקשת ניסים בברהמ"ז
הרב נחמיה שנברגר

כתב הרמ"א (תרפ"ב, א') דאם שכח ולא הזכיר על הניסים בברהמ"ז ישלים לפני הרחמן הוא יזכנו "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו כו". והתבואות שור (סוף ס' בכור שור עמ"ס שבת כ"ב): כתב לתמוה היאך מותר לבקש בקשה כזו הא כבר אחז"ל דמי שנעשה לו נס מנכין לו מזכויותיו א"כ לא מסתבר שנבקש על דבר כזה. ועי"ש מה שתיירץ דיש לחלק בין יחיד לרבים או דהוי נס כבדרך הטבע ע"ש. והישועות יעקב (שם) ביאר הלכה זו, דבאמת מי שנעשה לו נס פרטי עבור עצמו יש בכך חסרון גדול שמנכין לו מזכויותיו, ואח"כ עי"ש נס זה שנעשה לו נגרם לקידוש ש"ש ברבים ה"ז ממלא את החסרון ושוב אין נגרע לו מחמת נס זה שנעשה לו. וזהו שאנו מבקשים שיעשה לנו ניסים ונפלאות כאלו שהיו בימים ההם, ניסים שנתקדש ש"ש על ידיהם, עי"ש כל דבריו.

לפי"ז נמצא כי כל מי שנעשה לו נס, בעצם הוא במצב של גרעון מזכויותיו, והעצה היא שישתדל לפרסם הנס כדי שיהיה אמצעי לקידוש ש"ש ברבים, ובכך לא יגרע לו מזכויותיו. [ואגב בזה יש ליתן טעם יפה למנהג שנוהגים לערוך סעודת הודיה מי שנעשה לו נס, כדי שבכך יוכלו להודות ולהלל ברבים, ולקדש שמו ית' בפני קהל עם ועדה, ועי"ז ישלם חלקו הנגרע לו מזכויותיו].

אמירת מזמור שיר חנוכה הבית
הרב בן ציון רוזנבוים

בשיר של יום חנוכה נוהגין לומר פרק ל' מתהלים מזמור שיר חנוכה הבית לדוד, לאחר שחירת. ומקור מנהג זה במס' סופרים ומובא בפוסקים. ויש לחקור בטעם אמירתה בחנוכה. דלכאורה היה נראה שזה מצד שאז נכחו המזבח מחדש וכמו שקוראים פר' הנשיאים בחנוכה מטעם זה עי' רש"י שם. [ועי' בטור עוד טעם]. אך ביסוד ושוור העבודה הביא לומר מזמור שיר חנוכה אחרי הדלקת הנרות וכתב שם שיאמרוהו במתן גדול ויכוין בהודאה של מזמור זה על התשועה שעשה עמנו יתברך שמו בימים האלו, ומדבריו נראה לכאורה שענין אמירתו זה מצד פסוקי ההודאה שבו. [ועי' רש"י תהלים דקאי על נס פורים]. ואולי אין הכי נמי דתרת' איתנהו ביה גם ענין החינוך של המזבח וגם ההודאה.

משמעות הסביבון
הרב משה הסגל

העולם הבא הוא עולם עומד, עולם האמת וקיים לעד. אבל עולמנו הוא העולם הזה, הוא עולם הולך, בו הולך האדם לבית עולמו, עולם התנועה, עולם השקר, עולם שיש לו סוף ולא קיים לעד.

גם בהנהגת האדם במשך חייו יש צורת חיים של תנועה ועשיה ללא הפסק וללא מחשבה פנימית ועמוקה במשמעות החיים, אך התורה מנחה אותנו לעצור ולחשוב ולכוון לדרך האמת, דרך התורה, שבה יתקיים לעולם הבא לנצח.

והנה הסביבון בא לרמז על כך, ולהבדיל בין דרך החיים של יון, פיתוח הגשמיות, ובין דרך החיים של התורה שהוא פיתוח הרוחניות בדרך הנכונה. הסביבון בתנועתו המסחררת, מצליח לעמוד על רגל אחת, ואף שידוע דשיקרא לא קאי, שעל כן אותיות שקר דלא קאי, עומדות כל אחת על רגל אחת, זהו רק משום התנועה הסיבובית ללא הפסק והתבוננות, אך אינה מתקיימת באמת לתמיד, אלא עם הזמן נחלשת, עד שמפסיקה ואז נופל הסביבון, כי באמת שיקרא לא קאי. ועל כן כל מי שחי כך בתנועה מתמדת ללא חשיבה, לא יתקיים, כי בסוף על כרחו יפסיק ויפול. כי רק ע"י התנועה והעשיה ללא מחשבת מוסר, מצליחה חכמת יון להשאיר קצת, אך לא לאורך זמן, כי אי אפשר שלא יפול לבסוף, על כן, חשוב, לא זו הדרך, קח את דרך האמת, שעומדת על בסיס יציב גם ללא תנועה, שיש בה הפסקות לחשיבה לתשובה להתבוננות לאן אתה הולך, והתדבק בדרך האמת הקיימת בזה ובבא.

אכילת מאכלי חלב
הרב אברהם גוטל

מובא בהלכה (סי' תר"ע) שנוהגים לאכול בחנוכה מאכלי חלב כיון שהנס התרחש עם חלב וגבינה ע"י יהודית בת כ"ה. והיעב"ץ (במור וקציעה) וכן הבן איש חי כתבו דאע"פ שנס זה לא היה בחנוכה מ"מ כיון שזו הייתה גזרה מהיוונים שלבסוף גם נוצחו בנס חנוכה ובוטלו גזירותיהם, ההצלה והישועה של נס יהודית הנ"ל היה התחלת הגאולה, ולכן קבעו את ציון הנס הזה דווקא בחנוכה.

ויכול להיות על פי זה, שכיוון שנס יהודית לא היה ממש בחנוכה אלא קודם, אדם שיש לו ברירה לאכול דבר שמן או דבר גבינה צריך להעדיף את מאכלי השמן מאשר מאכלי הגבינה שכן השמן מהווה יותר את "פרסומא ניסא" שהוא דין יותר עיקרי בכל הלכות חנוכה, רק שלפי המשך דברי ה"בן איש חי" אולי הדין שונה שכתב שאוכלים מאכלי חלב כי הוא גם כנגד גזרות היונים חדש שבת ומילה.

זבח משפחה בחנוכה
הרב נחמיה שנברגר

רבים נוהגים לערוך כינוסים ומסיבות משפחתיות בחנוכה, ונראה להציע מקור הענין, לפי"מ שמבואר בחז"ל שאחת מן הגזירות הנוראות שגזרו היונים היה 'לעקור דלתות בתיהם'. והמעמיק בגזירה זו יבין כמה נוראה היא, מלבד הענין של 'מה טובו אהליך יעקב', יש כאן עקירת כל מבנה עם ישראל, שכידוע עם ישראל מצד אחד מוגדר כגוי אחד בארץ, כאיש אחד בלב אחד, וכל ישראל ערבים זה לזה, ומאידיך אי"ז סתירה למעלה המיוחדת שיש בישראל ענין של למשפחותם לבית אבותם, ואל תטוש תורת אמן הכולל מנהגי כל משפחה או שבט, ענין השבטים והדגלים, וכעין שמצינו במגילת אסתר משפחה ומשפחה כו'. ענין זה הבינו היונים כמה חשוב ונעלה הוא עד שראו לגזור על עקירת דלתות הבית ובזה רצו לומר כי כולם שווים יחד, ואין יחודיות לכל משפחה בפני עצמה, וכן הבית והחוץ אחד הוא.

לפי זה יתכן לומר שמשום כך דוקא בימים אלו מוצאים אנו לנכון לחזק את הענין הגדול של המשפחה ובית האב, להתכנס ולהתאגד יחד, ולקיים שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך.

הודאה דהנוכה על שחזרה מלכות ישראל

הרב יעקב יעקבוביץ

עיי רמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ה"א שכתב בזה"ל בבית שני כשמלכו יון וכו', וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני, עכ"ל. ולכאור צ"ב הוספת הר"מ בזה שחזרה מלכות לישראל עד החורבן השני, והרי הר"מ שם בא לומר את סיפור מעשה הניסים, ומה ענין מספר השנים שחזרה מלכות לישראל לעצם על נס הנצחון ונס פך השמן.

והנראה לבאר בזה, דהנה יעו"י בגמ' מגילה דף י"ד. דנחלקו התם מדוע אין אומרים הלל בפורים, האם משום דקריאתה זו הלילה, או משום דאכתי עבדע אחשוורוש אנן. ומעתה י"ל בזה, דהר"מ בא לפרש כאן דאף למ"ד דאין אומרים הלל בפורים משום דאכתי עבדי היונים אנן, כיון דחזרה מלכות לישראל וכו', ואין אנו עבדי היונים.

ובאמת כדברינו מפורש להדיא בכל בו הל' פורים, עיי"ש בתו"ד שכתב בזה"ל, ויש טעם אחר בגמ' דהיכי לימרו הללויה עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש אכתי עבדי אחשוורוש אנן, ר"ל שבאותו הזמן היו בגלות עדין תחת יד אותו רשע ואין לומר הלל כי אם על הגאולה השלימה כגון יציאת מצרים ונס חנוכה שחזרה להם המלכות עכ"ל.

[והנה לפמ"ש"כ עולה דהר"מ כאן בא לבאר את הטעם שאיכא חובת הלל בחנוכה, ולכאור צ"ב בזה, דהא הר"מ כאן לא איירי לענין חובת קיום מצות הלל, וא"כ מה ענין חובת הלל להכא. אמנם לפמ"ש"נ לעיל סימן א' דהר"מ הביא את סיפור מעשה הנס כיון דאיכא בידיעת הניסים נפק"מ לאופן קיום מצות הלל כתיקונה, א"כ שפיר מבואר דבאמת הר"מ כאן איירי לענין דין הלל דחנוכה].

הצורך בנס חנוכה

הרב אברהם ישעי' פרידליץ

איתא ביבמות עב. שבמדבר לא מלו ישראל עצמם, ואחד מהטעמים לכך שלא נשבה להם רוח צפונית, והוי סכנה למול במצב כזה. ומה שלא נשבה להם רוח צפונית הוא משום שהיו נזופים מפני חטאם, או משום שלא יתפזרו ענני הכבוד ע"י הרוח. וכתב הריטב"א שם וז"ל: ויש שואלים וכו' לא יכל הקב"ה להשיב רוח צפונית ולא לבדור ענני הכבוד, וכשם שלא ניצחה הרוח עשן המערכה. וי"ל שלא היה רוצה הקב"ה לעשות נס זה שלא לצורך, כיון דדינא דאורייתא דמילה בסכנה אפשר להשהותה. (וכ"ש שלא היו ראויים לנס כזה משום שהיו נזופים). וראיתי להק' דצ"ע מסוגיא דחנוכה שמצאו פך שמן בטהרה ונעשה נס שדלק ח' ימים אע"פ שהיו אנוסים ויכלו להדליק בטומאה שהותרה בציבור.

ונראה לומר דכיון דהיה זה שעת השמד כדאיתא ברמב"ם ריש הל' חנוכה, והיה אז מצב של חילול ה' בכך שטימאו היונים את המקדש, לכך עשה להם ה' נס כדי שיתקדש שמו בעולם, וידליקו בשמן טהור, וכדאמר ר' בגמ' (שבת כב:) על המנורה, עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל, וע"כ הוי זה נס לצורך. ועוד י"ל שכיון שטרחו והראו שיש להם צורך להדליק בשמן טהור, התנהג איתם הקב"ה במהלך של מידה כנגד מידה ועשה להם נס זה.

עוד יש לחלק דמילה היא מצוה פרטית על כל אחד ואחד מישראל, ולכך כשהיו אנוסים ונפטרו מלמול, בזה אמרין שאין הקב"ה עושה נס שאינו לצורך, משא"כ מצות הדלקת המנורה כיון שמוטלת על כל ישראל, [עיי במנ"ח מצוה צט]. י"ל דזה נקרא צורך כדי לעשות להם נס, שידליקו לכתחילה בשמן טהור.

והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי על הקו' הנ"ל בזה"ל "זכו והיו ראויין לנס".

אז אגמור בשיר מזמור

הרב נחמיה שנברגר

בפיוט 'מעוז צור', "אז אגמור בשיר מזמור חנוכת המזבח". הביאור הפשוט בזה, שה' הוא מעוזי, וצור (חוזק) ישועתי - ולו נאה לשבח. ומבקשים אנו שיכונן את בית תפילתנו (ביהמ"ק) ושם נזבח לו קרבן תודה. ולעת שיכין טבח לצור הנובח בי, אז אגמור בשיר מזמור.

ונראה לפרש עפ"ד הגר"ח מברסק זצ"ל (מובא בספר עמק ברכה עמ' קכ"ה בענין הלל על הנס) דישנם ב' ענינים חלוקים, א. הלל והודאה על חסדי השי"ת עמנו. ב. שירה על הנס. וההבדל ביניהם דההלל והודאה שייכים גם על הטובה שעומדת להגיע אלינו מאתו ית', לא כן שירה שהיא באה על נס שכבר נעשה עמנו וראינו בעינינו, וכמש"כ ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך, אך אשירה לה' רק כאשר גמל עלי. מעתה י"ל דזהו שאומרים אנו 'לעת תכין מטבח' כאשר נראה בחוש את הטבח של האויב - אז אגמור בשיר מזמור, אז הוא הזמן הראוי לומר עליו שירה להקב"ה.

שבת חודש ומילה

הרב יצחק לוי

במגילת אנטיוכוס מבואר שהיונים גזרו לבטל שבת חודש ומילה, וכבר נאמרו ביאורים רבים לאחד את שלש אלה למטרה אחת, ואענה אף את חלקי בזה בעה"ת.

ידוע שעיקר גזירת היוונים היתה "להשכיחם תורתך" וכלשון התפילה בעל הניסים, וכן מבואר ברמב"ם (חנוכה א. ג) "ולא הניחו אותם לעסוק בתורה". א"כ י"ל שעיקר המכוון היה בכל אלה לבטלם מת"ת.

ויבואר עפ"י דברי הירושלמי (שבת פט"ו ה"ג), "רבי ברכיה בשם רבי חייה בר בא, לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה", לכך רצו לבטלם משבת כדי שלא יהיו פנויים יותר לעסוק התורה. וראיתי בס' ממלכת כהנים שהביא בשם תרגום הערבי של הרס"ג על מגילת אנטיוכוס שהכוונה ב"חודש" הוא שרצו לבטל את כל המועדים, נמצא שע"י ביטול ה"חודש" רצו להשיג אותה המטרה.

והנה ידוע מש"כ הספרים שעיקר התנגדות היוונים היתה לתורה שבע"פ, ואין כאן מקום להאריך בזה. אבל מתוך זה נבין למה ביטלו דוקא את המילה, כי כידוע המילה היא המבואר לתורה שבע"פ, ובלעדיה אי אפשר ללמוד ולהבין אותה, (עיינן שערי אורה פ"ב, הרחב דבר ויקרא יח ה, ועוד רבים).

נמצא שבכל הגזירות נתכוונו להשכיחם מתורתך, ולכך לא נזכרה שום גזירה פרטית בעל הניסים. ומאיך מובן גם מדוע ברוב המקורות לא נזכרה הגזירה דלהשכיחם תורתך, כי לא היתה זו גזירה פרטית, אלא היתה המגמה שבכל הגזירות.

היוונים נגד ראש חודש

הרב יצחק לוי

במגילת אנטיוכוס מבואר שהיונים גזרו לבטל חודש, ובספר צרור החיים לתלמיד הרשב"א (עמ' קיג) כתב שהכוונה שלא יקדשו ב"ד את החודש, ורבינו יוסף מסרגוסה תלמיד הר"ן כתב שרצו לבטל קרבן מוסף של ר"ח, ובעקידת יצחק (שער כט) כתב שרצו לבטל קידוש לבנה, ויש להבין עומק הענין בזה.

ונראה לבאר, דבסוכה (כט). אמרו, שישאל מונין ללבנה ועכו"ם לחמה. ונראה דבזה טמון רעיון עמוק ביסוד ההבדל שבין ישראל לעמים, דהנה השמש נותנת אור, אבל הלבנה לית לה מגרמה כלום, ומקבלת אורה מהשמש. והנה כאשר כלל ישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים, וכמש"נ (ישעיהו סא) 'ועמדו זרים ורעו צאנכם' וגו' (ברכות לה:). אבל אוה"ע תמיד עליהם לטרוח ולעבוד. נמצא שישראל הם בבחינת לבנה המקבלים שפע מאוה"ע, ואוה"ע בבחינת שמש הנותנים שפע לישראל.

וענין זה היטב חרה ליוונים, וכטענת האפיקורס: 'מאי אהנו לן רבנן, לדידהו קרו, לדידהו תנו', (סנהדרין צט:). כי אין רצונם לשמש את ישראל, אלא שישראל ידאגו בעצמם לקיומם. ולכך רצו גם לבטל שבת, כדי שלא ישבתו כלל ממלאכה, כי ע"י ביטול המלאכה הם מטילים את עצמם על הגוים, וכמו שהלשין כע"ז המן הרשע על ישראל "שבת היום פסח היום" (מגילה יג:).

כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק

הרב יעקב יעקבוביץ

עיי בראשית רבה פרשה ב', ד', דאיתא הכי, וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, עכ"ל, וכן איתא במדרש נתחומא פרשת תזריע. [ויש לציין בזה את מש"כ הרמב"ם באגרת תימן, וז"ל שם, וכן אירע בבית שני כשגברה מלכות יון הרשעה גזרו שמדות גדולות ומשונות על ישראל לאבד הדת וגזרו עליהם חילו שבת וכו' ושיכתוב כ"א מישראל בלבשו שאין לו חלק בה' אלוקי ישראל ושיחוק בקרן שורו כענין הזה ואח"כ שיחרוש בו, עכ"ל].

ולכאור צ"ב מה ענין הגזירה לכתוב שאין לכם חלק באלוקי ישראל, דאי נימא שהיונים רצו להטמיע בלב ישראל כפירה במציאות הי"ת שמו ח"ו, א"כ היו צריכים לגזור לכתוב על קרן השור אין אלוקי ישראל, ומה ענין הלשון חלק באלוקי ישראל.

והנראה לבאר את ענין הלשון חלק, ובהקדם, עיי שו"ע או"ח סימן רכ"ד סעי' ו' שכתב בזה"ל, הרואה חכמי ישראל אומר בא"י אמ"ה שחלק מחכמתו ליראיו עכ"ל, ובסעי' ז' שם כתב בזה"ל, הרואה חכמי אומות העולם עובדי כוכבים שחכמים בחכמות העולם אומר בא"י אמ"ה שנתן מחכמתו לבשר ודם עכ"ל. ועיי"ש במש"ב סק"ט שביאר את חילוק נוסח הברכה, וז"ל שם, שעם ה' חלק אלוך ודבקים בו לכן אמר שחלק משא"כ לדמיה בס"א, עכ"ל. ומעתה נראה לבאר, דהיונים לא באו בגזירתם להטמיע בלבבות בנ"א את הכפירה במציאות הי"ת, אלא את הכפירה בדביקות בהי"ת ובענין חלק אלוך שבנו, וזה מה שגזרו לכתוב על קרן השור אין לכם חלק באלוקי ישראל, דהיינו שאין לכם דביקות בהי"ת ואין אתם חלק אלוך.

איזה נס מתפרסם ע"י נר הנוכה
הרב ישראל יעקבוביץ

נח' חכמי דוינסק בטעמי הדלקת נ"ח לפרסומי ניסא, דהמשך חכמה פר' וישב כת' ע"ד האבודרהם דרק על נס שיצא מדרך הטבע מברכים ברוך שעשה לי נס, וכת' וז"ל "והא דמברכיך על נ"ח משום שנעשה נס בפך השמן שזה נגד הטבע, והנה עיקר הנס היה לנצחון מלכות אנטיוכוס, וישראל קיבלו המלכות מאתיים שנה, ולזכרון צריך להדליק נרות, ולזה סגי בחזותא בעלמא, אך להודות על נס פך השמן צריך דוקא דיהא שלטא ביה עינא תוך עשרים אמה", ע"כ ומבו' בדבריו ג' דברים, א. דהברכה הוא על נס פך השמן. ב. דיש הדלקה לזכרון על נצחון ישראל. ג. דהפרסום הוא להודות על נס פך השמן.

ומאידיך גיסא הצפנת פענח בפ"ג ממגילה כת' איפכא וז"ל "והנה יש בזה ב' ניסים, א' מהנרות וגם מה שנצלו מעכו"ם", וכו', ובזה א"ש שהרואה מברך רק על הנס שניצל מעכו"ם ולא על הנס של הנרות וכו'. ונ"ל שעכשו שבטלה מגילת תענית נשאר רק מן הנרות ומשום מצוה, ולכן לא נהגו לפרסם, וגם ברכת הרואה לא נהגו", ע"כ. ומב' דלא כמשך חכמה בכל הני ג' דברים, א. דברכת הרואה על נס ההצלה, ולכך בטל כיום, דהרי מה שזכר לנרות נשאר. ב. דעיקר ההדלקה היא זכר לנס פח השמן, ומה"ט זה נוהג אף היום. ג. דהפרסום זכר לנס ההצלה הוא, ולכך אי"ז נוהג היום. ויל"ד טובא בביאור פלוגתתם.

בקושיית הב"י
הרב יעקב רודמן

בקושיית הב"י המפורסמת דהנס היה רק שבעה ימים, נראה לכאורה ליישב באופן פשוט מאוד, דהלא כל יום ויום היה חלק מאותם ח' ימים שדלקו בנס, דזה היה עצם הנס "שדלק ח' ימים במקום יום אחד", וכל הח' ימים ביחד הם הנס, ודו"ק.

מסי"נ שלא לחלל שבת
הרב נחמיה שנברגר

במגילה (נר רביעי) 'עתה טוב לנו אשר נמות מאשר נחלל את יום השבת'. מבואר שמסרו היהודים את נפשם ובשבת לא יצאו מן המערה להלחם בגויים. וראיתי מעירים מנין להם היתר זה, דאמנם כתב הרמב"ם דבשעת השמד אפילו על שאר עבירות הדין דיהרג ואל יעבור, אבל כאן אם יצאו וילחמו בהם בשבת אין החילול שבת נעשה כהכנעה להם אלא אדרבה כמרידה בהם, וא"כ אין שייך בזה האי דינא. ושמעתי לבאר דהיה כאן מידת חסידות מיוחדת, שהרגישו שגם זה הוא בכלל כוונתם להכריחם להלחם עמם בשבת ובכך לחלל את השבת.

ההודאה דהנוכה - עבודה שבלב
הרב נתן פלד

כתב הרמב"ם הל' חנוכה פ"ד הי"ב מצות נר חנוכה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל-ל והודיה לו על הניסים שעשה לנו. וצריך להבין את לשונו של הר"מ שכי' דווקא במצות נר חנוכה 'חביבה עד מאד' הרי כל המצוות חביבות הם בקיומן ומה ישנו דבר מיוחד יותר בחנוכה.

בכדי להבין את מצות היום יש להביא את דברי הב"ח בסו"ס תר"ע 'אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שנתרשלו בעבודה, וע"כ היתה הגזירה לבטל מהם העבודה כדתניא בברייתא שגזר עליהם אותו הרשע לבטל התמיד... וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה הושיעם ד' ע"י כהנים עובדי העבודה בבית ד', ע"כ נעשה הנס ג"כ בנרות תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה, ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות שהיא העבודה שבלב'. א"כ מבואר שמצוות החנוכה להתחזק בעבודה שבלב כדכ' הר"מ 'להוסיף בשבח והודיה'.

ואכתי צריך לבאר מה המיוחדות של ההודאה בחנוכה, והנה כת' הרמב"ן [סו"פ בא'] 'וכונת כל המצוות שנאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו והיא כונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה ראשונה ואין לעלוין בתחתונים חפץ מלבד זה שידע האדם ויודה לאלוקיו שבראו. א"כ שתכלית כל המצוות היא ההודאה לקב"ה, ומצות נר חנוכה יסודה להוסיף בשבח והודיה על הניסים, וכדכ' הב"ח שתקנת חז"ל בהוספה בתפילה של על הניסים וההלל כי זה עבודה שבלב שזה על העיון של 'נתרשלו בעבודה', וזהו הענין שהיא 'מצוה חביבה עד מאד', כי יסודה הודאה וזה שורש כל המצוות כדברי הרמב"ן. א"כ מהות מצוות החנוכה היא בחיזוק עבודת התפילה, ובתלמוד תורה שהגזירה היתה להשכיחם תורתך, ובהודאה על התשובה הגדולה שעשה ד' לאבותינו. [חלק מהדברים שמעתי מהגה"צ רבי שלמה לייב בן מרים ברעוודה, לרפו"ש].

על הניסים כהודאה או בקשה
הרב בנימין י. גודמן

בשו"ע סימן תרפ"ב סעיף א. כל ח' ימי חנוכה אומר על הניסים בברכהמ"ז בברכת הארץ ובתפילה בברכת מודים ובמ"ב ס"ק ב, הטעם זכולה מילתא דחנוכה עיקרה הודאה היא.

הנה ברמ"א כתב, י"א כששכח על הניסים בברכהמ"ז כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו'. הרי דעל אף דעיקרו דחנוכה הודאה היא מ"מ שייכי ביה נוסח בקשה.

וי"ל הביאור בזה, על דרך מה שאמרו חז"ל לעולם יהא אדם מודה על העבר ומתפלל על העתיד. והיינו שלימות הודאה על העבר הוא כאשר מבין דכ"כ יהיה נצרך דגם על העתיד צריך לעזרת בוראו. הרי דגם בקשה נגדר מענין הודאה. וא"ש כששכח אין מחזירין אותו אבל ישלים הודאתו בנוסח בקשה.

והעירוני למש"כ בפ"י הטור עה"ת בפרשת ויצא (כ"ט ל"ה) כתיב, ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ותעמד מלדת. ובפ"י הטור כתב, הפעם אודה את ה', כנותן הודאה למקום שנתן לה כל חלקה, ולא בקשה על יותר, ולכך עמדה מלדת.

על המלחמות
הרב יצחק ליסיצין

יש שהקשו הרי רק מלחמה אחת היתה (קוני' עיון הפרשה). ולפמש"כ בדובר שלום ש"מלחמה" היא החלשת המנוצח, י"ל שכמו במלחמת היצר מובן שכל עמידה בנסיון נקראת מלחמה בפני"ע, כך כלפי מה שנ"ב שנה לא עשו בני"י שום פעולה נגד היונים, כשקמו החשמונאים ולחמו, כל פעולה שהצליחו בה להחליש את היונים ולהקטין את הלחץ שלחצום נקראת מלחמה, והפעולות הרבות קרויות מלחמות.

עו"ל שהקב"ה עשה ב' מלחמות, למטה כנגד היונים וגם למעלה כנגד השר שלהם, ע"י רש"י עה"פ (בשלח י"ד) והנה מצרים נוסע אחריהם, ראו שר של מצרים שבא לעזור למצרים.

על המלחמות
הרב נחמיה שנברגר

בנוסח על הניסים תקנו 'ועל התשועות ועל המלחמות'. וצ"ב מה מקום יש להודות 'על המלחמות' שלכאורה נראה שהיה עדיף בלעדיהם. ובספר שפתי חיים (ח"ב עמ' קל"ב) כתב דלכך יש שגורסים (ענף יוסף) "על המלחמות" חסר וי"ו, כלומר שההודאה היא על התשועות שהיו במלחמות, ונצחנו את האויב בדרך נס. ולהגורסים בוי"ו (ועל המלחמות) ביאר, דס"ס כאשר כבר יש צורך במלחמה עם האויב, מוכרחים לגשת למלחמה וע"ז מודים הודאה בפני"ע שעשה לנו נפלאות באותם מלחמות שהוצרכנו להם, וע"ז התקדש שמו ברבים (כן פירש ר"י עמדין). עוד שמעתי לפרש בזה עפ"מ דאיתא במדרשים שלאחר שניצחו בני החשמונאי את היוונים עשו מלחמות נוספות עם אוה"ע ונצחום, ועל זה תקנו 'ועל המלחמות' כתוספת הודאה.

ונראה בס"ד דרך נוספת בזה, עפמש"כ בספר בית הלוי (בשלח) בביאור הפסוק 'אורך כי עניתי ותהי לי לישועה' דמודים אנו גם על העינוי בעצמו (ולא רק על הישועה הבאה אחרינו), משום שבכך נתקדש שם שמים על ידינו. (ודו"ק דמפרש תיבת 'עניתי' מלשון עינוי ולא מלשון עניה על שאלה). ע"ז ביאר הסבא מקלם זצ"ל (עניני חנוכה) את הכתוב "אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני" דר"ל אהבתי גם את העינוי שמחמתו הוצרכתי לבוא לידי תחנונים, שהרי ע"ז התקרבתי לבורא ית'.

לפי"ז י"ל שזוהי ההודאה שאנו נותנים 'על המלחמות' כי גם בהם היה תכלית קירבה להקב"ה, לא פחות מהישועה הבאה אחריהם.

שעשית לאבותינו... בזמן הזה
הרב יצחק ליסיצין

צ"ע הרי הזמן הזה" הוא ח' ימי חנוכה מכ"ה כסלו, שבהם מברכים שהחיינו... והגיענו לזמן הזה, [שמברך כל ח' כשלא בירך ביום א']. והרי המלחמות לא נעשו בזמן הזה אלא לפני כ"ה, שבו כבר חנו, [כמו בפורים שנא' ונוח בארבעה עשר].

ואולי כשנפרש על "הניסים" הניכרים [כמו ישם אותו על נס] על ניסי שמן המנורה, א"ש שהם נעשו בזמן הזה, אלא שמוסיפים להודות על הפורקן שקדם לניסים, והוא הפדיון זה בזה, שהוחלף השלטון מהרודף לנרדף, ועל הגבורות שגרמו לפדיון זה, ועל התשועות - ההצלחות במלחמות שגרמו להתגברות מלכות חשמונאי. ועל כל שלבי המלחמות שהביאו את התשועות.

ולהעבירם מחוקי רצונך

הרב יצחק ליסיצין

ברינת חיים (שבשפתי חיים) הקשה הרי רצו לעקור כל המצוות ולא רק את הנקראים חוקים. ולעד"נ דכפי שפיי האבודרהם שגזרו שמד שלא יקיימו ר"ח שבת ומילה, [והזכירם גם האלשי"ך תהלים עד, ג], ובמדרש מעשה חנוכה ובע"ה (תולדות כו, כב) איתא שגזרו גם על טבילת נדה. ומצינו שאלו קרויים חוקים, שבת, שם שם לו "חק" ומשפט (בשלח טו, כה) ותרגם יונתן חק - גזירת שבתא. ר"ח, "חוקי" ראשי חדשים להם קבעת (מוסף), מילה, "וחוק" בשארו שם (ברכת אשר קידש ידיד). ובשו"ח ו' לבלוי חק (ישע"ה) למי שאין בו חק ברית מילה, ומנין שנקרא חק וכו'. ובילק"ש (משלי לא) חק לנערותיה... ואין חק אלא מילה שנה' ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם. טבילת נדה, ככרמב"ם (פי"א מממונות ה"ב) הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים היא. [וכמו"כ בספורנו (תהלים קיט פג) פירש חוקיך - שבת ומילה, ובפס' פד 'מתי תעשה ברודפי משפט', פירש ביון וישמעאל].

ואתה ברהמין הרבים

הרב י. מונק

הפמ"ג (תרפ"ב) כ' שהוצרכו כאן לרחמים רבים לפי "שלא הקדימו תפלה לצרה", ועפ"י תקנו "ברחמין הרבים". וצ"ב בכוונתו מאי שלא הקדימו, דאם הענין שהיו צריכים להתפלל על כל צרה שלא תבוא לפני שהגיעה צרת היוונים, הרי היו עוד צרות שלא התפללו קודם. ויש שפיי דהיה חסר בתפלה במלחמה, אכן במדרשים מצינו שהתפללו. עי' בתרגום שה"ש בפס' אחת היא יונתי תמת. ובמג"א סי' רצ"ב דכופלים אורך ימים במוצ"ש שביחד עולה ק"ל תיבות כמנין הכהנים שמזמור זה אמרו החשמונאים במלחמה.

ויתכן עפ"י דר"ש בתהילים פ' עה"פ עד מתי עשנת בתפלת עמך, דקאי על החשמונאים בימי יון. ועי' בתרגום שם דהקב"ה לא קיבל תפלתם, ולמרות כך ריחם עליהם וא"כ "יל דע"ז נא"י "ברחמין הרבים" שאף שלא נתקבלה תפלתם, בכ"ז הקב"ה ריחם עליהם.

ואפשר עוד, דמאה דלא נתקבלה התפלה משמע דהיה קטרוג, וכידוע ד' הב"ח דנתרשלו בעבודה, וגם הרבה התייוונו. ובאופן זה יש מצב שתפלה לא מספיקה וצריך יותר מכך. כדמצינו בקריעת ים סוף מה תצעק אלי דבר אל בני"י ויסעו, לא עת תפלה עכשיו, ויעו"ש במש"ח שא"ל הקב"ה למשה לך מאחריהם שילכו רק אחרי ויבטחו בי ובזכות זה יקרע הים. וי"ל דע"ז גברו על הקטרוג דהללו עובדי ע"ז, שבטחו בקב"ה עד מס"נ נקרע הים. ויעו"י במדרש המובא בס' בתי מדרשות שהחשמונאים התפללו וצמו עד שא"ל הקב"ה שתוקו התיצבו וראו ישועת ה' ולקח שרים של ע' אומות והשביעם שיהרגו כ"א בני אומתו וכו'. ומבואר דהיה מצב כמו בקרי"ס של שתוקו וה' ילחם לכם, אלא שהיו צריכים למסור נפש למען שמו, וכשעשו כן נושעו כעין קרי"ס, ע"י מעשה של בטחון.

נמצא דבגלל הקטרוג לא הספיקה התפלה והוצרכו למס"נ וא"כ בודאי שנצרכו כאן לרחמים גדולים. ויבואר לפ"ז מ"ש המג"א בשם התשב"ץ שאמרו יושב בסתר בזמן המלחמה שכולו מלא פסוקי בטחון, כיון שלא היתה רק תפילה לישועה אלא חיזוק בבטחון, "אומר לה' מחסי ומצודתי אלקי אבטח בו".

רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם

הרב יצחק ליסיצין

בדברים (כה, א ב) כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום... אם בן הכות הרשע והפילו השופט והכהו לפניו וגו'. הרי לנו ג' שלבים, א. כי יריבון, שיש ב' שביניהם הריב. ב. ושפטום, שהב"ד שופט מה לעשות כהאי גוונא. ג. והפילו השופט והכהו, הוצאת פסק המשפט לפועל. וכן נזכרו ברש"י (שמות כח, טו) המשפט משמש ג' לשונות, דברי טענות בעלי הדין, וגמר הדין, ועונש הדין וכו'. וכן ברש"י (איוב ט, לב).

וכאן מפרטים שעמד ה' במקום ישראל בג' השלבים. רבת את ריבם - התיחסת ליריבים של ישראל כמריבים נגדך, שאתה בעל הריב. דנת את דינם - עשית משפט ודין והצדקת את ישראל והרשעת את היונים. נקמת את נקמתם - נקמת בפועל את נקמת ישראל במלכות יון כדלהלן.

זדים ביד עוסקי תורתך

הרב יצחק ליון

יש להבין, בשלמא "טמאים ביד טהורים" ו"רשעים ביד צדיקים" הם דבר והיפוכו, אבל איך "זדים ביד עוסקי תורתך" הוא דבר והיפוכו. ונראה לבאר עפ"י דברי המדרש תנחומא (שמיני סימן ז) שכתב: "ואין זדים אלא גילוי עריות, שנאמר 'אלהים זדים קמו עלי' וגו' (תהלים פו, יד), ואומר 'גם מזדים חשון עבדך' (תהלים יט, יד)". וכידוע גזרו היוונים על ישראל בג'ע, וכמבואר במגילת תענית (פ"ו) שהיוונים גזרו שכל מי שנושא אשה תבעל להגמון תחילה. ומצאנו שעסק התורה שומר במיוחד מחטא זה, וכמו שאמרו בע"ז (יז): "...א"ל אידך, ניזיל אפיתחא דבי זונות וכנפיה לוצרין, ונקבל אגרא. כי

מטו התם חזינהו [לזונות], איתכנעו מקמיהו, א"ל, מנא לך הא, א"ל, (משלי ב) 'מזימה תשמור עלך תבונה תנצרכה: א"ל רבנן לרבא, מאי מזימה וכו', ה"ק: מדבר זימה תשמור עליך תורה תנצרכה, וע"ש בפרש"י. ועוד, דעיקר קדושת האדם בא ע"י העסק בתורה, ועיקר טומאת גוף האדם במעשה ובמחשבה הוא ע"י ג"ע. והנה כ"ז במעשה ובמחשבה, אבל בדיבור עיקר הטומאה הוא ע"י לשון הרע, אמנם הכל הוא ענין אחד, כי ברית הלשון וברית המעור מכוונים זה נגד זה, וקדושת התורה מקדשת גם את הלשון ע"י דיבורי קודש וגם את הגוף ע"י עמל התורה.

זדים ביד עוסקי תורתך

הרב אברהם ישעי' פרידליס

מסרת גיבורים וכו' וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך, והקושיה ידועה בשלמא גיבורים ביד חלשים, וכן רבים ביד מעטים יש בזה נס גלוי, אך מהו הנס המיוחד בזה שנצחו צדיקים, טהורים ועוסקי תורתך, ומדוע שלא ינצחו.

ונראה לבאר, דהנה גרסינן במס' סופרים, וכ"כ בטוש"ע, (סי' תרע"ו ד'). דלאחר הדלקת הנרות ואומר הנרות הללו שאנו מדליקים וכו', ועל המלחמות שעשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים, ע"כ. וכתוב בפסוק (מלאכי ב' ז') כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וגו', ופי' המפרשים שם שעל הכהנים מוטל ללמד תורה לעם ישראל, כדכתיב יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל. ע"כ. וכיון שתורה מתשת כוחו של אדם, (סנהדרין כו:) לכן מזכירים את היותם של הכהנים הנלחמים ביונים, טהורים, צדיקים, ועוסקי תורתך, כדי להדגיש שלמרות שבאופן טבעי הם חלשים יותר כיון שעליהם ללמד תורה לעם ישראל, עכ"ז נצחו את הרשעים הגיבורים, ובפרט את היונים שהשקיעו בתרבות הגוף.

עוד י"ל דמצינו במלחמת מצוה (פר' שופטים) באזהרות ליוצאים למלחמה, דהאיש הירא ורך הלבב חוזר מעורכי המלחמה, ומש"כ מי האיש הירא וכו', דרשו חז"ל שירא מעבירות שבידו, הרי דבשביל להצליח במלחמה צריך להיות צדיק ונקי מעבירות. ולפי"ז יש לבאר דמה שמזכירים את מעלתם הרוחנית של בני חשמונאי, זה כדי לציין שבזכות כך זכו לנצח את היונים.

באו בניך לדיבר ביתך

הרב יצחק ליסיצין

באו עד המחיצה שבין הקודש לקה"ק הקרויה דביר (רש"י מ"א ו' יט, וביומא נד. ד"ה דביר הוא המחיצה. ובמגילה י: ד"ה לפני הדביר), על שמשם היה יוצא הדיבור (מצו"צ מ"א ו' ו), ואז בבית שני היתה מב' פרוכות שביניהם אמה, וכיון שבקה"ק לא היה מה שיקבל טומאה, כי לא היה ארון אלא אבן שתייה שאינה מק"ט, והפרוכות קיבלו טומאה (כדתוס' חולין צ: ד"ה שלש), לכך רק עד הפרוכות הוצרכו לבא בשביל לפתוח את כל מה שנטמא.

ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך

הרב י. גרינוויץ

הנה כל ההודאה בעל הנסים היא זה כנגד זה, שכנגד הצרה הגדולה של "להשכיחם תורתך" - ההצלה היא שנצחו "עוסקי תורתך", וכנגד הצרה של "להעבירם מחוקי רצונך" - ההצלה היא שנצחו "הצדיקים" מקיימי התורה. "וטמאים ביד טהורים" שנאמר לעיל רומז על הצלה אחרת והיא "ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך", והיינו שמלבד הצרה הגדולה של העברה על הדת ושכחת התורה, היתה עוד צרה גדולה והיא שביתת העבודה בביהמ"ק - ע"י השלטת הטומאה בקודש, ובודאי שהחזרת העבודה בטהרה היא הצלה גדולה שראוי להודות ע"ז, יותר מנס פך השמן שאין שייך לקרותו "הצלה וישועה", כי אם היו אנוסים כמה ימים מקיום המצוה אין כאן צרה כ"כ, כיון שחזרה העבודה למקדש, ולכן באמת אין מזכירים כלל בעל הנסים נס פך השמן, אלא שבאו לדיבר ביתך "ופינו את היכלך" [והכונה מעבודה זרה וצלמים - כעין מה שדרשו חז"ל דפרשת חיי שרה על קרא ד"פיניתי הבית" כמובא ברש"י שם] "וטהרו את מקדשך" היינו שחזרה שלטון הטהרה למקדש תחת אשר שלטה הטומאה בקודש, ואח"כ מזכירים ברמז בעלמא "והדליקו נרות בחצרות קדשך" היינו נס פך השמן, השי"ת יזכנו להודות ולהלל.

והדליקו נרות בחצרות קדשך

הרב יצחק ליסיצין

האבודרהם כ' ע"ש בחצרות קדשי (ישע"י סב, ט), ע"כ. ושם פירושו בחצרות ירושלים עיה"ק, וא"כ לא קאי על המנורה, כי קיום מצות הדלקתה הוא רק כשעומדת דלוקה בהיכל, ככחי"ר ח"ה ז"ל פ"ט מביאת מקדש. וגם לא קאי על נרות חנוכה שבפתחים שבחצרות, כי הדליקו בכל מקום ולא רק בחצרות "קדשך".

ואפשר לפרש והדליקו נרות בחצרות ירושלים, מפני שמחת הנצחון כביטוי נז. שבקיניהו [קיסר לטור מלכא] ואזל, איזדקור [קפצו] (עי' נדה נז): "לשמוח" (רש"י) [ואכלו ושתו] "והדליקו שרגי". וכן החשמונאים הלוחמים שניצחו דרו בירושלים ושם הדליקו נרות לשמוח.

דין אמירת הנרות הללו

כ' הטור (סי' תרעו) שמקור אמירת "הנרות הללו" הוא במס' סופרים, ושם (פ"כ ה"ו) אי' בזה"ל וכיצד מברכין, ביום ראשון המדליק מברך שלש והרואה מברך שתיים. המדליק אומר בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר. ואומר הנרות אלו אנו מדליקין על הישועות על הנסים ועל הנפלאות אשר עשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים. כל שמונת ימי חנכה הנרות האלו קדש ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסִיך ועל ישועתך. בא"י שהחינו וקימנו כו'. ואומר שעשה נסים לאבותינו. אלו למדליק, אבל לרואה וכו'. וכן הובא הלשון ברא"ש שבת פ"ב (ח). וכ' הקרב"נ "משמע שמקדים חרוז זה לברכת שעשה נסים, ואין אנו נוהגין כן".

וכ"כ הב"ח בטור שם דהלשון משמע שאומר כן קודם שיברך שעשה נסים, [ועי' מאמר"ר תרעה]. אכן הביא שבתשו' מהרי"ל (קמה) כ' דאנו אין לנו אלא תלמודא דידן דכל הברכות צריך לברך עובר לעשייתן. ואיכא למימר דמס' סופרים סובר כמ"ד בירוש' דמברך בשעת עשייתן. ותו דאין בו מנהג פשוט לאמרו והיאך נפסיק בטפל לבין העיקר עכ"ל. וכ"כ הפר"ח ד"א שיאמר הנרות הללו קודם שיברך שעשה נסים, ואינו מחוור להפסיק בברכות אלא אחר כל הברכות יאמר אותן. ולפי"ד המהרי"ל והב"ח, לפי המ"ס אינו הפסק בין הברכה למעשה המצוה. ומעצם ענין אמירת הנרות הללו דוקא בזמן זה, מוכח דאיכא דין לאומרו יחד עם מעשה ההדלקה, והיינו דאמירת הנרות הללו היא חלק ממצות הדלקת נ"ח.

וביאור הענין עפ"י הרמב"ם (פ"ד ה"ב) דתכלית ההדלקה "כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו". ובפ"ג ה"ג כ' "ומדליקין... להראות ולגלות הנס". ומבואר דדין הודאה מתקיים בהדלקת נ"ח. [וכן בריא"ז (שבת כא):] "ומודים על הנס בהדלקת הנרות". הרי דתוכן מעשה המצוה הוא שבח והודאה, וזה מתקיים בברכת שעשה נסים ובאמירת הנרות הללו, ועי"ז מתקיים גילוי והודעת הנס, - להודות ולהלל לשמך הגדול.

ולכאור יש נפק"מ בזה [אם הוא דין אמירה בגברא או חלק מדין ההדלקה] לענין מי שמדליק בב' מקומות מספק. וכן, אם כל בני הבית היוצאים בהדלקתו צריכים לומר בעצמם.

זמן האמירה

ל' הטור והשו"ע אחר שהדליק, וכ' המהרש"ל (סי' פה) דהוא אחר שהדליק נר ראשון שהוא העיקר. והביאו המג"א. והפר"ח והפמ"ג חלקו ע"ז מפני דהוי הפסק בין הברכות להדלקת שאר הנרות. [ועי' ביאור הלכה סי' תע"ה ד"ה ואומר, לענין הפסק באמירת זכר למקדש כהלל]. ובדברי המג"א יש לבאר עפ"י הני"ל דס"ל דאמירת הנרות הללו היא מכלל חיוב ההדלקה, ולכן לא מיבעי דאינו הפסק, אלא אף הוא חובה לאמרו דוקא בתוך כדי ההדלקה, ולדעתו אין להפסיק בין הדלקת הנר הראשון שהוא עיקר לבין אמירת הנרות הללו.

מנין התיבות

כתב המהרש"ל (פ"ה), וזו נוסחה הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות ולהלל לשמך על נפלאותיך ועל נסִיך ועל ישועתך. לא תשנה ולא תוסיף ולא תגרע, והטעם מפורש וסימן ל"ו תיבות לבד הנרות הללו כלומר ל"ו הן.

והנה בנוסח זה שכי' המהרש"ל יש למעשה מ' תיבות [מלבד הנרות הללו]. ועי' א"ר שתיבת "הם" היא ט"ס, דהא מסיים להשתמש בהן, וכי' באבודרהם. ועדיין לא הועלנו כמ"ש הפמ"ג דיש ל"ח או ל"ט תיבות מלבד הנרות הללו, עי"ש ועי' מחצה"ש דצ"ל דגם "הנרות הללו" השני אינו מהמנין, ואז החשבון מכוון. וצ"ב דאכתי הו"ו ל"ז. והמט"מ (תתקפא) כ' דהמנין הוא מלבד ד' תיבות ראשונות "הנרות הללו אנו מדליקין" ואם נצרף לזה את דברי המח"ש ללא דברי הא"ר, עולה החשבון ל"ו. ועי' כה"ח סקל"ח. [ובמשנת יוסף ח"ה קטז הציע דמנין הל"ו תיבות עד "לראותם בלבד", כלי עם התוספת "בימים ההם בזה"ז" וללא "הנרות הללו". אך בכל הקדמונים ל"מ הכין. כ' הקרב"נ בשבת (פ"ב אות ח'), במהרש"ל כ' נוסח הזה שיהיה בו ל"ו תיבות כמנין נרות חנוכה, אבל במס' סופרים ובכל הספרים אינו כן, וכן עמא דבר. ועי' במס' סופרים שיש [לנוס' הגר"א] מ"א תיבות, ובטור ישנן מ"ג תיבות [כולל "הנרות הללו"]. וברא"ש [ובלבד] מ"ד, שהוסיף תיבה "וכל מצות שמונת ימי חנוכה". [ובנוסח שבסידורים יש מ"ט תיבות, שישנן תוספות שלא הוזכרו בפוס' כמו "על המלחמות" ו"בימים ההם בזה"ז"]. ועי' בא"ר שהביא מהמט"מ דנוסחת הרא"ש שהיא מ"ד תיבות מכוונת כמנין הנרות עם השמשים.

על התשועות ועל הנסים

מנהג העולם לומר "על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות" וכ"ה ברוב הסידורים, ואין לזה שום מקור דהנוסח במ"ס ובטוש"ע ובמהרש"ל ובלבוש "על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות".

וצ"ב מאי שנא דבהודאה שבתפילה קודם הנס לתשועה, ובהדלק"נ קודמת הישועה לנס. ויתכן לומר דהנהגה נס וישועה הם ב' ענינים שלא מוכרחים זל"ז דנס מראה את גבורת הבורא ונפלאותיו, אבל לא בהכרח שתבא מכן ישועה. ומאידך, תשועה יכולה לבא גם בלא נס. ולכאור הם מתחלקים לשבח ולהודאה, שבנס העיקר הוא השבח לבורא, ובתשועה העיקר הוא ההודאה. והנה כ' הרמב"ם דחנוכה נקבע להלל ולהודות בהדלקת הנרות, ונתבאר לעיל דאמירת הנרות הללו היא חלק מההודאה שבהדלקה. וא"כ אנו מדליקין את הנרות הללו בעיקר על התשועות וגם על הניסים, ולכן קודם התשועות. אבל בתפילה אינו מעיקר דין הודאה דחנוכה אלא מדין תפילה דהויא שבח, ולכן ההזכרה קודם היא על הנסים.

ועל הנפלאות

בס' שמן למאור הביא בשם המהרי"ץ שביאר הנוסח [עפ"י נוסח המ"ס] שבתפילה ישועה - שהושיענו מיד צר. ואח"כ נסים - נס המצאת פך השמן, ואח"כ נפלאות - שנעשה פלא בשמן חוץ לטבע שהדליק ח' ימים. ועי' פרי צדיק חנוכה (עא): דנפלאות רומז לדברים נעלמים ומכוסים, שבחנוכה זוכים להתגלות ע"י נרות חנוכה.

על ידי כהניך הקדושים

כ' בסדה"י שתקנו לומר הנרות הללו כדי להזכיר שהתשועה היתה ע"י הכהנים, והוא שבח לזרעו של אהרן. ולכן גם בעל הנסים שבתפילה מזכירים מתניהו בן יוחנן כהן גדול. ועי' טור סי' תרפ"ד שבקרה"ת דחנוכה מתחילין בברכת כהנים, לפי שנעשה הנס ע"י כהנים. ועי' רמב"ן ר"פ בהעלתך. וכ' המה"ל (נמ"צ ח"ב) שעיקר רשעת היונים במה שטמאו את ההיכל וגזרו שמד לבטל התורה והמצוות, ונתן הקב"ה כח ביד חשמונאי שהם כהנים עובדי ה' בהיכלו, ואלו נצחום דוקא ולא אחרים. ועי' בפחד יצחק חנוכה יא. ועי' קהלת יעקב עמ' מא.

הנרות הללו קדש

הח"י במקו"ח (תרעו) הק' על מה שאומרים הנרות הללו קדש הם מהגמ' בשבת כב. וכי נר קדושה יש בו, דלמסק' האיסור להשתמש לאורה משום ביזוי מצוה ואין בו קדושה.

והבנין שלמה במכתב לשד"ח (ח"ט עמ' 197) תי' עפ"י הבעה"מ (שבת שם) דלרב דאמר אסור להשתמש לאורה "קסבר כיון שהם זכר לנרות ולשמן של מנורה אסורות הן בנהגה כל עיקר" ומבואר שהטילו עליהם קדושה ואיסור הגאה כשמן ופתילות המנורה. [ומהמ"ס סופרים איכא ראייה דהל' כרב]. וכ"כ השפ"א (כב. ד"ה ה"ג) ד"הנרות הללו קדש הם" הוא אליבא דרב. וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' תסה.

ועי' בשד"ח שם שהשיג, דאף לדעת הרמב"ן דפליג על בעה"מ שאין בנרות קדושה גמורה כמקדש, מ"מ יש להם דין תשמישי מצוה שבשעת מצותן נוהגים בהן קדושה ואסורים בתשמישי חול, ולכן "קדש הם" בשעת מצותן. ויש להביא סמך לדבריו מהרי"ן במגילה (פ"ג ת. ד"ה ומאן) שכ' בשם הרמב"ן דתשמישי מצוה כסוכה ולולב, אע"פ שנוזקין לאחר מצותן, מ"מ "בזמן מצוה יש בהן קדושה של כבוד, כדאמרי' אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה".

וכעין ד' השפ"א והבנ"ש כ' במנחת שלמה (ח"ב סו"ס נה) דעשאוהו כהקדש משום דדמי למנורה, עי"ש. ועי' מ"ש האבודרהם בסדר הדלקת נ"ח בענין מותר השמן [בביאור ד' הגאונים שאסור להשתמש בהן, והקשו דהא קי"ל תשמישי מצוה נוזקין]. "א"נ שוינהו רבנן כתשמישי קדושה מפני שהוא זכר לשמן של הקדש".

אלא לראותם בלבד

כ' הח"י במקור חיים (סי' תרע"ב) נראה לי דעיקר מצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם. כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקין אחר הנס, כמו שכתוב [בתפילת על הנסים] "והדליקו נרות בחצרות קדשך"... והכי משמע ממה שכתוב [בהנרות הללו] "אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם", ולכן הרואה ג"כ מברך, ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר.

וכ"כ בתשו' שב יעקב (פסד"מ, תקפ"ב) סי' כ"ב דאף דקי"ל הדלקה עושה מצוה, היינו לאפוקי הדלקה שלא לשם מצוה, אבל מ"מ המצוה נמי לראותן כדי שיזכירן הנס, כמו דאיתא בנוסח הנרות הללו "אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד", משמע שכל זמן שאין לנו רשות להשתמש בהן מצוה לראותן, והיינו שיעור זמן הדלקה, דלכך צריך ליתן שמן כ"כ שיהא זולקים שיעור זה ולראול אותן כדי שיתפרסם הנס. עכ"ל. ועי' רמב"ן פסחים ז. לגבי ברכת ההדלקה, דקבעו בל' להדליק, כיון שהרואה נמי מברך ומצוה לראות משום פרסומי ניסא.

דנר לכא"א, [ואולי י"ל דאם מכונים שלא לצאת מגרעם בזה, דכשמפקיעים עצמם מהדלקת בעה"ב אין בידם אלא עיקר המצוה ולא ההידור, אלא ד"ל דמ"מ מכיון שבס"ה יש בבית זה ריבוי הדלקות, זהו ההידור, אבל מ"מ א"י נכון לומר שיש דין בדוקא שלא לצאת בהדלקתו של בעה"ב, וכמש"נ]. ויעו"י ברע"א תנינא סי' י"ג, וצ"ע.

[ב] כתב המג"א בריש סי' תרע"א, דאם יש לו שמן בצמצום ולחבירו אין שמן כלל, מוטב שידליק בכל לילה א' ויתן השאר לחבירו. וצ"ע היכן מצינו ה"ל כזו שאומרים לאדם שיפסיד הידור מצוה כדי שהשני יוכל לקיים את עיקר המצוה, ובפרט בדין הידור דנר חנוכה שחז"ל קבעו את הדין הידור בעצם התקנה, ויותר מסתבר לומר שעדיף שהוא יקיים המצוה בהידור מאשר יתן שמן לחבירו.

אמנם מצינו במג"א סוס"י תרנ"ח לגבי מצות לולב, דמי שיש לו לולב ובעיר אחרת אין להם כלל, מוטב שישלחנו לשם והוא יברך על של קהל, והרי הוא מפסיד את הנענועים, וכבר כתב הרמ"א שם דכל אדם ישתדל ויהא זריז במצוה לקנות לו אתרוג ולולב לבד כדי לקיים המצוה כתקנה, וכי המג"א ע"ז שכוונת הרמ"א היא שיוכל לעשות הנענועים כהלכתן, וא"כ מצינו שאדם מצווה לוותר על קיום המצוה כהלכתה כדי לזכות אחרים במצוה, אולם נראה דאין משם ראייה דמה שכי' הרמ"א שכל אדם ישתדל שיהיה לו אתרוג ולולב משלו, וביאר המג"א דבאתרוג של קהל א"א כ"כ לדקדק בנענועים מפני ריבוי הנוטלים, אבל מ"מ בשעה שנוטל יכול לנענע ולצאת ידי המצוה כהלכתה, וא"כ כשנותן לאחר אין הוא מפסיד מגוף המצוה, אלא שלא יוכל לדקדק כ"כ בנענועים כפי הסדר שקבעו חז"ל. [ויעו"י במג"א תרנ"א ס"ק כ"ב, דמשמע מדבריו דאין הנענועים חלק ממעשה המצוה דאל"כ מה הקשה על מש"כ הרמ"א שם, וא"כ גם אם ע"י שיתן לחבירו יפסיד את הנענועים לגמרי, מ"מ לדעת המג"א א"י בגדר הידור בגוף המצוה], אבל כשיש לו שמן בצמצום למה יקדים את חבירו ויפסיד את הדין הידור.

ונראה לומר דמש"כ המג"א שמוטב ליתן שמן לחבירו כדי שיוכל לקיים המצוה דנר חנוכה, מאשר שהוא יקיים המצוה בהידור ולחבירו לא יהי' כלום, זהו דין מיוחד במצות נר חנוכה הנלמד מעצם הדין מהדרין דנר חנוכה, שהרי דעת הרמב"ם וכן פסק הרמ"א, דהמהדרין מן המהדרין הוא תוספת על הדין מהדרין דנר לכא"א, והתוס' חולקים ודעתם דכשנבא לקיים הדין דמהדרין מן המהדרין אינו עושה נר לכא"א, דא"כ נמצא מפסיד את ההיכר של הוספת הנרות כנגד הימים, נמצא דלדעת הרמב"ם עדיף לקיים ההידור דנר לכא"א מלקיים ההידור דמוסיף והולך, והביאור בזה כמש"כ, דיסוד הדין הידור דנר לכא"א הוא בעצם מה שיש ריבוי הנרות כנגד כא"א, דע"כ מתפרסם הנס יותר, וזה עדיף מההיכר דמוסיף והולך, ומזה למד המג"א דכשחבירו אין במה להדליק מוטב שיפסיד הוא את ההידור דמוסיף והולך כדי שחבירו ידליק, וזה עדיף יותר מאשר שהוא ידליק נרות כמספר הימים וחבירו לא ידליק כלל, דע"י שחבירו מדליק מתפרסם הנס יותר. נמצא דאין ללמוד מנר חנוכה לשאר מצוות דמוטב לדאוג שהשני יקיים את עיקר המצוה על חשבון קיום ההידור שלו, דבנ"ח אין דין לדאוג שגם חבירו ידליק משום שחובי לדאוג לקיום מצוה של השני, אלא שבה שמייע לחבירו לקיים את המצוה הנס מתפרסם יותר, ויש בכך שחבירו מדליק על ידו משום קיום דין שלו ג"כ. ונראה עוד, דלפי מש"נ מש"כ המג"א הוא רק לשי' הרמ"א, אבל לשי' השו"ע אינו כן, שהרי דעת התוס' היא להיפך, שעדיף יותר לציין הנס לפי מספר הימים מאשר ההידור דנו לכא"א, וא"כ לדעת השו"ע עדיף שידליק הוא הנרות כמספר הימים, ועי' בחמד משה שכתב כן אבל מטעם אחר.

שמובא ברמ"א כמה פעמים שבזה"ז שמדליקין בפנים, משמע דבזה"ז נחשב כשעת הסכנה והי' תקנה חדשה שידליקו בפנים].

ולפי"ז יתכן שיש חילוק בעיקר דין ההדלקה בין לעיקר התקנה שידליק על פתח ביתו מבחוץ או להתקנה שמדליק בפנים. דלעיקר התקנה שמדליק בחוץ הרי באמת עיקר התקנה הוא שיתפרסם הנס ומשו"ה כל היכא דיש לומר לצרכו הדליקה הוא מבטל את המצוה אבל לאחר שתיקנו שידליק בפנים שאין בזה פרסומי ניסא לבחוץ, וכאן עיקר המצוה הוא להדליק ולהתבונן בנס ולפרסם הנס בקרב ביתו וכן יש טעם דומיא דמנורה. א"כ אף שלדינא גם בזה אסור להשתמש אבל לא אסור משום שלא יהא פרסומי ניסא אלא רק משום ביזוי מצוה, וכן מסתבר דהיות והפרסומי ניסא הוי לבני הבית והם יודעים שלא לצרכו הדליק, אבל ביזוי מצוה שייך בזה, ומשו"ה כשיש נר אחר התירו.

וזה הפי' במ"ש המ"א שכיום שמדליקים בפנים הרי מותר לו לאכול כשאין לו נר אחר. דכיון דעיקר האיסור להשתמש לאורה השתא הוא משום ביזוי מצוה, ואכילה לא חשיבא תשמיש קבוע שיאסר משום ביזוי מצוה, וכמו שמוכח ממ"ש המ"א הנ"ל דתשמיש ארעי שא"צ להיות ידיו סמוכות לנר שרי, והב"ח פסק להחמיר דאפי' לאכול אצלו אסור, ע"כ דברי המ"א. הרי מבואר שאכילה הוי כתשמיש ארעי, ואמנם אנו מחמירים דגם לאכול אסור אבל בזה יש להקל כשאין לו נר אחר, אולם הקילו רק באכילה אבל תשמיש קבוע כמו להרצות מעות ודאי שאסור לגמרי. אבל כ"ז רק שמדליקים בפנים, אבל בזמן שמדליקים בחוץ לא הקילו כלל שיאכל לאורה כיון שיהא חסר בפרסומי ניסא, שהאנשים שמבחוץ יאמרו לצרכו הדליקה ובה אסור אפילו תשמיש ארעי שהרי יאמרו שלצרכו הדליקה.

ובזה מתבארים היטב דברי המ"א בס"י תרע"ג שבא להביא ראייה שגם תשמיש דאכילה חסר בהיכר ולא יהא פרסומי ניסא דלכן במקום שאין לו כ"א נר אחד לא אמרין שידליק בפנים ויאכל לאורה, דאפי' אם היינו סוברים שיש להתיר תמיד בשעת הדחק להדליק בפנים וכמו שמצינו שיטות בראשונים כן. עי' בריטב"א על שבת שכתב דגם סכנת צער או איבה או רוח ידליק בפנים, אולם אין בזה תקנה מחדשת אלא שבשעת הדחק התירו להדליק בפנים. אבל ודאי דנשאר אצלו עיקר התקנה שיהא פרסומי ניסא, וגם בפנים צריך לעשות כל דיני פרסומי ניסא [ולכן יהא חייב להקיץ בני הבית, עי' מ"ב]. ונשאר בזה כל הדינים שיש במצות נר חנוכה כמו אם היה מדליק בחוץ, א"כ א"א לו לאכול לאורה דאז יתבטל הפרסומי ניסא. שיאמרו לצרכו הדליקה, אפילו שבני הבית לא יאמרו כן אבל היות ואם היה מדליק בחוץ ככה"ג היה חסר בעצם המצוה אז לא התירו בפנים. וכל מה דאמר המ"א דאם מדליק בפנים מותר לאכול לאורה, זה לאחר שהתירו להדליק בפנים ועשו תקנה חדשה, ולא תיקנו בגדרי פרסומי ניסא שבחוץ, וכל האיסור להשתמש לאורה היה רק משום ביזוי מצוה, אבל כאן שמדובר שמדליקים בחוץ כמ"ש המח"ש א"כ עיקר התקנה משום פרסומי ניסא ואז אסור לאכול לא רק משום ביזוי מצוה אלא משום דחסר בפרסומי ניסא ואפי' אם יאכל בפנים לא יתירו לו.

אלא שא"כ צ"ע מה הראיה של הב"ח לאסור אכילה לאורה היום מדליקים בפנים וצ"ל שלכתחילה גם היום צריך שיהא פרסומי ניסא. או שממילא יש ראייה שזה בכלל ביזוי מצוה והראיה מהגמ' שאסרו את זה, וז"ב.

והנה כ' השו"ע סי' תרע"ג ס"א ונוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, וכתב המ"א אבל מ"מ אסור להשתמש אצלו דהרואה אומר לצרכו הדליק כולן דלפעמים אדם מדליק כמה נרות, והיינו שמוותר לו להשתמש רק לאור השמש בלבד. ובעיקר הדין מבואר בר"ן בהא דאמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה, נ"ל דרבא מודה דאסור להשתמש לאורה וכיון שכן פשיטא שצריך נר אחרת אלא ה"ק דאע"ג דבשעת הסכנה כיון דמניחו על שולחנו ע"כ משתמש לאורה (א"כ מה יועיל שיעשה נר אחרת) אפילו הכי צריך נר אחרת לעשות היכרא בדבר. והפר"ח מביא מזה הר"ן שסובר שאסור להשתמש כנגד נרות חנוכה אף אם יש נר נוסף ביניהם כיון שמשתמש לאור כולם (ורק לאור הנוסף בלבד שרי) ומה שהתיר רבא ע"י נר אחרת צ"ל שזה היתר מיוחד רק לשעת הסכנה שא"א לו באופן אחר, ועי' בבה"ל דהביא מח' הפוסקים בזה. דשי' הב"ח דדוקא כנגדו מותר להשתמש אבל נגד כולן יחד אסור כיון שיש נ"ח בתוכם, ויש מקילין להשתמש כיון שיש עוד נר, וע"ש. אולם באמת לכא"ו זה תלוי בעיקר האיסור של השתמשות לאורה, דאם משום ביזוי מצוה אז יתכן שאם יש נר נוסף לא נחשב ביזוי מצוה וכמש"כ הבה"ל להדיא בדעת הרמ"א שהתיר להשתמש בתערובת, אבל אם הטעם שיאמרו לצרכו הדליק וחסר בפרסומי ניסא מה יועיל שיש עוד נר אבל יאמרו ששניהם הדליק לצרכו. ואמנם ב' הטעמים נכונים, אולם אם נאמר דמן הסכנה ואילך תיקנו תקנה חדשה שידליק בפנים ואין בזה גדרי ההדלקה שמבחוץ, א"כ בפנים אין סיג משום שיאמרו לצרכו הדליקה ורק משום ביזוי מצוה א"כ יועיל היכר של נר נוסף אפילו להשתמש כנגד הנ"ח, והרמב"ן מדבר על הגמ' וכשמדליקים בחוץ ואז הרואה יאמרו לצרכו הדליקה. אבל בר"ן לפי"מ שכתב הפר"ח בדעתו סובר דגם בפנים אסור להשתמש בכל הנרות ומה שמועיל נר להיכר זה רק בגלל שזה שעת סכנה וצריכים להדליק על השלחן, (ורק אם נפרש בר"ן דלא כהפר"ח אלא בכל ענין שמדליק בפנים סגי בהיכר).

הרב שלמה י. ל. הופמן

"נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח ולהדליקה שם... ומצד שמאל כדי שתהא מזוזה בימין הנכנס... ותהא נר חנוכה משמאל הנכנס. ופרשו בהגדה ויבא בעל הבית בתפלו ובטלית מצויצת ביניהם 'חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם'" (מאירי, שבת כב ע"א).

הגדה זו מבוססת על דברי חז"ל (מנחות מג ע"ב): "רבי אליעזר בן יעקב אומר, כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק שלא יחטא, שנאמר: 'והחוט המשולש לא במהרה ינתק', ואומר 'חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם'."

לביאור הזיקה שבין המזוזה, לטלית ולתפילין - ושלושתם לנר חנוכה, נזקקים אנו לשאלה שהתריס קרח בפני משה רבינו: "ויקח קרח, מה כתיב למעלה מן הענין 'ועשו להם ציצית'. קפץ קרח ואמר למשה: טלית שכולה תכלת מהו שתהא פטורה מן הציצית? אמר לו: חייבת בציצית. אמר לו קרח: טלית שכולה תכלת אין פוטרת עצמה, ארבע חוטין פוטרות אותה?! בית מלא ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה? אמר לו: חייב במזוזה. אמר לו: כל התורה כולה רע"ה פרשיות אינה פוטרת את הבית, פרשה אחת שבמזוזה פוטרת את הבית?!" (במדבר רבה יח, ג).

התרת קרח משוללת מעיקרה. ותתבאר מתוך דברי הרש"ר הירש זצ"ל, בספרו חורב, בבארו את מהות הציצית: "חוטים, יען כי החוטים הנם בלתי מסוגלים לתכלית בגד ומלבוש, ולכן תשאל לנפשך תמיד - מאין לי החוטים האלה? אז מעצמך תזכור את פקודי ה', וברעיון האחד הזה זכור תזכור את ה' וחוקי תורתו, שהמה בהתגלות נתינתם, הנם ערובה נאמנה בעד מציאות ה' והשגחתו. לכן תעשה את הציצית על כנפות בגדיך, הכנפות שהנה אינן שייכות אל הבגד בעצמו."

מכאן תבוא גם התשובה לתכלית המזוזה, שאין רע"ה פרשיות שבבית פוטרות את הבית, אלא רק המזוזה בהיותה בלתי מסוגלת לתכלית ספר ומגילה! - כי רק כך "כל זמן שישכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקדוש ב"ה ויזכור אהבתו ועיוור משנתו ושגיותו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם לעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים" (לשון הרמב"ם, הל' מזוזה פ"ו הי"ג).

והלא זו גם מהות התפילין - "שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה ואינו מהרהר מחשבות רעות אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק" (רמב"ם הל' תפילין פ"ד הכ"ה). וכמובן שכל זה הוא דוקא בהיותם "בלתי מסוגלים לתכלית בגד ומלבוש".

"בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה כדתניא בברייתא, שגזר עליהן אותו הרשע לבטל התמיד, ועוד אמר להם מצוה אחת יש בידם אם אתם מבטלין אותה מידם כבר הם אבודין ואיזה זה הדלקת מנורה שכתוב בה 'להעלות נר תמיד', כל זמן שמדליקין אותן תמיד הם עומדין כו'. עמדו וטימאו כל השמנים. וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה', ע"כ נעשה הנס גם כן בנרות תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה, ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות שהיא העבודה שבלב" (ב"ח או"ח סי' תרע).

נר חנוכה "מניחו למעלה מג' טפחים, ומצוה להניחו למטה מי' טפחים" (שו"ע או"ח תרעא סעי' ו) - והטעם: "דאיכא פרסום הנס טפי כשהוא למטה מדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ"כ למטה" (משנ"ב שם ס"ק כז).

אם כן, גם בנר חנוכה, מצינו אותו הענין היותו לכתחילה "בלתי מסוגל" לשמש לתכלית אחרת, בלתי אם לפרסום הנס ול"עבודה שבלב" (כל' הב"ח), כי תחת אשר נתרשלו בעבודה, "הערו נפשם למות על קיום העבודה" (ב"ח).

הרי כי גם נר חנוכה בכלל אותם מצוות - תפילין בראשו... ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו - ש"הכל בחיזוק שלא יחטא" (ל' הגמ' במנחות)

חונה מלאך ה' סביב ליראיו - ויחלצם.

לגליון קי"ז - תפילת ערבית

הערות והוספות לשער הציון, גליון קי"ז, בענין תפילת ערבית. הובא בשעה"צ בשם בעלי התוס' - ויפגע במקום זוהי השכינה, ויש להוסיף "ויפגע במקום זוהי" - בגימ' - "שכינה".

מדברי התורת חיים שיעקב נאנס ולא התפלל מנחה, מוכח שיעקב התפלל בראגלות מנחה בדמדומי חמה, ולא מנחה גדולה, שהרי לקמן מהמדרש שהשקיעה הקדימה רק שעתים.

בענין תפילת ערבית כנגד הקטרת איברים. אולי אפשר להציע באור בפלוגתא רבנן ור' יהודה, דר' יהודה סבר דאזלינן בתר עיקר ההקדמה, והוא בשעת הנתניה ע"ג המזבח, דנעשה מעשה ע"י הכהנים, וזה מפלג המנחה ומבעוד יום. ואילו רבנן ס"ל, דהעיקר הוא גמר המצוה בעיכול שנעשה בזה כל איבר אשה לה, וכן הוא קודם חצות הלילה, שאם פקעו ועדיין אין עיכול כראוי, מחזירין אותו, ולכן עיקר זמנה בלילה. וכיון שיש מקום לשני הסברות, לכן דעביד כמר עביד וכו'.

מה שכתבו הפוסקים שתפילת ערבית הוא כנגד עיכול האיברים, ולא כנגד הקרבתם ע"י הכהנים ע"ג המזבח, בזה איתא שפיר, שגם בליל שבת מתפללין ערבית לשיטה שכנגד תמידין, שהרי איברי עולת חול לא מקריבין בשבת, כפי שהובא לקמן בכלבו, אבל העיכול דאי נעשה בשבת כדן.

משה הסגל

בענין מעריב ביהדות לפני חצות

בענין מש"כ ההרב שמחה הולנדר שליט"א, בענין מעריב ביהדות לפני חצות. יש לציין כי הגרש"צ רוזנבלט שליט"א בשיעורו הרחיב בזה והעלה למעשה שבכגון השהיה בדרך כשעדיין לא התפלל ורואה שלא יספיק להגיע לעיר עד חצות. יקרא ק"ש עם ברכותיה לפני חצות, ושמו"ע יתפלל אחר חצות בציבור.

ויסודותיו כפי שחזר לי תלמידו הרש"ר קולמן שליט"א כדלהלן. במ"ב (ק"ח ט"ו) כי שתפילת תשלומין תקנו רק בזמן תפלה, וכששכח מנחה י"א שמתפלל ערבית כ' שתיים רק עד חצות שהוא זמן הראוי לערבית לכתחלה, אמנם בפמ"ג כ' דזמן השלמת מנחה הוא כל הלילה עד עה"ש. עכ"ל המ"ב. וברמב"ם יונה מבוואר כפמ"ג, וברשב"א שממנו למדו שחולק, לכאן אי"ז מוכרח. לכן נראה לפסוק כר"מ ור"י דזמן ערבית הוא כל הלילה. והמ"ב שחש לדעת א' י"ל שהוא רק לגבי תשלומין, שלסבורים שהזמן הוא עד חצות, אח"כ הוי לבטלה. אבל לגבי ערבית גופה אפשר שמודה דקי"ל שזמנה עד עה"ש.

ולפמשי"כ בשנות אליהו וצ"ח (ריש ברכות) לבאר החילוק שלק"ש עשו סייג לקרותה עד חצות, ולתפלת ערבית לא, משום שתפילת ערבית רשות. א"כ ברכות ק"ש שהם חובה דינם כק"ש שדוקא עד חצות. ותפילת ערבית בציבור עדיפא מסמיכת גאולה לתפילה (מ"ב קי"א י"א), לכן ק"ש וברכותיה יקרא קודם חצות, ושמו"ע יתפלל בציבור אחר חצות בלי סמיכת גאולה לתפילה.

יצחק ליסיצין

ק"ש ותפילה אחר פלג המנחה

הרב עובדיה לוינגר בגליון פר' ויצא, הביא דעת ר"ת, דכתב דאפשר ביום אחד להתפלל מנחה אחר פלג המנחה, וביום אחר לקרוי ק"ש באותו זמן, והגם דסתרי אהדי, מ"מ לענין תפילה הקילו, והקשה הרב הנ"ל, דק"ש הוי ספיא דאורייתא, [וציין שכה"ק השאג"א], ותירץ דכל פלוגתא ר"י ורבנן הוא רק למי"ד כנגד תמידים תיקנום, דלמי"ד דכנגד אבות תיקנום היה יכול להתפלל מפלג המנחה, דמבוואר בכמה דוכתי מדיחא ערב, אלא דרבנן הפקיעו הדין ערב לענין תפילה וק"ש, כיון דהתמיד קרב גם אחר פלג המנחה, וא"כ שוב הו"ל ספיא דרבנן דדינו לקולא, ע"כ תורף דבריו הנפלאים.

ויל"ע בדבריו ממש"ק התוס' בברכות כו: ד"ה יעקב, דכיון דיעקב התפלל ערבית בפלג המנחה, מ"ט זמן ערבית מצאה"כ, ותירצו דלפי מה דקי"ל כ"י דזמן ערבית מפלג המנחה אתי שפיר, ולדברי הרב הרי"ג א"ש לרבנן, כיון דהגם דיעקב התפלל ערבית בפלג המנחה, מ"מ כיון דעדין התמיד קרב אינו זמן ערבית, וצ"ע.

ח. ויזל

לגליון קי"ב - גזל עכו"ם

הרב שלמה זלמן כהן שליט"א ייסד בגליון פרשת נח, דהגם דמצות עשה לא דוחה איסור לא תגזול, כיון דהוא לא תעשה דממוניה, מ"מ דוחה גזל עכו"ם, כיון דאיסור גזל עכו"ם הוא רק מחמת לתא דהאדם הגזול שלא יורש בו מידת הגזל, אך אין בו איסור מחמת זכות הגזול, והוסיף בזה פרפרת נחמדה, דהא דהוצרך יצחק להזהירו לעשיו שלא יטול מן הגזל, כדפירש כאן רש"י, הוא כדי שלא יאמר עשיו דמצות כיבוד אב דוחה לאיסור גזילת עכו"ם, ע"כ תיר"ד הנפלאים.

ונראה לדון בזה מכמה טעמים, חדא דזוואי הא דגזילת עכו"ם הוא מחמת לתא דהגזול, הוא רק משום שהקב"ה התיך ממונם כמבוואר בב"ק לח, דאלי"כ מפני מה הוא כן, וזה היה בשעת מתן תורה כמבוואר שם ברש"י, ועשיו היה קודם מתן תורה, ועויל"ד דלא נצטוו במצות כיבוד אב ואם קודם מתן תורה, ואפי' שרועה לקיים ודאי דאין בו דין חסיה, אכן י"ל דחייבים כיון דהיא מצוה שכלית, עיין היטב בניזר דס"א ועויל"ע דעשיו היה מומר כמבו בקדושתין ד"ח, וא"כ יש בו גזל גמור, דהרי כל המקור לביאור זה הוא מב"ק שם, ושם מבוואר דלכך שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור, ומ"מ שור של עכו"ם שנגח שור של עכו"ם היה חייב לולא דבדיניהם פטורים, ומומר דינו כעכו"ם לגבי ממונו כמבוואר בכמה דוכתי, ובעיקר דבריו יל"ד, דגזל עכו"ם הוי עשה דילפינן מלאו הבא מכלל עשה, ועשה אינו דוחה עשה, [נבאמת דצ"ב מה טעם בכל גזילת ישראל, ליכא גם עשה מק"ו מגזילת עכו"ם], ואפשר דהוא גלילו דאיכא לאו דלא תגזול, עוד אפשר דמצות עשה דוחה לאו הבא מכלל עשה, דמצות עשה הוי אהבה, ולאו הבא מכלל עשה הוי יראה, ואהבה גדולה מראה, ודלהכי עדל"ת כמבו ברמב"ן בפרשת יתרו.

ח. ויזל

את אחינו או מבקשים

גליון עומקא דפרשה הגיע בתקופה האחרונה לגרעון של אלפי שקלים! התרומות אינן מכסות את ההוצאות והמשך קיומו תלוי בלומדים שליט"א

אנו פונים לקוראים ולכותבים היודעים את מעלתו להטות שכם ולשאת עימנו בעול הכספי.

אין הדבר תלוי אלא בך!

נא להעביר לחברי המערכת או להניח [בשעות היום] בתיבת עומקא שבק"ס.

גוס של ברכה

נשגרי לידידנו הגאון ר' דניאל יהושע גולדשמידט שליט"א רב ביהמ"ד קהילת אשכנז ומח"ס ישועת דניאל לרגל השמחה הכפולה השרויה במוענו יה"ר שיעלה הזיווג יפה. ויזכה לרוב נחת מכל יו"ח בתורה בחופה ובמעש"ט מערכת "עומקא דפרשה"

לעילוי נשמת

מרן הגאון רבי חיים בהר"ר אלתר שמואלביץ זצוק"ל נלב"ע ג' טבת תשל"ט נתרם ע"י נכדו הג"ר מרדכי שמואלביץ שליט"א ר"כ שערי חיים

לעילוי נשמת

הרבנית מינה בת הג"ר מרדכי שמואל אידלשטיין ע"ה אשת הגאון הגדול רבי יעקב אידלשטיין שליט"א נלב"ע ב' טבת תשס"ט

לעילוי נשמת

החבר מתתיהו בן החבר מנחם קושלנד זצ"ל נלב"ע כ"ט כסלו תשס"א

לעילוי נשמת

הר"ר אברהם ב"ר אליעזר פוליאס ז"ל נלב"ע ב' טבת תשנ"א

נושאי הגליונות הבאים

ויגש - יציאה מאר"י
ויחי - מלכות בית דוד
שמות - שעבוד מצרים
וארא - עשרת המכות
בא - ברכת החודש

ד"ת מתאימים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא וטל', בתיבות "עומקא דפרשה" שבפתח אוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח, ובברכפלד ליד ביהמ"ד "בני הישיבות" שד' יחזקאל. או לשלוח בדוא"ל gal200@neto.bezeqint.net חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב [ד"ת בכת"י עד יום א'].
אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים. תגובות יתקבלו בציון שם מלא בלבד, [בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת]

גליון עומקא דפרשה יו"ל בס"ד
מדי שבת בשבתו,
במודיעין עילית וברמת שלמה.
[הנושא אחיד, והכותבים מבני המקום].
ניתן להשיג עלונים קודמים
ומקבילים בטל' 054-8447267

אפשרויות ליסוד העלון במקומות
נוספים, יתקבלו בשמחה.

לקבלת הגליון בדוא"ל יש לשלוח
בקשה לכתובת:
gal200@neto.bezeqint.net

לקביעת חברותא 9141217 24 שעות ביממה

דרושים לחברותא

טלפון	שעה	מקום	נושא
052-7451481		עדיף שד"ח	נשים
052-7653089			סוגיא דמקדש במלוה בעיון
9740276	12:00 - 10:00	כולל בית שלום	קידושי, דף לשבוע, מדף י"ד
057-3135605	12:00 - 11:00	זכרון משה	פסחים, גמ' רש"י
9742510		קומפלקס חת"ס	מקוואות בעיון
054-4737360	11:30-1:00	פעמיים בשבוע	גמרא
052-7625466	7:00 - 6:00	בית תפילה/משו"ב נתיבות	דף היומי
	7:05	נתיבות המשפט 111	שיעור דף היומי
050-4111403		ברכפלד	הלכות שבת
9298517			גמ' נשים/נזיקין - ללמוד וללמד
057-3168570	סוף שבוע	קמ"ח	שו"ע
054-8410211			דף היומי רש"י/נביא / הכנת שיעור
054-8407350		זכרון משה	הלכה / מוסר
054-8424322	1:00 - 10:15	קמ"ח	דף היומי
052-7614024		זכרון מאיר	חושן משפט
057-3101491	חלקי / גמיש	בית אבא	דף היומי
9791032		קמ"ח	נשים / נזיקין
9798053	7:00 - 3:45	ביכ"נ ר' עקיבא	או מס' שלימה (עדיף שבת), או נדרים בכלל
054-8424322	5:30 - 4:00	קמ"ח	דף היומי
052-7684273	7:00 - 5:00	קרלין בנתי"ס או באיזור	גמ' ביצה ונדה
052-7684038	4:00-7:00	זכרון משה	בשר וחלב מוש"ע
9340105		זכרון משה	גמ' חולין - עמוד ליום
9298517			גמ' נשים/נזיקין - ללמוד וללמד
052-7684038	4:00-7:00	זכרון משה	מ"ב דרשו
050-4111403		ברכפלד	הלכות שבת
6374394	5:00 - 4:00	היכל יצחק	
8010009		מרכז אוה"ח	
057-3166988	8:30-11:00	יומיים מתוך א"ב'ג'ד'	כתובות
054-8447251	11:30 - 10:00	גמיש	גמ' עיון קל
052-7697695	9:00-11:30	חצי שעה מתוך	מ"ב הלכות שבת
050-2553310			הלכה סת"מ/נדה/שבת
	8:10 - 7:30	אוה"ח 27 - חניכי הישיבות	מתקיים שיעור דף היומי
9743576	10:00 - 8:30	3/4 שעה מתוך	הלכה גמיש
054-8462669	10:30 - 9:00	גרין פרק	בבא מציעא
052-7222554	10:30 - 9:00	שיח יצחק	כולל זבחים גמ' רש"י סדר ואח"כ חבורה
052-7673706	11:00 - 9:00	מרכזי בנאות הפסגה	גנין הש"ס - דרשו
052-7614024		זכרון מאיר	דף היומי
9740767	8:45 - 7:45	חכמת התורה ברוח מסילת ישרים	בחור ללמוד עם בחור תענית ה' ע"ב
052-7526975		גמיש עדיף זכרון דוד	נשים (בדיעבד נזיקין)

בוקר

אחרון

ערב

פתוח